

Resurser, representation och "riktig" idrott

Om jämställdhet inom idrotten

Resurser, representation och ”riktig” idrott

Om jämställdhet inom idrotten

Centrum för idrottsforskning är statens sektorsorgan för idrottsforskning, med uppgift att initiera, samordna, stödja och informera om forskning inom idrottens område samt att ansvara för uppföljning av statens stöd till idrotten.

Resurser, representation och ”riktig” idrott – om jämställdhet inom idrotten är en del av 2017 års uppföljning av statens stöd till idrotten.

Antologin finns att ladda ner som pdf-fil på www.centrumforidrottsforskning.se.

© **Centrum för idrottsforskning 2018:2**

Redaktion och projektledning: Christine Dartsch, Johan R Norberg & Johan Faskunger

Språkgranskning: Nathalie Carrera, *fix my wOrd.com*

Formgivning: Omslag: Camilla Laghammar. *Foton i antologin:* Pierre Egholt

Foton: Bildbyrån

Tryck: TMG Tabergs

ISBN: 978-91-984050-2-6

Förord

Centrum för idrottsforskning (CIF) har i uppdrag av regeringen att genomföra en regelbunden och långsiktig uppföljning av statens stöd till idrotten. För 2017 års uppföljning beslutade regeringen att CIF skulle genomföra en fördjupad analys av jämställdhet inom idrotten. En central frågeställning skulle vara hur olika idrotter utformats, uppfattas och bedrivs samt hur detta påverkar könsfördelningen inom dessa idrotter. Vidare skulle CIF peka på goda exempel där man lyckats bryta heteronormativa regelverk och verksamhetsformer samt även analysera fördelningen mellan kvinnor och mäns idrottande och motionerande. Analysen skulle beakta såväl det offentliga som individens egna bidrag samt omfatta idrott och motion i förening, kommunal verksamhet, privat näringsverksamhet och egen regi.

Denna antologi ingår i CIF:s fördjupade analys. I sex kapitel redovisar forskare och experter aktuell kunskap och perspektiv på jämställdheten inom idrotten. Vår förhoppning är att läsningen ska väcka nya tankar, skapa insikt och ge inspiration till både politiska beslutsfattare och de verksamma inom idrotten att fortsätta arbetet för att öka jämställdheten inom idrotten. Jämställdhet är både en fråga om rättvisa och en väg till framgångsrik idrottsutveckling.

En sammanfattning av CIF:s fördjupade analys av jämställdheten inom idrotten ges i rapporten *Statens stöd till idrotten – uppföljning 2017*.

Trevlig läsning

Johan R Norberg
Utredare, Centrum för idrottsforskning

Innehåll

Ojämslällclletens maktordning	5
Gertrud Åström	
Jämställd idrott i siffror	30
Johan R Norberg, Johan Faskunger & Christine Dartsch, CIF	
Idrottens könsmlöster – "bara är så" eller "går att påverka"	57
Håkan Larsson, Gymnastik- och idrottshögskolan	
Resursfördelning och jämställdhet.....	96
Josef Fahlén & Magnus Ferry, Umeå universitet	
Möjligheter till jämställd idrott.....	120
Nils-Olof Zethrin, Sveriges kommuner och landsting	
Idrottsrörelsens jämställdhetsarbete	135
Jenny Svender, Riksidrottsförbundet	

Ojämställdhetens maktordning

Gertrud Åström, utredare

Detta kapitel belyser arbetet med jämställdhet i samhället och inom idrotten ur ett historiskt och kritiskt perspektiv. Syftet med idrott är inte primärt att skapa ett jämställt samhälle, men när idrotten väljer att fungera jämställt bidrar detta till att främja ett demokratiskt och rättvist samhälle.

Att i september 2017 börja skriva en text om hur arbetet för jämställdhet bedrivs i samhället och idrotten visade sig ett par månader senare innebära något annat. #metoo¹ exploderade rakt in i alla samhällssektorer och erbjöd konkreta exempel på hur ett system av under- och överordning skapas, upprätthålls, uttrycks och sublimeras. Vi fick empiri på hur olika övergrepp och det yttersta maktmedlet våld används av män för att dominera kvinnor och upprätthålla en patriarkal maktordning. Men vi fick också ett exempel på hur en kollektiv rörelse som utmanar

¹ Metoo, SvenskspråkigaWikipedia

samhällets mest djupgående maktrelation skapas när enskilda berättelser samlas till en kvinnors gemensamma erfarenhet.

Under några veckor avtäcktes på område efter område övergrepp som flickor och kvinnor utsätts för och förväntats tåla om. Antalet upprop i yrken och organisationer ökade i en strid ström. Först ut var skådespelerskorna med #tystnadtagning. Det gav förstås stort genomslag, då media hakade på det stjärnspäckade uppropet. Sedan spred det sig till dansen och sången och vidare till restaurangbranschen, teknikföretagen, medierna, Svenska Akademien, byggbranschen, psykologer, lärare, försvaret, läkare, jurister, #utanskyddsnät (flickor och kvinnor som lever i drogmissbruk, kriminalitet, prostitution), politiken, räddningstjänsten, Svenska kyrkan, fackföreningsrörelsen, vårdyrken, PR-branschen, socialarbetare, florister, fotografer, kvinnliga rockare, skogs- och lantbruk, offentlig förvaltning, universitet, grundskola och gymnasium, med mera. Och till idrotten.²

#timeout

Under senare år har ett antal uppmärksammade fall av sexuella övergrepp visat att idrotten inte är en fredad zon för kränkningar. Inom idrotten blev ridsportens upprop #visparkarbakut ett av de mer diskuterade bidragen.³ Ridsporten är en av de stora och kvinnodominerade sporterna, med cirka 90 procent aktiva flickor och kvinnor. Syftet med uppropet, vilket samlade närmare 2 000 kvinnor, var att belysa systematiskt utnyttjande av flickor i beroendeställning inom ridsporten. Följande två exempel (i nerkortad version) kommer från #visparkarbakut och är arketypiska till sitt innehåll:

”Jag var 13 år. Älskade hästar och levde för min dröm, att någon gång kunna äga min egen tävlingshäst och kunna rida de stora tävlingarna. Mina föräldrar hade inte råd att ens betala för en foderhäst, jag fixade en själv och jobbade av stallhyran. På vår klubb fanns en man i 30–35-årsåldern. En helg skulle vi rida finalen i division 1-hoppning. Jag var den enda junioren i laget och hela laget skulle åka dagen innan. Mina föräldrar kunde inte åka med så jag fick åka själv med honom och laget dit. På kvällen när vi kommit fram var det gemensam middag. Det dracks

² <https://www.travronden.se/nyheter/sport/starten-av-metoo-och-alla-upprop-115256>

³ *Dagens Nyheter*, 29 november 2017

alkohol ... han blev onycter och senare på kvällen gick han efter mig när jag hade fodrat hästarna på uppställningen. På vägen därifrån tryckte han upp mig mot en container och tafsade och kysste mig överallt. Först blev jag bara som förstenad och sedan försökte jag komma loss och började skrika. Han satte handen över min mun och tog strypgrepp. Sa att han skulle se till att jag både blev av med hästen och aldrig skulle komma till en tävling igen om jag inte ställde upp. Sedan tvingade han mig att runka av honom. Jag sov ingenting på hela natten ... han var noga med att det här skulle bli 'vår hemlighet' och att han annars skulle se till att jag miste både häst och stallplats.”

”Jag började på en ridskola när jag var 10 år, alla hade väl hört talas om ridskolechefens son, den snygge och framgångsrike ryttaren. När jag är 13 år blir jag skötare på hans häst ... han var 24 år då ... Han fick mig att göra saker som man inte ens vill minnas. Alltid med den flirtiga blicken men också fullt medveten om att jag skulle göra vad som helst för honom, för att få fortsätta sköta min älskade häst. Jag ställde upp på allt, alkohol, fester, tidiga morgnar, tvätta hans kläder, sova över i stallen, rida ut sena kvällar, allt mot sex såklart. Jag vet att jag inte var den enda. Han var ju i en maktposition som ridlärare, alla ville väl ha en bra häst vid nästa ridlektion.”

Representanter för uppropet uttryckte att de lyfte på stenen och blev chockade av det de såg. Det var värre än de trott, trots att det funnits en medvetenhet om att många aktiva är unga flickor i beroendeställning till äldre män. Inom Ridsportförbundet menar generalsekreteraren Annika Tjernström att det är bra att berättelserna kommit fram och att de läggs till grund för nya rutiner inom förbundet.⁴

Det principiellt och teoretiskt viktigaste i #visparkarbakut är insikten om att flickorna inte berättar om vad de utsätts för. Varför gör de inte det? Det svar flickorna själva ger är att de skäms och vet att de inte skulle få fortsätta rida om de berättade. Och att vara med hästarna betyder så mycket för dem, att det riskerar de inte.

Denna mekanism att tåga är helt uppenbart inte begränsad till ridsporten. Den finns inom hela idrotten och samhället och är genomgående i alla metoo-upprop. Att tåga

⁴ *Ridsport*, 4 februari 2018.

kan av den enskilde uppfattas som en rationell tystnad, en slags skademinimering. Att tala innebär bara att det blir värre. Till erfarenheten av att ha blivit illa behandlad läggs då att också offentligt få skämmas över sin utsatthet och veta, att ytterst kan en älskad idrott, fritidssysselsättning eller till och med försörjning stå på spel. Tigandet är ett funktionellt svar på disciplinerande makthandlingar inom ramen för ett rådande system där något finns att få och något finns att förlora.

Det speciella med #metoo är att uppropen inte härrör från privatlivet eller en allmän miljö, utan yrkesrelaterade relationer i arbets- och organisationslivet. För den som är inriktad på att förstå villkor för förändring är frågan om inte detta faktiskt är ett uttryck för att den rådande ordningen utmanats inifrån med stöd av formella regler som antagits i arbetsliv och organisationer. Att kvinnor och män agerar på en gemensam arena med principiellt samma premisser får konsekvenser. #metoo kan ses som en logisk följd av formella förändringar som skapats genom arbetet för ett demokratiskt och jämställt samhälle.

Jämställdhetsarbetet – då och nu

Syftet med kapitlet är att ge en bakgrund till arbetet för jämställdhet inom idrotten. Inledningsvis görs en översikt av hur arbetet för jämställdhet bedrivits i samhället och hur detta förhållit sig till och påverkat maktordningen mellan kvinnor och män.

Därefter följer en teoretisk redogörelse för begrepp inom fältet som *jämställdhet*, *jämlikhet*, *patriarkat*, *genussystem* och *könsmaksordning*. Svensk jämställdhetspolitik har sedan 1994 just *genussystemet* som teoretisk utgångspunkt, varför dess bakgrund och koppling till jämställdhetspolitiken särskilt uppmärksammas.

Artikeln är skriven med utgångspunkt i den politiskt uttalade viljan till ett jämställt samhälle. Jämställdhetspolitikens mål och strategiska inriktning presenteras, jämte en sammanfattande beskrivning av den svenska jämställdhetspolitikens historiska framväxt och jämställdhetens utveckling från 1960-talet och framåt. I den historiska beskrivningen har urvalet av uppgifter baserats på de frågor som dominerat jämställdhetsarbetet och den institutionalisering som skett genom skapandet av lagar och organisationer.

Den generella beskrivningen fördjupas i en diskussion om jämställdhetsfrågans utveckling inom idrotten, med tyngdpunkt på 1990-talet och framåt. Idrotten har ofta följt det övriga samhällets utveckling på området men skiljer sig också från

denna, eftersom idrotten till stor del har en uppdelning på kvinnor och män som grundläggande förutsättning och idé.

En avslutande analys görs av vad könssuppdelning i sig förklarar av kvinnor och mäns olika villkor i dagens idrott och vad som beror på ideologi och makt.

Teori

Jämställdhet är ett normativt begrepp som avgränsas till förhållandet mellan flickor och pojkar, kvinnor och män. Jämställdhetsarbetet strävar efter att skapa ett samhälle som fungerar likvärdigt och bra för flickor och pojkar, kvinnor och män. Arbetet syftar till att motverka och förändra traditioner, ordningar och rutiner som bär och återskapar ojämställdhet. Jämställdhet har som begrepp en tydlig och avgränsad definition, med en målbild skapad runt kända problem. I jämställdhetsarbetet är kvinnor och män indelningsgrund för individbaserad statistik om ojämställdhet. Könssuppdeldad statistik kan presenteras på i princip alla sakområden och brytas ner utifrån en rad variabler såsom ålder, utbildningsbakgrund, socioekonomisk och geografisk tillhörighet, födelseursprung, försörjningsgrad eller familjesituation.

Jämställdhet och jämlikhet är inte synonymer. Enklast uttryckt är jämställdhet detsamma som jämlikhet mellan kvinnor och män. Jämlikhet är ett vidare begrepp och handlar om status och värde människor emellan inom en grupp, mellan grupper i ett samhälle eller mellan nationer, och sett från olika perspektiv. Olika ojämlikheter kan antas hänga ihop. Att visa hur de hänger ihop är en empirisk och teoretisk fråga. Ett exempel på hur ett jämlikhetsperspektiv kan samvariera med jämställdhet är förslaget till ny nationell funktionshinderspolitik. Dess mål är att uppnå jämlikhet i levnadsvillkor och full delaktighet i samhället för personer med funktionsnedsättning. I målbeskrivningen förtydligas att målet ska bidra till ökad jämställdhet och till att barnrättsperspektivet beaktas. Jämställdhetsperspektivet ska understödja arbetet med att utjämna de skillnader i levnadsvillkor som finns mellan flickor och pojkar, kvinnor och män med funktionsnedsättning.

Patriarkat har definierats som ett samhälleligt system som kännetecknas av att män tillgodogör sig värden som skapats av kvinnor och barn.⁵ Ett patriarkalt system innebär inte att alla män begår övergrepp som i metoo, inte heller består sådana system endast av män. Systemen är samhälleligt och omfattar alla, vare sig vi vill

⁵ Hartmann, H. (1981). "The unhappy marriage of Marxism and feminism: Towards a more progressive union". I L. Sargent (Red.), *Women and revolution: A discussion of the unhappy marriage of Marxism and feminism*.

det eller inte. Män och kvinnor ingår i samma system, men med olika roller och redskap och med olika följder. Ett patriarkalt system är föränderligt och kan samvariera med diverse ekonomiska system. Det framstår som det mest adaptiva av alla system.⁶

Under 1970-talet utvecklades nya frågeställningar och teoribildningar inom området. Den forskare som kom att betyda mest för kvinnoforskningens teoribildning var socialantropologen Gayle Rubin. År 1975 lanserade hon teorin om ett *sex/gender system*, där hon i korthet visade att biologiskt kön (sex) inte bestämmer ett visst socialt vara (gender), utan att det råder relativitet så att det sociala varat är föränderligt utan att påverka det biologiska könet.⁷ Begreppet "gender" översattes på 1980-talet till *genus* och historikern Yvonne Hirdman utvecklade teorin om genussystemet.⁸ Denna ligger till grund för analyser av exempelvis könssupplad statistik inom jämställdhetsarbetet och undersöker på vilket sätt kön ges ett förklaringsvärde som inte går att härleda till detta i sig. Genussystemet är en teori om en strukturell ordning mellan kvinnor och män med de två sinsemellan ihopkopplade principerna om *isärhållande* och *hierarkisering*. Parallellt med genussystem har begreppet könsmaktsordning använts. Som konstaterades i Jämställdhetspolitiska utredningen har valet av begrepp i forskningen inte varit avgörande för innebörden. Begreppet könsmaktsordning har inte en tydlig koppling till en viss teori, såsom genussystemet, och det har därför varit lätt att fylla det med eget och varierande innehåll. Betydelsen av ett begrepp, fastslår utredningen, blir till i användningen av det.⁹

Jämställdhetspolitiken i dag

Det rådande nationella målet för jämställdhetspolitiken antogs av riksdagen 2006 och stadgar att kvinnor och män ska ha samma makt att forma samhället och sina egna liv.¹⁰ Målet uttrycker att ett rättvist och demokratiskt samhälle skapas när kvinnor och män delar makt och inflytande. Det gäller all statlig politik och inkluderar därmed även det offentliga stödet till idrottsrörelsen. Den statliga

⁶ Hartmann, H. (1981). "Kapitalismen, patriarkatet och könssegregationen i arbetet". I *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, nr. 1–2.

⁷ Rubin, G. (1975). "The traffic in women: Notes on the 'political economy' of sex". I R. Reiter (Red.), *Towards an anthropology of women*.

⁸ Hirdman, Y. (1988). "Genussystemet: Reflexioner kring kvinnors sociala underordning". I *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, nr. 3.

⁹ SOU 2005:66. *Makt att forma samhället och sitt eget liv – jämställdhetspolitiken mot nya mål*.

¹⁰ Prop. 2005/06:155. *Makt att forma samhället och sitt eget liv – nya mål i jämställdhetspolitiken*.

utredning som låg till grund för målen uttryckte en strävan efter att formulera kortfattade och tydliga mål utifrån de mest centrala jämställdhetsproblem som framkommit i analysen av det svenska samhällets utveckling sedan 1990-talets början. Det tidigare jämställdhetspolitiska målet var formulerat så att kvinnor och män skulle ha samma rättigheter, möjligheter och skyldigheter på livets alla områden. Detta beskrevs av Jämställdhetspolitiska utredningen som en förutsättning för det jämställda samhället, men inte som dess mål. Det framtida samhället utmärks av att den genusordning vi känner upphör att råda, skrev den. För att åstadkomma detta räcker det inte med bara kvantitativa förändringar eller att hindra diskriminering, även om det beskrivs som viktiga uppgifter, utan blicken lyfts mot något okänt och kanske till och med svårt att föreställa sig. Hur ser ett samhälle ut som inte ordnar och underordnar utifrån kön?¹¹

Den övergripande målsättningen konkretiserades i fyra delmål. Det första handlar om *makt och inflytande och att utöva ett aktivt medborgarskap*. Det andra delmålet uttrycker att *ekonomisk jämställdhet ska nås genom att kvinnor och män har samma möjligheter till betalt arbete och ekonomisk självständighet livet ut*. Det tredje lyfter fram en *jämn fördelning av obetalt hem- och omsorgsarbete och att kvinnor och män ska kunna ge och få omsorg på lika villkor*. Slutligen formulerar det fjärde att *mäns våld mot kvinnor ska upphöra och att kvinnor och män ska ha samma rätt till kroppslig integritet*. År 2017 tillkom två ytterligare mål i regeringens skrivelse *Makt, mål och myndighet – feministisk politik för en jämställd framtid*, vilka fokuserar på utbildning respektive hälsa.¹²

Dagens jämställdhetspolitik bygger även på internationella överenskommelser Sverige undertecknat, alltifrån FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna från 1948 och Kvinnokonventionen (CEDAW) från 1979 till Handlingsplanen från FN:s fjärde kvinnokonferens i Peking 1995. I de dokumenten fastställs varje regerings övergripande ansvar för att motverka alla former av diskriminering av kvinnor och aktivt främja jämställdhet mellan kvinnor och män. Det innebär att använda lagstiftning, medelfördelning, reformer, regleringsbrev och annat för att styra samhället i denna riktning. Uppdraget brukar sammanfattas i en slogan om att mänskliga rättigheter är kvinnors rättigheter och kvinnors rättigheter är mänskliga rättigheter. Förutom FN:s dokument finns bland andra Europakonventionen, som är lag i Sverige, och Amsterdamfördraget, som i artikel 3:2 anger att all verksamhet

¹¹ SOU 2005:66.

¹² Skr. 2016/17:10. *Makt, mål och myndighet – feministisk politik för en jämställd framtid*.

i EU ska syfta till att undanröja bristande jämställdhet mellan kvinnor och män och främja den mellan dem.

Jämställdhetsintegrering är sedan 1994 den övergripande strategin i jämställdhetspolitiken i Sverige och sedan 1995 FN:s.¹³ Strategin innebär att ett jämställdhetsperspektiv införlivas i allt beslutsfattande och genomförande på alla nivåer och i alla steg av de normalt ansvariga för detta. Den strategiska tyngdpunkten ligger i att jämställdhet är en del av kärnverksamheten och bärs av ordinarie styrdokument respektive genomförande. Jämställdhetsintegrering kräver en styrkedja med mål och åtgärder som hakar i varandra och successivt konkretiseras från övergripande nivå till det faktiska utförandet.

En särskild användning av jämställdhetsintegrering handlar om fördelning av resurser genom jämställdhetsbudgetering eller jämställdhetsintegrerad budget ("gender budgeting").

Jämställdhetspolitikens historiska framväxt

1960-talet

Jämställdhetsbegreppet myntades under 1960-talet, även om sakfrågan varit aktuell tidigare, då under begrepp som den sociala, familje- eller helt enkelt kvinnofrågan. Den så kallade könsrollsdebatten var het och handlade bland annat om hotbilden att ändrade roller för kvinnor och män skulle göra oss alla likadana. Från orden jämlik och likställd togs då "jäm-" och "-ställd" och slogs ihop till jämställd, för att slippa den hopplösa debatten om lika eller olika och i stället fokusera på att kvinnor och män skulle behandlas likvärdigt och ha samma rättigheter.¹⁴

Den dåtida kvinnorörelsen drev krav på en lång rad förändringar, inklusive rätt till preventivmedel, aborträtt, utbildning och politisk representation. Mest koncentrerades kraven dock till att samhället skulle ändras så att kvinnor inte skulle behöva välja mellan betalt arbete eller att ta hand om en familj. I den tunna men faktastinna boken *Kvinnans jämlikhet* från 1964 diskuterade regeringen vilka åtgärder som behövdes för att förverkliga, som man sa, kvinnans valfrihet.

¹³ Förenta Nationernas fjärde kvinnokonferens Peking den 4–15 september 1995. Aktstycken utgivna av Utrikesdepartementet; ny ser. 11:51.

¹⁴ Moberg, E. (2003). *Prima materia, texter i urval*.

Utgångspunkten för resonemanget var att alla i samhället omfattades av en ny trygghet då arbetarklassen lyfts upp ur fattigdom. Kvinnans valfrihet beskrevs inte som en fråga om ekonomi eller försörjning, utan som en individualisering av krav på personlighetsutveckling.¹⁵

1970-talet

Den första institutionaliseringen av jämställdhetspolitiken var inrättandet av Delegationen för jämställdhet mellan män och kvinnor i december 1972. Denna fick i uppdrag att utifrån en helhetssyn komma fram till målmedvetna och samordnade insatser. Det som anfördes som lokomotiv för att dra hela samhällets utveckling i jämställd riktning var att på arbetsmarknaden lösa problemet med arbetskraftsbrist. Det är jämställdhetspolitikens första strategiska val som bygger på att största genomslag åstadkoms när jämställdhet gör gemensam sak med samhällets viktigaste fråga och kan visa hur jämställdhet är en del av dess lösning. En satsning på jämställdhet skulle inte bara öka jämställdheten utan skulle också vara en del av lösningen på arbetskraftsbristen.

Flera strukturförändrande reformer genomfördes således på 1970-talet, vilka på ett bestående sätt format vårt samhälle och våra livsval. Skattelagstiftningen var först ut 1971, då särbeskattningen mellan äkta makar infördes. Den innebar att gifta kvinnor och män gavs likvärdiga incitament till egen försörjning. Föräldraförsäkringen från 1974 ersatte den tidigare moderskapspenningen och gav både mammor och pappor lika möjlighet att vara föräldrar, med ersättning utifrån den individuella inkomsten. Män fick ökad möjlighet till föräldraskap och kvinnors koppling till arbetsmarknaden stärktes. Eftersom föräldraförsäkringen endast omfattade sex månader ställdes krav på offentlig barnomsorg, vilket också beslutades 1976. Barnomsorgen har sedan dess byggts ut för att garantera tillgången för alla som är i behov av den. Tillgången till barnomsorg på obekvämt arbetstid är i dag en aktuell fråga och berör även idrotten då matcher, träningar och tävlingar ofta sker på kvällstid eller under helger.

Abortlagen, som infördes år 1975, var ett krav från kvinnorörelsen. Den var en del av en bredare diskussion om kvinnors integritet och rätt till sin egen kropp. Påfallande likheter finns mellan #metoo-upproppen och den debatt som på 1970-talet fördes om sexuella övergrepp och kränkningar.¹⁶ Debatten bidrog också till att

¹⁵ *Kvinnans jämlikhet* (1964)

¹⁶ Carlsson, N. (2009). *Auslöjandets tid: Kvinnors bearbetning av sexuella övergrepp*. Diss.

kvinnjourer bildades, där våldsutsatta kunde berätta om övergrepp, bli trodda och få stöd.

En livaktig utveckling av nya frågeställningar, teoribildningar och metoder i det som då oftast kallades kvinnoforskning skedde under 1970-talet. Kvinnor vid universiteten bildade också den egna organisationen Forum för kvinnliga forskare och kvinnoforskning som både hade villkor för kvinnor i forskningen och forskningen som sådan på agendan.

Insatser på arbetsmarknaden avslutade 1970-talet med lagen om förbud mot könsdiskriminering i arbetslivet, den så kallade jämställdhetslagen, och inrättandet av JämO 1980.

1980-talet

Ibland har 1980-talet beskrivits som årtiondet då inget hände, vilket framstår som ganska osakligt. Då byggdes både föräldraförsäkring och barnomsorg ut och kvinnors arbetskraftsdeltagande ökade till dagens nivåer. Ofta framhålls att förändring tar tid och det är ofta sant. Förändringen av kvinnors arbetskraftsdeltagande från mitten av 1970-talet och fram till 1990 visar dock att det kan gå mycket snabbt om insatserna är samordnade. På femton år minskade skillnaden mellan kvinnor och mäns arbetskraftsdeltagande från 30 procent till 5 procent. Hundratusentals kvinnor gick ut i betalt arbete. Farhågorna om att barnafödandet skulle minska besannades inte. Barnafödandet förblev oförändrat och barnlösheten ökade heller inte – cirka 85 procent av kvinnorna födde då barn och så är det än i dag.

Den första utgåvan av statistiksammanställningen *På tal om kvinnor och män*, med systematiskt insamlad och presenterad könsuppdelad statistik på nationell nivå, presenterades av Statistiska centralbyrån (SCB) 1984.¹⁷ Lathunden fick stor internationell uppmärksamhet, då statistiken belyste centrala problem i samhället. Det som väckte mest uppseende var redovisningen av könsuppdelad statistik över våld, där platsen för våldet och relationen mellan offer och gärningsman framgick. Sverige beklagades för det redovisade våldet, vilket påstods inte finnas i andra länder. Vid en internationell konferens påpekades då att det är insikten om hur problemen ser ut som för samhället framåt.¹⁸ För att få perspektiv på dessa

¹⁷ Statistiska centralbyrån/SCB (1984). *På tal om kvinnor och män: Lathund om jämställdhet*.

¹⁸ *Sida vid sida: En rapport om jämställdhetens läge i Sverige 1985*.

förändringar kan nämnas att svenska män förlorat rätten att aga sin hustru 1864, men först 1982 föll misshandel på enskild plats under allmänt åtal.

Frågor om män, mansroller och maskulinitet fick också de 1982 en egen arbetsgrupp. Denna genomförde en stor enkät med följande resultat: Den svenske mannen tycker om idrott. Han är ganska nöjd med sitt arbete. Han tycker att män borde ägna mer tid åt hushållsarbete – i princip. Likaså borde män ägna mer tid åt sina barn – i princip. Men själv gör han det inte.¹⁹ Det blev en hel del skämt om principmannen, men onekligen pekar resultaten mot en förskjutning i uppfattningen av hur det borde vara och medvetenheten om att det inte alltid är så.

Samma år inrättades Delegationen för jämställdhetsforskning (JÄMFO) med uppdrag att initiera, följa och sprida det växande fältets kvinno- och jämställdhetsforskning. Begreppet *jämställdhetsforskning* kom från politiken och kritiserades skarpt av vissa forskare, som framhöll att det var märkligt att bedriva forskning om något som inte fanns. JÄMFO:s publikationer, som sträcker sig åren 1985–1991, återspeglar den diskussion som fördes runt olika begrepp. Förutom jämställdhetsforskning handlade det om könsroller, könsrollsidentitet, likhet och särart, socialt kön, tvåpunktsteori, klass och kön, patriarkat och patriarkatsteori, kvinnoforskning, könsmakt och könsmaktsordning, gender och genus samt så småningom genussystem. Forskningen och debatten var perspektivrelativ och synliggjorde kvinnors underordning, men också värderativ och krävde förändring. Kvinnornas underordning skulle brytas. Forskare gav ofta en dyster bild av samhällets tillstånd och det framfördes att det kunde bero på att missförhållanden i ökande grad kommit fram, men också att andra fenomen utanför politikens räckvidd neutraliserat dess effekter.²⁰ Alla var dock inte lika dystra. Den norska statsvetaren Helga Hernes framförde tanken att den nordiska välfärdsstaten som modell var en kvinnovänlig stat. I angloamerikansk forskning antogs familjen och staten samverka kring kvinnors underordning, men i Norden hade staterna gjort gemensam sak med kvinnor. Lagstiftning hade ändrats och statsbudgeten användes för stora strukturomvandlingar på det sociala området.²¹

¹⁹ Ds A 1983:2. *Om svenska män: Fostran, ideal och vardagsliv*.

²⁰ Delegationen för jämställdhetsforskning (1989). *Kvinnors makt och inflytande: Forskningsöversikt och forskningsbehov*. JÄMFO-rapport nr. 15.

²¹ Hernes, H. (1987). *Welfare state and woman power: Essays in state feminism*.

Under 1980-talet var frågor om makt och demokrati centrala i debatten i Sverige.²² En omfattande utredning om makt och demokrati tillsattes, Maktutredningen, men i direktiven fanns ordet jämställdhet inte ens med. Kvinnornas ställning skulle däremot särskilt uppmärksammas när det gällde att förstå betydelsen av fördelningen av resurser för medborgarnas möjlighet att hävda sina rättigheter. Det var visserligen bara en liten mening, men den blev betydelsefull för utredningens utveckling av genussystemet och så småningom även för jämställdhetspolitiken. I Maktutredningens huvudrapport hade meningen växt till ett eget kapitel med rubriken *Genussystemet*.²³ Området fördjupades också i en särskild publikation med problematiseringar av olika områden och teorier.²⁴

Den generella frågan om makt och demokrati konkretiserades i jämställdhetspolitiken till frågan om kvinnors representation. Liksom på 1970-talet fanns en helhetssyn om att hela samhället måste förändras, men nu blev den nya strategiska inriktningen att förskjuta maktfördelningen i statliga myndighetsstyrelser, det vill säga platser med styrkraft i hela samhället. En utredning om kvinnorepresentation tillsattes, som i sitt slutbetänkande menade att ett rimligt mål skulle vara 50 procent kvinnor och 50 procent män. Utredningen öppnade för att använda lagstiftning, alltså kvotering, för att nå målet.²⁵ Den jämställdhetspolitiska proposition som följde gick inte vidare med kvoteringsfrågan vilken avstyrkts av remissinstanserna utan presenterade en tioårsplan för ökad kvinnorepresentation med medel för att stimulera de nominerande organisationerna att hitta egna metoder för att nå målet.²⁶

1990- och 2000-talen

Jämställdhetsarbetet hade på 1980-talet ofta bedrivits som tillfälliga projekt vid sidan av den ordinarie verksamheten, vilket medförde att resultaten inte levde vidare i organisationerna när projektmedlen tog slut – trots positiva resultat. En kritisk analys pekade på att jämställdhetsarbetet måste ändras och göra anspråk på

²² Seip, L. m.fl. (1978). *Hva er makt? Søkelys på studiet av makt og Maktutredningen*.

²³ SOU 1990:44. Maktutredningen. *Demokrati och makt i Sverige*. Huvudrapport.

²⁴ Åström, G. m.fl. (Red.) (1992). *Kontrakt i kris: Om kvinnors plats i välfärdsstaten*.

²⁵ SOU 1987:19. Utredningen om kvinnorepresentation. *Varannan damernas*. Slutbetänkande.

²⁶ Prop. 1987/88:105. *Om jämställdhetspolitiken inför 90-talet*.

ordinarie resurser i ordinarie verksamhet utifrån konkreta mål och konsekventa insatser.²⁷

Svaret på denna kritik blev att en ny proposition för jämställdhetspolitiken, med den nya strategiska inriktningen ”mainstreaming”, senare översatt till *jämställdhetsintegrering*, presenterades. Här lades genussystemet som teoretisk grund för jämställdhetspolitiken.²⁸ Trots skiften i regeringsmakten kom denna proposition att gälla fram till 2006 med oförändrade nationella mål och strategisk inriktning.

Generellt kan sägas att jämställdhetsfrågorna var heta under 1990-talet och några år in på 2000-talet. Nätverket Stödstrumporna hade drivit på för ”hela lönen, halva makten” och 1994 tillträdde den första regeringen med lika många kvinnor och män som statsråd. Målet om jämn representation hade förflyttat sig från indirekt valda styrelser till de direktvalda församlingarna.

Våld mot kvinnor blev under 2000-talet ett prioriterat område, med nya lagstiftningar som sexköpslagen och kvinnofridslagstiftningen. Frågan hade utretts och vid bland annat Stockholms universitet genomfördes en undersökning av sexuella trakasserier mot kvinnliga studenter, den så kallade sex trakundersökningen.²⁹ På fritidsområdet tillsattes en utredning som handlade om hur strategin jämställdhetsintegrering kunde omsättas till insatser i staten, kommunerna och berörda organisationer på idrottens och fritidens områden.³⁰ Metodutveckling för jämställdhetsintegrering skedde också vid Svenska Kommunförbundet, i Regeringskansliet, på länsstyrelser och i kommuner och organisationer. Vid Regeringskansliet antogs 2004 en långsiktig implementeringsplan för att integrera ett jämställdhetsperspektiv i budgetprocessen och i propositionsskrivning. Sedan dess presenteras även som bilaga i budgetpropositionen en genomgång av ekonomisk jämställdhet mellan kvinnor och män.

Jämställdhetspolitiken har sedan starten på 1970-talet varit ett synnerligen litet politikområde budgetmässigt sett. Det mesta arbetet har genomförts inom andra politikområden. Traditionen av små budgetar bröts emellertid efter valet 2006 då

²⁷ Åström, G. (1994). ”Ut ur sidorummet”. I *Delad makt, delat ansvar*. Magasin med anledning av propositionen om jämställdhetspolitiken.

²⁸ Prop. 1993/94:147. *Jämställdhetspolitiken: Delad makt, delat ansvar*.

²⁹ Frisell, A. m.fl. (1992). *Sexuella trakasserier riktade mot kvinnliga studerande vid Stockholms universitet*.

³⁰ SOU 1996:3. *Fritid i förändring*.

anslaget till jämställdhetspolitiken tiodubblades, från 40 till 400 miljoner på årsbasis. Stora utredningar tillsattes inom bland andra utbildningsområdet, våld mot kvinnor prioriterades och därur lyftes frågan om hedersvåld fram. Parallellt försvann däremot JämO, jämställdhetslagen och kravet på årlig lönekartläggning, arbetet vid länsstyrelserna tunnades ut och förslaget om en ny jämställdhetsmyndighet lades på hyllan liksom det om en ny lönebildningsmodell.

2010-talet

Den kraftfulla ökningen av medel till jämställdhetspolitiken har hållit i sig efter valen 2010 och 2014, även om nivån sjunkit. Sveriges Kommuner och Landsting genomförde under 2008–2013 det största jämställdhetsprojektet någonsin i Sverige, kallat Program för hållbar jämställdhet (HåJ), med inriktning på konkreta verksamhetsförbättringar i kommuner och landsting. Detta har sedan följts upp av projektet Modellkommuner, vars mål är att hitta generiska förutsättningar för ett lyckosamt jämställdhetsarbete som kan läras ut och spridas till andra kommuner. I januari 2018 inrättades slutligen den nya Jämställdhetsmyndigheten.

Jämställdhetsfrågans utveckling inom idrotten

När Riksidrottsförbundet (RF) skapades 1903 var ett uttryckligt uppdrag att organisera och kanalisera unga mäns otyglade krafter som skapade social oro. Idrotten skulle ta hand om bråkstakarna i en för samhället önskad ordning. RF:s historia handlar i mångt och mycket om att vara ett medel för andra syften än idrottande, såsom exempelvis demokrati. De utvärderingar som gjorts visar icke desto mindre att idrottsrörelsen varit ett något motvilligt medel för jämställdhet, trots att kvinnor visat såväl intresse som fallenhet för idrott. Eva Olofsson skriver i sin avhandling *Har kvinnorna en sportslig chans?* från 1989 att idrott är något som skapats av män och för män. Avhandlingen är standardverket för en beskrivning av förhållandet mellan kön och idrott i Sverige och utgör grund för både senare analyser och jämställdhetsarbetet i RF.³¹

Redan innan RF bildades fanns föreningar inom olika idrotter, där även kvinnor var aktiva. Kvinnor hade inte rösträtt vid denna tid och de gifta var omyndiga, men trots detta gjorde kvinnor många saker som de enligt tidens uppfattning inte skulle eller kunde göra. Exempelvis var de med i idrottsföreningar vilka erbjöd diverse

³¹ Olofsson, E. (1989). *Har kvinnorna en sportslig chans? Den svenska idrottsrörelsen och kvinnorna under 1900-talet*. Diss.

aktiviteter, som simning och gymnastik – och tävlade också. När idrotten formellt organiserades försvann dock tävlingar för kvinnor och deras idrottsliga aktiviteter började särpräglas, kontrolleras och utestängas.³²

Eva Olofsson har periodiserat kvinnors idrottshistoria. Perioden åren 1903–1945 kallar hon för *könsåtskillnadsperioden*. Den kännetecknas av att spåren efter kvinnor inom idrotten är få, men också av att dessa utvecklade sitt idrottande trots motstånd från idrottens manliga företrädare. Nästa period infaller 1945–1970 och kallas för *uppbyggnadsfasen*. Under den här tiden framträdde kvinnors idrottande i allt större utsträckning och även tävlingsidrott började betraktas som något mer naturligt. Den första konferensen om kvinnlig idrott hölls 1945, och 1953 bildades dess första kommitté. Uppbyggnadsfasen övergick i integrationsfasen mellan 1970 och 1980, då den första konsulenten anställdes och RF:s första handlingsprogram, *Idrott tillsammans på lika villkor, för kvinnor och män, flickor och pojkar*, antogs. Handlingsprogrammet arbetades fram under 1973–1976 av den så kallade BRUD-gruppen; Bättre Rekrytering och Utbildning av Damer till idrottsledare.

Enligt Olofsson finns en eftersläpning i idrottsrörelsen jämfört med samhället i övrigt. Som viktigaste förklaring anför hon samhällsklimatet, men det har av andra påvisats att det nog snarast handlar om en eftersläpning i förhållande till politiken och att många andra sektorer uppvisar samma eftersläpning.³³ Under 1980-talet stagnerade, enligt Olofsson, jämställdhetsarbetet inom idrotten. Män hade fortfarande makt och kontroll över kvinnors idrottande. Hon konkluderade att det inte fanns någon kvinnlig idrott, endast kvinnliga utövare i manlig idrott, men att kvinnor samtidigt krävde att få idrotta i vilken idrott som helst.

En blyxtbelysning av läget inom idrotten gavs i jämställdhetsstatistiken som publicerades av SCB 1984. Under rubriken "Fritid" redovisades idrotten tämligen utförligt. Volleyboll, basket och skolidrott var de idrottsgrenar som klassades som jämställda, det vill säga att de hade en fördelning mellan 40 och 60 procent av vardera kön. Sportskytte, ishockey och bordtennis var då de mest ojämslida sporterna, med 8 till 14 procent kvinnor. I kommentarerna noterades att flera specialförbund ökat sin andel kvinnor åren 1976–1982. Störst ökning vad gäller andelen kvinnliga medlemmar noterades hos tyngdlyftningsförbundet, men störst antal nya kvinnliga medlemmar fanns inom fotbollen. De uppgifter SCB redovisade kom från RF:s eget föreningsregister. Ett kontinuerligt arbete med

³² Laine, L. (1995). *Kvinnoidrottens utveckling i Norden*.

³³ Åström, G. (1995). *Med flätorna i brevlådan: En studie av könsmaksordningen inom idrottsrörelsen*.

jämställdhetsfrågor hade bedrivits vid RF sedan slutet av 1970-talet, då bland annat en utvärdering av kvinnlig idrott genomförts, vilket resulterade i att en del av 1982 års statsbidrag öronmärktes för kvinnlig idrott.

En andra utvärdering genomfördes 1988, men då handlade det inte om att utvärdera kvinnlig idrott utan idrottsrörelsens jämställdhetsarbete. Utvärderingen lade grunden för *Idrottens jämställdhetsplan för 90-talet*, som kom 1989. Jämställdhetsplanen slog fast ett strategiskt arbetssätt byggt på tydliga mål som konkretiserades i insatser och aktiviteter för att nå de uppsatta målen. Hela planen var modellerad efter de tankegångar som Utredningen om kvinnorepresentation presenterat. Den inleddes med ett citat från betänkandet, där samhället beskrevs som ett manssamhälle med en maktordning som diskriminerar kvinnor. I argumentationen för en jämställd idrott byggde planen på tankegångar utredningen hämtat från Helga Hernes. Hon menade att kravet på jämställdhet kunde ses som en rättvis-, demokrati-, resurs- och intressefråga.

Idrottens jämställdhetsplan för 90-talet fokuserade mycket på representation. Följaktligen sökte idrottsrörelsen också projektmedel från den satsning som gjordes för att stimulera till ett ökat antal och större andel kvinnor i aktuella uppdrag och styrelser. I utvärderingen av satsningen framgår att det inom ramen för denna sammanlagt genomfördes åtta projekt inom idrottsrörelsen. Fyra projekt var nationella och fyra hade regional bas. Den dominerande inriktningen var att öka kvinnorepresentationen i den egna organisationen. Bland de förbund som uppvisade goda projektresultat fanns Svenska volleybollförbundet, vars projekt hette "Fler kvinnor till makten", och Hallands orienteringsförbund, som fokuserade på att ta fram modeller för jämställdhet.

RF:s eget projekt handlade om engagemang på kvinnors villkor. Förbundet skriver i sin redovisning att arbetssätt och rollfördelning måste ändras om kvinnor ska kunna delta. Det som förordades var att kvinnor från olika organisationer skulle samverka och lyfta gemensamma erfarenheter och utifrån detta driva ett förändringsarbete. #metoo är ett nytt sätt för kvinnor att dela erfarenheter men bygger egentligen på samma tankegång, alltså att delade erfarenheter kan användas för att genomföra organisationsförändringar. Bland de mer innovativa inslagen återfinns Svenska basketförbundets, som prövade att ha en temporär kvinnlig parallellstyrelse.

Rapporterna från idrottsrörelsens projekt innehöll ofta "tipskataloger", fast där fanns också beskrivningar av tillkortakommanden. Svenska volleybollförbundet

menade att de inte trodde att det skulle gå att lösa representationsfrågan om det inte ständigt fanns en opinion för frågan. En annan rapport framförde en slutsats som så här 25 år senare framstår som klarsynt, den att även om kvinnor kommit in i styrelser hade inte detta påverkat synen på kvinnors kunskap och därmed betydelsen av att de över huvud taget var med i styrelserna.³⁴

RF:s utvärdering av idrottens jämställdhetsarbete 1989–1995 visade att det visserligen kunde klassas som välstrukturerat och målinriktat, men också att inget uppsatt mål nåtts. Frågan ställdes hur det egentligen såg ut med könsmaktsordningen i idrottsrörelsen.³⁵ Utvärderingen resulterade i att Riksidrottsmötet (RIM) 1995 beslutade att i RF:s stadgar, liksom i distriktsidrottsförbundens normalstadgar, skriva in att organ som väljs av stämmorna ska bestå av lika många kvinnor och män.

I senare års rapporter från RF framträder en bild av att förändringar skedde fram till 1997, men att jämställdhetsarbetet därefter inte flyttade fram positionerna på samma sätt. Vid Riksidrottsmötet 1999 presenterades rapporten *Idrottens jämställdhetsarbete 1989–1999* och i enlighet med rapportens förslag beslutades det att införa jämställdhetsintegrering, liksom en generell kunskapshöjning om jämställdhetsfrågor bland förtroendevalda, ledare, tränare och anställda. Undersökningar utifrån 3R-metoden genomfördes fram till 2003³⁶. Man beslöt då att ta fram en ny jämställdhetsplan, kort och gott *Idrottens jämställdhetsplan*, där det står att ett jämställdhetsperspektiv ska genomsyra alla verksamhetsområden. Under samma tidsperiod utvecklades Riksidrottsgymnasierna i RF:s regi. RF slog fast en jämn fördelning av platserna till flickor och pojkar. Maja Uebel skriver i rapporten *Nya perspektiv på riksidrottsgymnasierna* att detta påverkade specialidrottsförbunden att i större utsträckning identifiera och rekrytera både flickor och pojkar till platserna. Idrottsframgångarna för kvinnliga idrottare ökade denna tid och även i kommunerna uppmärksammades flickors idrottande på ett nytt sätt.

RF lät 2011 genomföra en utvärdering av jämställdhetsarbetet mellan åren 2005 och 2010. Utvärderingen noterade en utbredd uppfattning inom idrottsrörelsen att mer borde ha hänt på jämställdhetsområdet och försökte utröna vad avsaknaden av

³⁴ Eduards, M. m.fl. (1993). *Många kände sig manade men få blevo kallade: En granskning av arbetet för ökad kvinnorepresentation*.

³⁵ Åström, G. (1995).

³⁶ 3R-metoden utvecklades av Gertrud Åström inom ramen för Maktutredningen och senare vid Kommunförbundet.

tillräckliga framsteg berodde på. Till skillnad från i tidigare utvärderingar riktades här uppmärksamheten mot att undersöka på vilket sätt RF i sina egna styrdokument, beslutsprocesser och verksamheter yttrat ett uttalat jämställdhetsperspektiv. Frågan ställdes om maktperspektivet sjunkit undan till förmån för ett mer allmänt diskrimineringsperspektiv, där kön blivit en av många skillnader.

I RF hade sedan 1995 det övergripande policydokumentet varit *Idrotten vill*. Det låg till grund för en omfattande utvecklingsverksamhet på egentligen alla nivåer, liksom att dokumentet varit utgångspunkt för både idrottsförbundens anpassade program och kommunernas idrottspolitiska program. Sammantaget ett framgångsrikt policyprogram. Utvärderingen av jämställdhetsarbetet ställde följaktligen frågan om det så viktiga *Idrotten vill* varit jämställdhetsintegrerat, som ju beslutats om av Riksidrottsmötet 1999. Var jämställdhet en av idrottens viktigaste idéer? Var dokumentet konkret angående vilka förändringar som skulle åstadkommas ur jämställdhetssynpunkt? Fanns en styrkedja som gjorde att övergripande målsättningar kunde genomföras i klubbar där idrotten bedrevs? Den korta slutsatsen var att detta avgörande dokument saknade ett jämställdhetsperspektiv. Versionen av *Idrotten vill* från 1995 saknade alla former av gruppindelning, den från 2005 var i princip könsblind och saknade helt jämställdhetsperspektiv när det gällde verksamhetsidé och riktlinjer för arbetet. Skillnaden mellan verksamhetsstyrningen och det som stod i den särskilda jämställdhetsplanen var påfallande. Jämställdhetsfrågan verkade ha återgått till att vara en sidoordnad historia utan inverkan och roll i kärnverksamheterna. En breddside riktades således i utvärderingen mot RF:s ledning och det noterades att situationen närmast kunde beskrivas som ett aktivt motstånd mot jämställdhetsarbetet. Utvärderingen presenterade dock också en konkret handlingsplan för RF att använda.³⁷

Genom antagandet av *Strategi 2025* har målet för jämställdhetsarbetet inom RF efter elva års eftersläpning kommit ikapp den nationella jämställdhetspolitikens mål. Utmaningen för RF är att inordna jämställdhetsarbetet i ordinarie styrning, budget och uppdrag – med andra ord att jämställdhetsintegrera. Att gå från projekt till reguljär verksamhet är en utmaning på vilket område som helst. Det gäller inom

³⁷ Åström, G. (2011). *Utvärdering av Riksidrottsförbundets jämställdhetsarbete mellan åren 2005–2010*. FoU-rapport 2011:1.

jämställdhetsarbetet liksom för andra satsningar som görs inom idrotten. När det gäller hur detta ska gå till finns alltså gemensamma erfarenheter att dra lärdom av.

Vid 2017 års RF-stämma antogs nya jämställdhetsmål och Riksidrottsmötet (RIM) i Karlstad tog beslut om jämställdhet som en av fem prioriterade utvecklingsresor för att nå idrottens målsättningar. Utvecklingsresan *Jämställdhet för en framgångsrik idrott* indikerar att jämställdhet ska betraktas som en faktor i utvecklandet av idrotten som sådan. Detta beslut ställer krav på tydlighet. Vad som avses med begreppet jämställdhet och vilka mål som eftersträvas måste gemensamt klargöras. Uttryck som ”jämställdhet kan betyda så många olika saker” duger inte.

När *Strategi 2025* ska genomföras kommer även krav att ställas på att jämställdhet i enlighet med strategin jämställdhetsintegrering genomsyrar de fyra andra utvecklingsresorna. Utvecklingsresan *Den moderna föreningen engagerar* kommer naturligtvis att behöva säkerställa att föreningarna styrs av både kvinnor och män och att de aktiva har likvärdiga villkor. *Inkluderande idrott för alla* förutsätter att flickor och pojkar, kvinnor och män med olika bakgrunder eller typer av funktionsnedsättningar är lika delaktiga och kan forma sitt idrottande. *En ny syn på träning och tävling* fordrar att fysiska förutsättningar och livsomständigheter för kvinnor och män i lika hög grad formar tränandet och tävlandet. Att kroppen går från att vara en liten flickas till att bli en kvinnas får inte betraktas som ett problem i idrotten, utan som en verklighetsbeskrivning. Att flickor börjar menstruera och kanske också blir gravida kvinnor är något att beakta på en rad områden inom idrotten. Slutligen har *Ett stärkt ledarskap* att ta itu med sådant som framkommit i bland annat #timeout och konkretisera vad det innebär att vara ledare i en jämställd idrottsrörelse.

Avslutande analys

I #timeout protesterade 2 290 idrottsskvinnor mot sextrakasserier, sexism och övergrepp. Ordföranden för RF, Björn Eriksson, uttalade sig om att det är helt oacceptabelt att män beter sig så. Han framhöll att idrottsrörelsen har 3,2 miljoner medlemmar ”så naturligtvis finns här många män som har gått över gränser”, och menade det vara viktigt att idrottsrörelsen tar ansvar för att ändra på detta och bekräftade att ”den utmaningen vill vi anta”. Det har hörts många andra röster som poängterat att inte alla män beter sig som i metoo, vilket är sant. De som däremot förflyttar resonemanget till att inte vilja veta av en kollektiv skuldbeläggning av män undandrar blicken från den strukturella nivå där vi alla ingår, och den alldeles

specifika ordning som handlar om kvinnor och män. Motsvarigheten för samma resonemang rörande kvinnor är att vi inte ska ta på oss "offerkoftan". Båda uttalandena är ett stöd för den maktordning som finns.

Vid mitten av 2000-talet sopade RF bort begrepp som jämställdhet och data uppdelad på kvinnor och män från sina övergripande verksamhetsstyrande dokument. Trots detta har ett arbete för jämställda villkor i idrotten fortsatt i olika förbund och föreningar och drivits av många enskilda personer. Det tyder på att de centrala besluten inte återspeglade de behov och intressen som fanns i det faktiska idrottandet. Berättelserna i #timeout är ett uttryck för missnöje med hur verkligheten ser ut. Detta missnöje har också uttryckts på andra sätt, exempelvis har krav rests på mer likvärdig ekonomisk ersättning för dam- och herrlag på landslagsnivå. Solidaritet har visats från herrlag som ställt sig bakom detta och även över nationsgränserna har det uttryckts sympati och stöd för krav på likvärdighet.

Ett intressant inslag på samma tema 2017 var kampanjen "Fill the Stadium", som en stor svensk sportkedja drog igång. Initiativet genomfördes i samarbete med RF för att skapa ett mer jämställt idrottsliv och utgick från informationen att svenska idrottsmän tjänar 2,9 miljarder kronor mer per år än sina kvinnliga kollegor. De som ville stötta kampanjen uppmanades att skicka en "klapp-emoji" och företaget lovade att vid 50 000 klappar skänka en miljon kronor till RF. Målet uppnåddes på nolltid, eller närmare bestämt på 14 timmar. "Fill the Stadium" frontade med några av våra mest framgångsrika kvinnliga idrottare, vilket förstås bidrog till succén, men visar också att kraven på en idrott som fungerar jämställt har ett stort stöd hos befolkningen.

I idrottens jämställdhetsarbete har ett återkommande tema varit att uppvisa hur resursfördelningen ser ut. Detta har berott på krav från regering, kommuner och allmänhet att få veta hur resurserna egentligen fördelas. Föreningarna har fått svara på en rad frågor: Hur många flickor och pojkar är verksamma? I vilken grad och när hoppar de av? Vem har första tjing på de bästa träningsstiderna, de bästa planerna? Allt detta kan sägas vara ett uttryck för en förväntan om en likvärdig behandling som skapats av formella beslut om likvärdiga premisser. Inte i någon reglering står det att pojkars idrottande eller herrlag ska erhålla större resurser än flickor och damlag. Ändå har det i idrottshistorien tidigare varit och är ofta så. Samma typ av iakttagelse kan göras även på andra områden i samhället.

I idrotten är kön oftast en faktisk indelningsgrund, inte bara analytiska kategorier att använda i forskningsstudier. Vi har damidrott och vi har herridrott – även om

kvinnor och män i vissa idrotter tränar tillsammans och ibland tävlar gemensamt, till exempel i mixedstafetter inom skidsporter och dubbelmatcher i racketditen. Är det ett problem eller en tillgång? Barnidrott bedrivs ibland med flickor och pojkar ihop så länge de fysiska förutsättningarna är jämbördiga. Motionsidrott sker ofta i blandade grupper. Det är en öppen fråga vad detta generellt betytt för idrotten i form av förändrad träning, tävling eller övrig resursfördelning i övrigt. Hur skulle jämställdhetsarbetet se ut och idrotten utvecklas om det fokuserade på makthierarkierna och inte i så hög grad på åtskillnaden i sig? En viktig distinktion är att skilja på att arbeta för likvärdiga villkor, vilket jämställdhetsarbetet ju handlar om, eller mena att problemet ligger i att kvinnor och män idrottar var för sig.

Det finns behov av en ordentlig analys av att idrottsrörelsen under 2000-talet gjorde sig av med jämställdhetsperspektivet och blev könsblind i sina styrdokument, trots att den faktiska uppdelningen på kvinnor och män kvarstod oförändrad. Den samlade erfarenheten är att så kallad könsneutralitet de facto handlar om att antingen vara könsblind eller könsstereotyp och att båda fungerar lika bra som upprätthållare av en befintlig ojämställd ordning. En tolkning av den tvära omsvängningen kan faktiskt vara att jämställdhetsarbetet inom idrotten, med sin envetna inriktning på jämn representation och resursfördelning, faktiskt varit framgångsrikt och pockade på ytterligare förändringar i positioner och medelstilldelning. Andra möjligheter är att idrotten följde förändrade politiska signaler eller att det handlade om ledningens ointresse.

Inom idrotten, som i många avseenden gränsar till det medicinska området, finns ett intresse för ytterligare uppdelningar av människor i underkategorier, men det framgår inte hur detta skulle lösa en hierarkisk ojämställd ordning. Idrottande kvinnors biologi har rönt intresse under idrottens hela historia. Kraftfulla och muskelstora kvinnor har fått genomgå biologiska tester för att undersöka om de verkligen är kvinnor. Mig veterligt har aldrig en man testats för om han egentligen är kvinna. Varför? Det skulle kanske i så fall vara när något som uppfattas som kvinnligt blir en konkurrensfördel i manlig idrott.

Jämställdhetsarbetets inriktning är att acceptera biologin som den är och undersöka på vilket sätt biologiskt kön ges ett högre förklaringsvärde för olika fenomen i samhället än det som kan härledas tillbaka till detta. Det handlar om att med olika insatser ändra status- och maktordning. Att ta bort kvinnor och män, i alla fall kvinnor, genom att exempelvis prata om ”icke-man” eller hävda att kvinnor som benämner sig som sådana och talar om kvinnors erfarenheter skulle kränka

andra, är att betrakta som försök till maktutövning för att få kvinnor att tystna och bli osynliga. Igen.

Slutord

Idrotten finns inte primärt till för att skapa ett jämställt samhälle. Idrotten finns inte heller till för att skapa ett samhälle som inkluderar människor från andra länder, för att skapa demokrati och så vidare, även om vissa idrottsföreningar verkligen bedriver sådana viktiga projekt. Idrotten finns till för sig själv. När idrotten väljer att fungera jämställt, demokratiskt eller vara inkluderande, blir idrotten däremot en del av att ändra samhället i jämställd riktning och utifrån andra perspektiv. Människor kommer till idrotten för att idrotta, men idrott kan handla om olika saker, göras på olika sätt och med sikte på olika mål. Jämställdhet kan vara organisationsbärande och blir då en del i att skapa en idrottsrörelse som ger utrymme för alla människors vilja till idrott i dess olika former och ambitionsnivåer. De aktiva är beredda att offra mycket för att få hålla på med sin idrott. Där ligger idrottsrörelsens största kapital, och där finns lösningarna.

Jämställdhetsintegrering har fokus på kärnverksamheten, att bedriva idrott, och jämställdhet ska därför finnas med i alla de preciseringar av kärnverksamhetens olika verksamhetsinriktningar som finns. Det kan handla om alltifrån att göra det möjligt för människor att röra på sig och få luft för hälsans skull, till att nå eliten och vara idrottare med sporten som yrke. Idrotten engagerar miljoner människor i Sverige. Idrottsrörelsen bör alltså sluta ropa: "Ge oss ett uppdrag!", och i stället ta det uppdrag som ligger och väntar.

Referenser

Carlsson, N. (2009). *Avslöjandets tid: Kvinnors bearbetning av sexuella övergrepp*. Skriftserie 2009:2. Diss., Göteborgs universitet.

Dagens Nyheter, 29 november 2017.

Delegationen för jämställdhetsforskning (1989). *Kvinnors makt och inflytande: Forskningsöversikt och forskningsbehov*. JÄMFO-rapport nr. 15.

Ds A 1983:2 *Om svenska män. Fostran, ideal och vardagsliv*. Stockholm: Arbetsmarknadsdepartementet.

Eduards, M. & Åström, G. (1993). *Många kände sig manade men få blevo kallade: En granskning av arbetet för ökad kvinnorepresentation*. Stockholm: Socialdepartementet.

Frisell, A. & Ulmanen, P. (1992). *Sexuella trakasserier riktade mot kvinnliga studerande vid Stockholms universitet*. Stockholm: Stockholms universitets studentkår.

Förenta nationernas fjärde kvinnokonferens: Peking den 4–15 september 1995. Aktstycken utgivna av Utrikesdepartementet; ny ser. II:51. Stockholm: Utrikesdepartementet

Hartmann, H. (1981). ”Kapitalismen, patriarkatet och könssegregationen i arbetet”. I *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, nr. 1–2.

Hartmann, H. (1981). ”The unhappy marriage of Marxism and feminism: Towards a more progressive union”. I L. Sargent (Red.), *Women and revolution: A discussion of the unhappy marriage of Marxism and feminism*. Boston, MA: South End Press Political Controversies Series.

Hernes, H. (1987). *Welfare state and woman power: Essays in state feminism*. Oslo: Norwegian University Press.

Hirdman, Y. (1988). ”Genussystemet: Reflexioner kring kvinnors sociala underordning”. I *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, nr. 3.

<https://www.travronden.se/nyheter/sport/starten-av-metoo-och-alla-upprop-115256>.

Metoo. *Wikipedia* (svenskspråkliga). 2018. <https://sv.wikipedia.org/wiki/Metoo>.

Laine, L. (1995). *Kvinnoidrottens utveckling i Norden*. Opublicerat.

Kvinnans jämlikhet. (1964). Stockholm: Tidens förlag.

Kvinnors makt och inflytande. (1989) Delegationen för jämställdhetsforskning, Rapport nr 15.

Makt, mål och myndighet – feministisk politik för en jämställd framtid.
Skr.2016_17-10

Moberg, E. (2003). *Prima materia, texter i urval*. Stockholm: Ordfront förlag.

Olofsson, E. (1989). *Har kvinnorna en sportslig chans? Den svenska idrottsrörelsen och kvinnorna under 1900-talet*. Diss., Umeå universitet.

Prop. 1987/88:105. *Om jämställdhetspolitiken inför 90-talet*.

Prop. 1993/94:147. *Delad makt, delat ansvar*.

Prop. 2005/06:155. *Makt att forma samhället och sitt eget liv – nya mål i jämställdhetspolitiken*.

Ridsport, 4 februari 2018.

Rubin, G. (1975). "The traffic in women: Notes on the 'political economy' of sex ". I R. Reiter (Red.), *Toward an anthropology of women*. New York, NY: Monthly Review Press.

Seip, L., Løchen, I. & Halsaa Albrektsen, B. (1978). *Hva er makt? Søkelys på studiet av makt og Maktutredningen*. Oslo: Universitetsforlaget.

Hållbar jämställdhet. (2010). Sveriges Kommuner och Landsting, Stockholm.

Sida vid sida: En rapport om jämställdhetens läge i Sverige 1985. Stockholm: Arbetsmarknadsdepartementet.

Skr. 2016/17:10. *Makt, mål och myndighet – feministisk politik för en jämställd framtid*.

SOU 1987:19. Utredningen om kvinnorepresentation. *Varannan damernas*. Slutbetänkande.

SOU 1990:44. Maktutredningen. *Demokrati och makt i Sverige*. Huvudrapport.

SOU 1996:3. *Fritid i förändring*.

SOU 2005:66 *Makt att forma samhället och sitt eget liv – jämställdhetspolitiken mot nya mål*.

Statistiska centralbyrån/SCB (1984). *På tal om kvinnor och män: Lathund om jämställdhet*. Stockholm: Statistiska centralbyrån.

Åström, G. (1994). "Ut ur sidorummet". I *Delad makt, delat ansvar*. Magasin med anledning av propositionen om jämställdhetspolitiken. Stockholm: Socialdepartementet.

Åström, G. (1995). *Med flätorna i brevlådan: En studie av könsmaktsordningen inom idrottsrörelsen*. Stockholm: Riksidrottsförbundet.

Åström, G. (2011). *Utvärdering av Riksidrottsförbundets jämställdhetsarbete mellan åren 2005–2010*. FoU-rapport 2011:1. Stockholm: Riksidrottsförbundet.

Åström, G. & Hirdman, Y. (Red.) (1992). *Kontrakt i kris: Om kvinnors plats i välfärdsstaten*. Stockholm: Carlssons.

Jämställd idrott i siffror

Johan R Norberg, Johan Faskunger & Christine Dartsch
Centrum för idrottsforskning

Aktuell statistik visar att intresset för idrott och motion är stort hos både kvinnor och män i Sverige, men att valet av aktiviteter skiljer sig åt. Inom idrottsrörelsen är jämställdheten högre bland de aktiva medlemmarna än i styrelserummen och i fördelningen av offentliga resurser. Men varför lämnar flickor föreningsidrotten tidigare än pojkar – och vart tar de vägen?

I detta kapitel ges en övergripande bild av jämställdhetsaspekter i svensk idrott utifrån aktuell statistik och forskning. Kapitlet består av två delar. I den första delen presenteras data om den svenska befolkningens idrotts- och motionsvanor. Vi analyserar både i vilken omfattning kvinnor och män är fysiskt aktiva på sin fritid och på vilka arenor detta sker: i idrottsföreningar, kommersiell regi eller

oorganiserade former. Vidare diskuteras förändringsprocesser som kunnat skönjas under det senaste decenniet. I den andra delen fördjupas analysen av jämställdhetsaspekter i den frivilligt organiserade idrottsrörelsen. I vilken omfattning är kvinnor och män – flickor och pojkar – medlemmar i Riksidrottsförbundet (RF) och dess specialidrottsförbund? Hur ser den könsmässiga representationen ut i olika idrotter och mellan olika regioner? Vad kan vi säga om resursfördelningen inom idrotten ur ett jämställdhetsperspektiv? I vilken omfattning har kvinnor respektive män förtroendeuppdrag i klubbar och förbund?

Underlaget till detta kapitel har hämtats från många och olika håll. Generella uppgifter om befolkningens idrotts- och motionsvanor baseras på Statistiska centralbyråns (SCB) årliga studier av befolkningens levnadsförhållanden (ULF/SILC och Barn-ULF), Folkhälsomyndighetens nationella folkhälsoenkät samt RF och SCB:s gemensamma studie *Svenska folkets relation till motion och idrott*. I frågor rörande ungas idrottsvanor används även statistik framtagen av analysföretaget Ungdomsbarometern. De delar som rör idrottsrörelsens medlemmar baseras på uppgifter av RF samt data framtagna inom ramen för Centrum för idrottsforskning (CIF) uppdrag att följa upp statens stöd till idrotten.

Svenska befolkningens idrotts- och motionsvanor

Vi inleder med att redovisa data om svenskers idrotts- och motionsvanor ur ett jämställdhetsperspektiv. Framställningen inkluderar all form av fysisk aktivitet som utövas på fritiden med syfte att främja hälsa och välbefinnande oavsett om det sker i idrottsföreningar, hos kommersiella aktörer eller i egen regi.

Att ge en entydig bild av den svenska befolkningens idrotts- och motionsvanor är ingen enkel uppgift. Det finns visserligen flera studier på området – men deras resultat är delvis osäkra och i somliga avseenden även motstridiga. Förklaringen återfinns i någon mån i metodologiska utmaningar kopplade till enkätundersökningar. Vetenskapliga studier kan utformas på många sätt och redan små olikheter i val av frågor och studiedesign kan ge stora skillnader på undersökningarnas resultat. Till detta kommer så kallade reliabilitetsfaktorer såsom risken att de svarande missförstår eller tolkar frågor på olika sätt. Slutligen återstår alla statistiska felkällor som kan uppstå när svar från en mindre population skattas för att spegla beteenden och attityder hos större befolkningsgrupper. I frågor om just motionsvanor tillkommer att forskare kan ställa olika krav på graden

av fysisk aktivitet i sina frågor vilket också kan ge stora efterverkningar på studiernas resultat. Ju bredare definition av fysisk aktivitet och lägre gräns för ansträngningsnivå – desto fler svarande kommer uppge att de lever ett fysiskt aktivt liv.

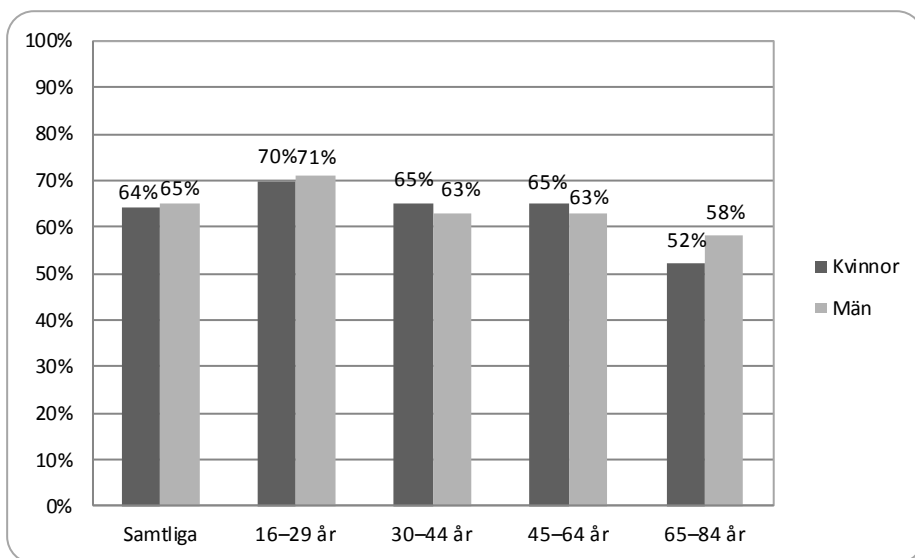
Denna problematik är tydlig i tabell 1 nedan. Ett exempel på förhållandevis låg fysisk ansträngningsnivå ges i RF:s årliga enkätstudie *Svenska folkets relation till motion och idrott*. Den fråga som ställs är hur ofta de svarande ägnar sig åt måttligt ansträngande motion/idrott överstigande 20 minuter på fritiden. På denna aktivitetsnivå blir resultatet att en stor majoritet av den svenska befolkningen, hela 72 procent, uppger sig motionera regelbundet åtminstone en gång i veckan. Vidare framkommer att unga är något mer fysiskt aktiva än äldre och att kvinnor är mer fysiskt aktiva än män.

Tabell 1. Motion och idrott på fritid. Skattning av andel personer i riket (%) 2016. Fråga: På din fritid, hur ofta ägnar du dig åt motion/idrott som är måttligt ansträngande, får dig att bli varm/andas något kraftigare än normalt och överstiger 20 minuter?

	Minst 3 ggr per vecka	1–2 ggr per vecka	1–3 ggr per månad	Sällan eller aldrig
TOTALT				
6–80 år	44	28	12	16
KÖN				
Män	41	26	14	20
Kvinnor	47	30	10	13
ÅLDER				
6–18 år	53	30	8	9
19–40 år	45	30	12	13
41–80 år	40	26	13	21

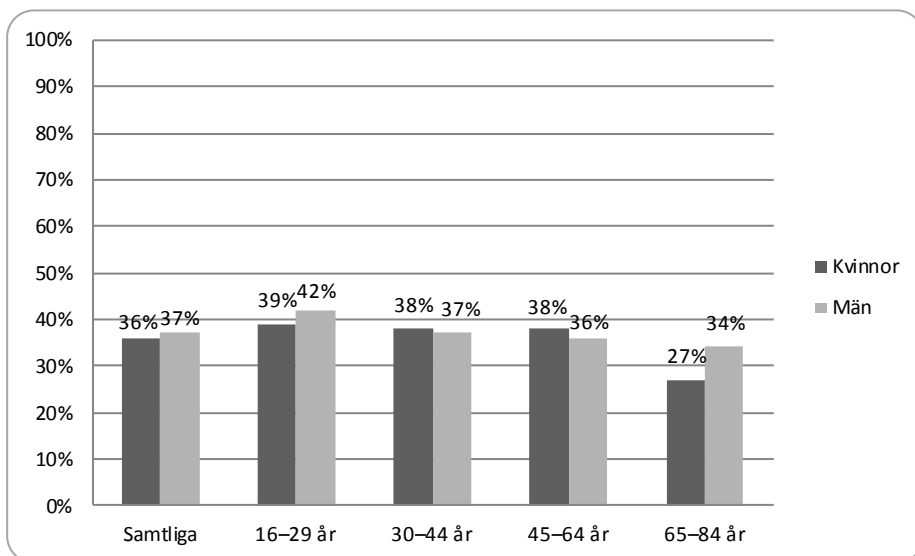
Källa: RF/SCB, Svenska folkets relation till motion och idrott (skattade värden)

Med ökad fysisk aktivitet förändras bilden. Figur 1–2 nedan redovisar resultat från Folkhälsomyndighetens nationella folkhälsoenkät. I denna studie består måttet ”fysisk aktivitet” av en sammanvägning av flera frågor rörande både fysisk träning (exempelvis löpning, motionsgymnastik eller bollsport) och vardagsaktiviteter (såsom promenader, cykling och trädgårdsarbete). Resultatet visar att ungefär två tredjedelar av den svenska befolkningen i åldern 16–84 år säger sig vara fysiskt aktiva minst 2,5 timmar per vecka. Betydligt färre, en dryg tredjedel, säger sig uppnå minst 5 timmar fysisk aktivitet per vecka. Skillnaderna mellan könen är relativt små, med undantag för åldersgruppen 65–84 år där män uppger sig vara något mer fysiskt aktiva än kvinnor.

Figur 1. Andel män och kvinnor som är fysiskt aktiva minst 150 minuter (2,5 timmar) per vecka 2016

Källa: Folkhälsomyndigheten, *Nationella folkhälsoenkäten*

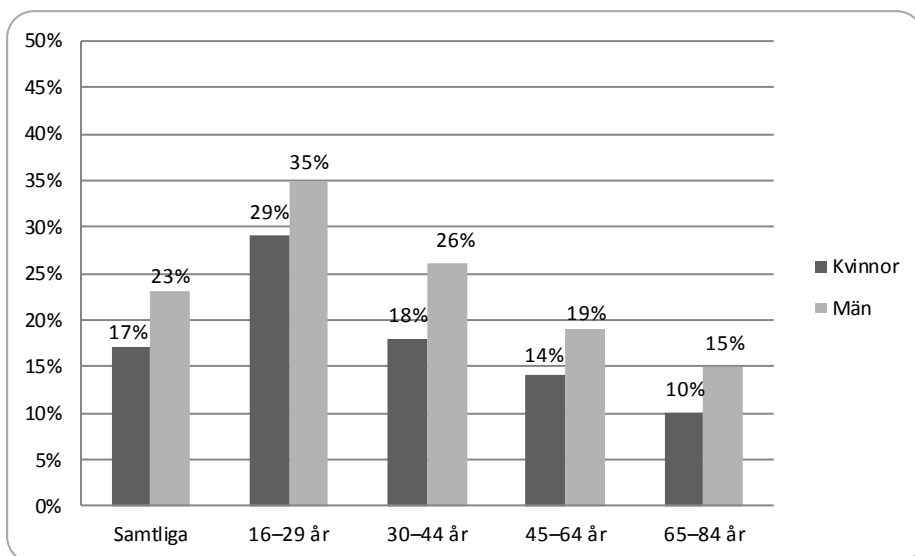

Figur 2. Andel män och kvinnor som är fysiskt aktiva minst 300 minuter (5 timmar) per vecka 2016

Källa: Folkhälsomyndigheten, *Nationella folkhälsoenkäten*

Även om svaren styrs av frågor om aktivitetsgrad, är det positivt att så många svenskar uppger sig vara fysiskt aktiva. Särskilt glädjande är att ungefär två tredjedelar verkar uppfylla kravet på minst 150 minuter fysisk aktivitet per vecka vilket motsvarar Världshälsoorganisationens (WHO) rekommendationer för hälsofrämjande fysisk aktivitet (minst 150 minuter i veckan vid måttlig intensitet, alternativt minst 75 minuter i veckan vid hög). Här kan dessutom tilläggas att aktivitetsnivåerna i Sverige är högre än i många jämförbara länder. Detta visar inte minst Europeiska kommissionens återkommande opinionsundersökning: *Eurobarometern*. I en särskild rapport om idrott och fysisk aktivitet, publicerad i mars 2014, framkom att 70 procent svenska medborgare sade sig träna eller idrotta minst en gång i veckan. Nästan lika höga siffror redovisade våra grannländer Danmark (68 procent) och Finland (66 procent). Detta kan jämföras med södra och östra Europa. I Bulgarien svarade hela 78 procent att de *aldrig* utövar idrott och motion, följt av Malta (75 procent), Portugal (64 procent) och Italien (60 procent). Man ska dock vara försiktig med att jämföra resultat mellan länder då begrepp där kan tolkas olika.

Samtidigt får den svenska situationen inte målas i allt för ljusa färger. Under senare år har stillasittande lyfts som en oberoende riskfaktor för ohälsa – och på just detta område utmärker sig Sverige i negativ mening. Vi må vara fysiskt aktiva på vår fritid, men vuxna sitter ofta stilla framför ett skrivbord under arbetstid. Även detta framgick av *Eurobarometern*, där Sverige utmärkte sig med en hög andel medborgare som idrottar/motionerar på sin fritid och som sade sig sitta minst 8,5 timmar om dagen. I figur 3 nedan redovisas aktuella data om stillasittande ur Folkhälsomyndighetens nationella folkhälsoenkät. Statistiken indikerar att många i Sverige uppger sig vara stillasittande i minst 10 timmar per dygn. Högst andel återfinns bland unga (åldern 16–29 år) där 29 procent kvinnor och 35 procent män uppger högt stillasittande. I alla åldrar uppger män sig vara stillasittande i större utsträckning än kvinnor.

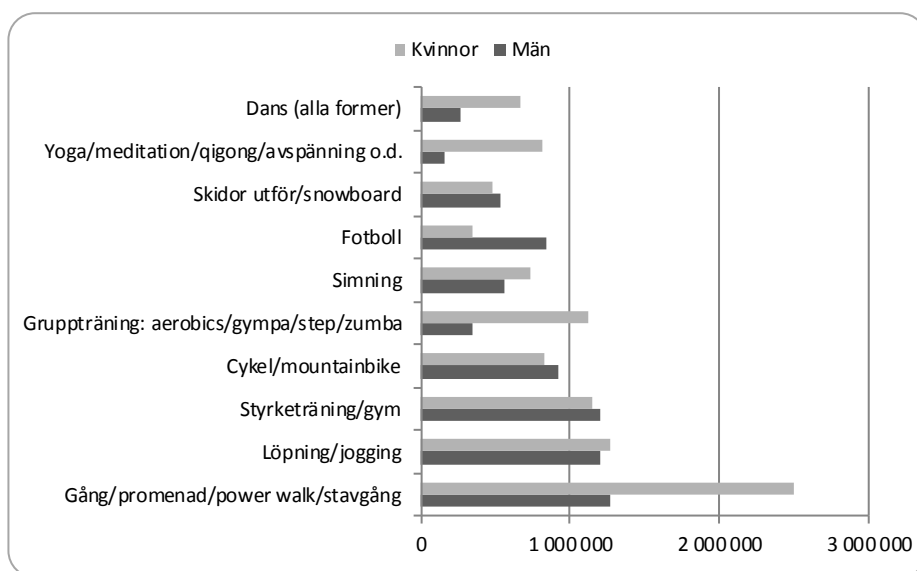

Figur 3. Andel män och kvinnor som uppger sig vara stillasittande i minst 10 timmar per dygn 2016

Källa: Folkhälsomyndigheten, *Nationella folkhälsoenkäten*

Vilka idrotts- och motionsaktiviteter är mest populära?

Det saknas mer ingående studier om vilka idrotts- och motionsaktiviteter som är mest populära bland den svenska befolkningen. En fingervisning ges emellertid i enkätstudien *Svenska folkets relation till motion och idrott*. Resultatet visas i figur 4 nedan och klargör att många av de mest populära idrotts- och motionsaktiviteterna är sådana som kan utföras i oorganiserad regi såsom att promenera, jogga eller cykla. Även styrketräning på gym, motionsträning i grupp samt simning är populära aktiviteter. En jämförelse mellan könen visar att kvinnor i större utsträckning än män föredrar promenader, yoga, dans samt gruppträning medan män på motsvarande sätt dominerar i fotboll.

Figur 4. De tio populäraste idrotts- och motionsaktiviteterna* i befolkningen, 6–80 år, sett till antalet utövare 2016

*Aktivitet som utövas regelbundet. En person kan förekomma i flera aktiviteter. Avrundat till närmaste tusental.

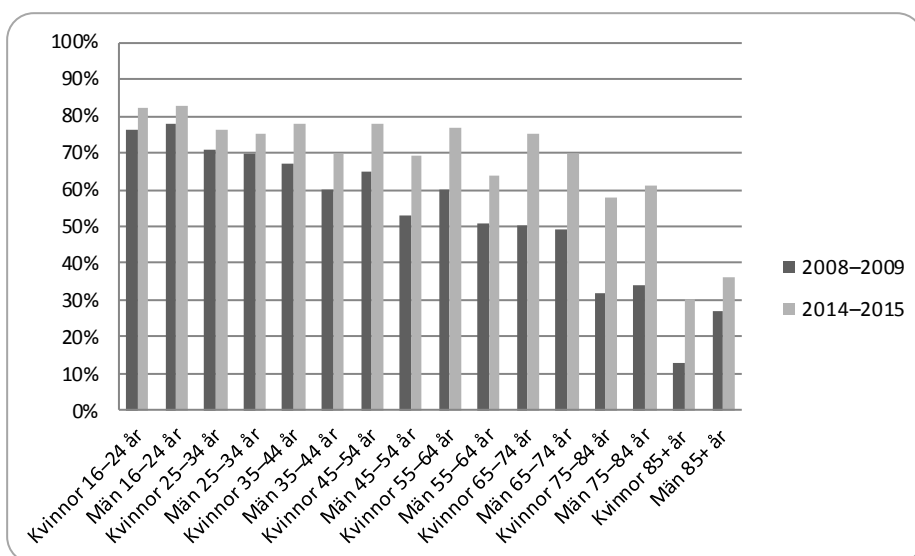
Källa: RF/SCB (*skattade värden*)

Är vi mer fysiskt aktiva idag än för tio år sedan?

Hur har den svenska befolkningens idrotts- och motionsvanor förändrats över tid?

Är vi mer fysiskt aktiva idag än för tio år sedan? Ett självklart svar kan inte ges. Enligt Folkhälsomyndighetens uppgifter har aktivitetsnivåerna inte förändrats nämnvärt under det senaste decenniet. Mot detta indikerar SCB:s levnadsvaneundersökningar att andelen kvinnor och män som säger sig idrotta regelbundet har ökat markant.

I figur 5 redovisas hur stor andel av befolkningen som 2008–2009 och 2014–2015 sade sig ha idrottat eller motionerat utom- eller inomhus mer än 20 gånger under det gångna året. Tabellen indikerar en ökning av denna andel i samtliga åldersgrupper, samt en särskilt stark ökning i gruppen 65–84 år.

Figur 5. Personer som uppger att de tränat utom- eller inomhus mer än 20 gånger de senaste 12 månaderna, jämförelse mellan åren 2008–2009 och 2014–2015

Källa: ULF/SILC år 2008-2009 och 2014-2015

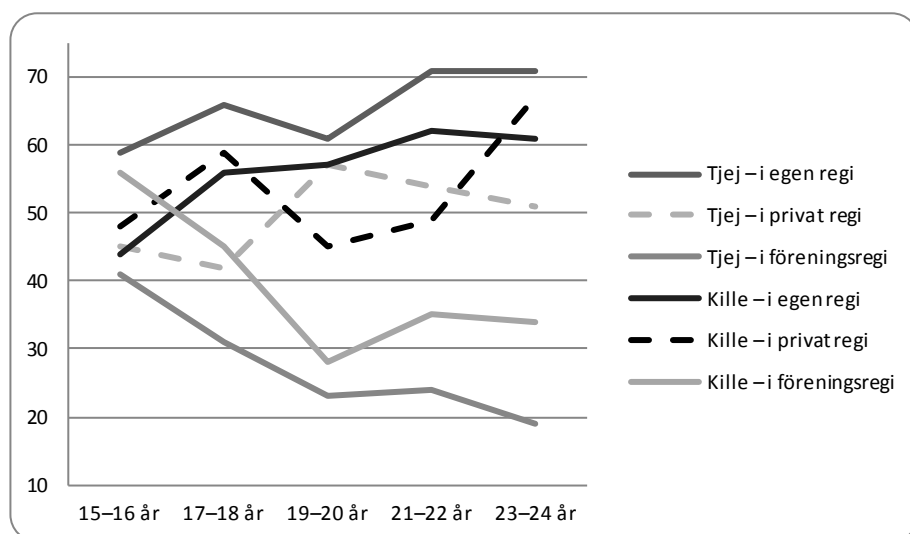
Idrotts- och motionsvanor hos unga

Jämförelser av idrotts- och motionsvanor i olika åldersgrupper visar att unga är mest fysiskt aktiva och att aktivitetsnivåerna därefter sjunker i takt med ökad ålder. Detta betyder dock inte att unga rör sig tillräckligt. I en uppmärksam studie från 2017 har forskaren Gisela Nyberg, Karolinska Institutet, undersökt fysisk aktivitet bland unga genom mätningar med rörelsemätare. I studien ingick ett nationellt urval av flickor och pojkar i årskurs 5 och 8 i grundskolan samt gymnasiets årskurs 2. Resultatet – publicerat i CIF:s rapport *De aktiva och De inaktiva – Om ungas rörelse i skola och på fritid* (2017) – visar att få unga når upp till folkhälsorekommendationen om 60 minuters daglig fysisk aktivitet: i genomsnitt var det endast 44 procent av pojkarna och 22 procent av flickorna som var aktiva på denna nivå. Aktivitetsnivån var högst hos de yngsta och lägst hos de äldsta ungdomarna. I gymnasiets årskurs 2 var det endast 32 procent av pojkarna och 14 procent av flickorna som nådde rekommendationen om daglig fysisk aktivitet.

Jämförelser av ungas idrotts- och motionsvanor handlar både om aktivitetsgrad och i vilka former flickor och pojkar väljer att träna. Problemet här är att motion och fysisk aktivitet kan utövas på många sätt och att bilden av ungas idrottsvanor lätt

blir missvisande om endast en eller vissa verksamheter beaktas. Att exempelvis flickor i tonåren lämnar föreningsidrotten i större utsträckning än pojkar kan inte med automatik tolkas som att flickor därmed även är mindre fysiskt aktiva totalt. Förklaringen kan ju vara att de väljer att träna i andra former, exempelvis på gym eller i oorganiserad regi.

En indikation på just detta ges i de fördjupade analyser av ungdomars idrottande som analysföretaget Ungdomsbarometern genomfört på uppdrag av RF. Ungdomsbarometern genomför regelbundet studier av och med ungdomar i åldern 15–24 år. Sedan 2012 ställs frågan ”På vilket eller vilka av följande sätt tränar/motionerar du?” Svarsalternativen är ”I föreningsregi”, ”I privat regi” och ”I egen regi”. Resultatet av 2016 års mätning visade att flickor redan i 15-årsåldern i långt större utsträckning än pojkar tränar i egen regi än i föreningsform. Både bland flickor och pojkar ökar dessutom andelen som tränar i privat regi och oorganiserat i takt med att de blir äldre, medan andelen som idrottar i en förening minskar. I figur 6 visas de allra senaste resultaten från 2016.

Figur 6. Organiseringsform av träning och idrott hos ungdomar uppdelat på kön och åldersgrupper (%)

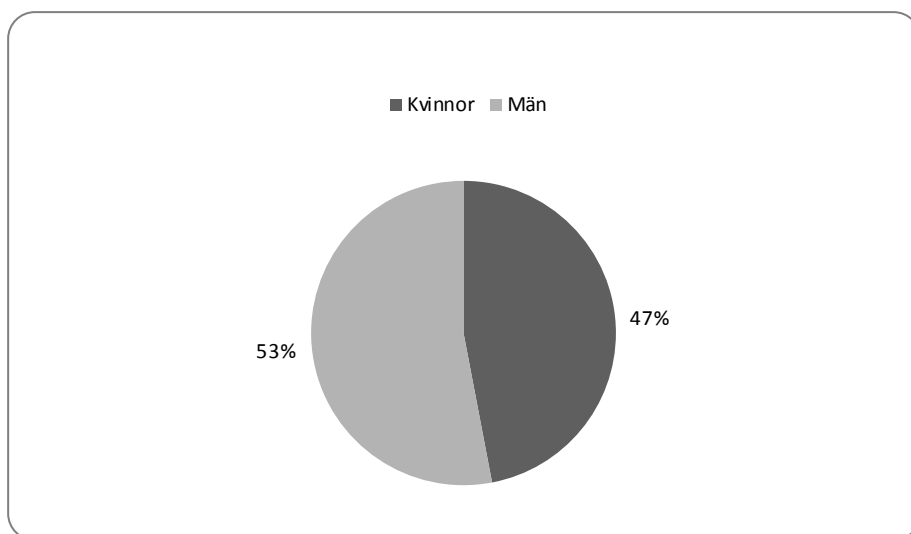
Källa: Ungdomsbarometern 2016

Om jämställdhet och deltagande i föreningsidrott

I CIF:s årliga uppföljning av statens stöd till idrott redovisas statistik om idrottsrörelsens sammansättning, omfattning och utveckling över tid. I detta avsnitt fördjupas analysen av dessa data med särskilt fokus på kvinnor och mäns medlemskap i olika idrotter, trender i barn- och ungdomsidrotten samt kvinnor och mäns representation i beslutande organ och andra maktpositioner.

Om kvinnor och mäns medlemskap i idrottsrörelsen

RF skattar årligen andelen kvinnor och män i den egna medlemskåren via enkätstudien *Svenska folkets relation till motion och idrott*. För 2016 blev resultatet att idrottsrörelsens sammansättning består av 47 procent kvinnor och 53 procent män vilket speglas i figur 7. Medlemskåren är således jämställd, men med en liten majoritet män i förhållande till kvinnor. En jämförelse över tid visar små förändringar. Under perioden 2009–2016 har andelen kvinnor pendlat mellan 42- och 47 procent och andelen män mellan 53- och 58 procent.

Figur 7. Kvinnor och män i idrottsrörelsen 2016, 6–80 år (%)

Källa: RF/SCB, Svenska folkets relation till motion och idrott (skattade värden)

Ett alternativt sätt att mäta könsfördelningen är att använda sig av specialidrottsförbundens medlemsrapportering via IdrottOnline. I en sådan mätning blir 2016 års resultat att andelen kvinnor uppgår till 40 procent och andelen män till 60 procent. De skilda resultaten förklaras av att IdrottOnline

omfattar specialidrottsförbundens samtliga medlemskap vilket leder till en viss dubbelrapportering när enskilda individer är aktiva i flera idrotter. Differensen mellan de två mätsystemen indikerar att män i större utsträckning än kvinnor har fler föreningsmedlemskap.

IdrottOnline skapar även möjlighet att göra jämförelser mellan specialidrottsförbunden. I vilken utsträckning har förbunden en jämställd sammansättning bland sina medlemmar? Resultatet redovisas i tabell 2 nedan. Av RF:s 71 medlemsförbund har 49 en manlig dominans, såtillvida att andelen manliga medlemmar överstiger 60 procent. I fyra förbund finns en motsvarande dominans av kvinnliga medlemmar. Endast 18 förbund har en jämställd medlemskår där båda könen är representerade inom spannet 40–60 procent.

Tabell 2. Specialidrottsförbundens medlemskår (aktiv i idrott*) 2016 (%)

	Antal förbund	Andel i procent
Manlig dominans i medlemskåren (> 60 % män)	49	69
Jämställd medlemskår	18	25
Kvinnlig dominans i medlemskåren (> 60 % kvinnor)	4	6

*Med "aktiv i idrott" menas att man deltagit minst en gång per år i någon av föreningens aktiviteter. En person kan vara aktiv i idrott i flera SF. Källa: RF/IdrottOnline

I tabell 3 redovisas specialidrottsförbunden med högst andel män respektive kvinnor.

Tabell 3. Specialidrottsförbund med *högst andel* män respektive kvinnor (aktiv i idrott*) 2016 (%)

Förbund med högst andel män	%	Förbund med högst andel kvinnor	%
Cricketförbundet	94	Ridsportförbundet	91
Flygsportförbundet	89	Konståkningsförbundet	83
Ishockeyförbundet	87	Gymnastikförbundet	74
Biljardförbundet	86	Draghundssportförbundet	66
Amerikansk fotbollsförbundet	86	Danssportförbundet	60
Skateboardförbundet	82	Friidrottsförbundet**	59
Motorcykel och snöskoterförbundet	82	Volleybollförbundet	55
Skyttesportförbundet	82	Dövidrott	52
Racerbåtförbundet	81	Simförbundet	52
Squashförbundet	81	Gång- och vandrarförbundet	50

*Med "aktiv i idrott" menas att man deltagit minst en gång per år i någon av föreningens aktiviteter. En person kan vara aktiv i idrott i flera SF. **Många lokalföreningar i Friskis&Svettis är medlemmar i Svenska Friidrottsförbundet. Källa: RF/IdrottOnline

I tabell 4 presenteras de specialidrottsförbund med flest antal män respektive flest kvinnor.

Tabell 4. Specialidrottsförbund med *flest* män respektive kvinnor (aktiv i idrott*) 2016

Förbund med flest män		Förbund med flest kvinnor	
Fotbollförbundet	447 195	Friidrottsförbundet**	256 761
Golf förbundet	337 771	Fotbollförbundet	206 923
Friidrottsförbundet**	177 082	Gymnastikförbundet	151 362
Innebandyförbundet	129 757	Ridsportförbundet	149 399
Ishockeyförbundet	124 815	Golf förbundet	144 764
Korpen	114 228	Simförbundet	86 326
Simförbundet	80 755	Innebandyförbundet	53 338
Skyttesportförbundet	80 022	Korpen	52 289
Skidförbundet	71 506	Skidförbundet	50 832
Motorcykel och snöskoterförbundet	71 025	Handbollförbundet	50 829

*Med "aktiv i idrott" menas att man deltagit minst en gång per år i någon av föreningens aktiviteter. En person kan vara aktiv i idrott i flera SF

**Många lokalföreningar i Friskis&Svettis är medlemmar i Svenska Friidrottsförbundet

Källa: RF/IdrottOnline

Trender i barn- och ungdomsidrotten

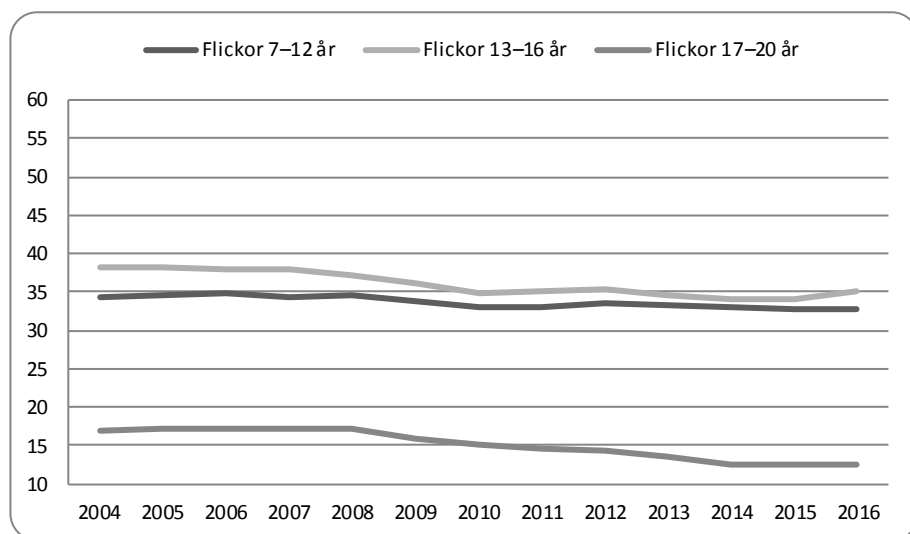
En värdefull källa till kunskap om föreningsidrottens barn- och ungdomsverksamhet ges av det statliga lokala aktivitetsstödet (LOK-stödet). LOK-stödet är ett generellt aktivitetsstöd riktat till lokala ideella ungdomsorganisationer. För idrottsföreningar utgår bidrag både för sammankomster och deltagartillfällen för barn och ungdomar i åldern 7–25 år samt ledare i åldern 13–25 år (för deltagare och ledare inom idrott för personer med funktionsnedsättningar finns ingen övre åldersgräns). Eftersom bidraget söks av och tilldelas de allra flesta idrottsföreningar med barn- och ungdomsverksamhet, utgör LOK-stödsstatistiken ett intressant totalmått på aktivitetsnivån i idrottsföreningarnas verksamhet för unga.

Statistik baserad på LOK-stödet ingår i CIF:s årliga uppföljning av statens stöd till idrotten. I tidigare uppföljningar har två idrottspolitiska utmaningar kunnat identifieras. En första utmaning är att den totala aktivitetsnivån i barn- och ungdomsidrotten sedan 2008 minskat i en omfattning som inte kan förklaras av variationer i ungdomspopulationens storlek. En fördjupad analys av ålder och kön visar att nedgången rör äldre ungdomsgrupper (13–20 år) samt att minskningen är större bland flickor än bland pojkar. Trenden är alltså att föreningsidrotten har allt svårare att behålla äldre ungdomar, och flickor i synnerhet.

En andra utmaning handlar om skilda förutsättningar för idrottsdeltagande mellan resursstarka och resurssvaga grupper. Jämförelser av LOK-stödets omfattning i olika regioner visar nämligen att aktivitetsnivåerna i barn- och ungdomsidrotten varierar mycket stort mellan olika kommuner – och att skillnaderna följer tydliga socioekonomiska mönster. Högst aktivitetsnivåer återfinns i medelstora och socioekonomiskt välmående städer och förortskommuner, särskilt i Stockholms- och Skåne-regionen. Lägst nivåer återfinns på motsvarande sätt i små kommuner huvudsakligen belägna på lands- eller i glesbygd.

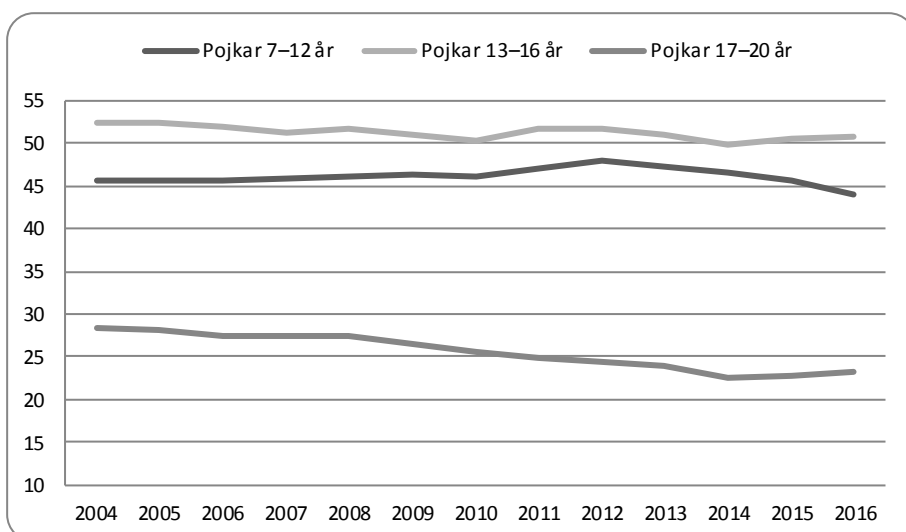
I årets uppföljning har vi valt att följa upp båda dessa trender med särskilt fokus på jämställdhetsaspekter.

Figurerna 8–9 nedan ger en samlad bild av de minskade aktivitetsnivåerna i barn- och ungdomsidrotten fördelade på kön och ålder. Måttet som redovisas är antalet bidragsberättigade deltagartillfällen i LOK-stödet per person i åldersgruppen. Fördelen med detta mått är att statistiken automatiskt kompenserar för variationer i ålderspopulationen.

Figur 8. Antal deltagartillfällen i barn- och ungdomsidrotten (LOK-stöd) per person fördelat på flickor och ålder 2004–2016.

Källa: RF/IdrottOnline

Figur 9. Antal deltagartillfällen i barn- och ungdomsidrotten (LOK-stöd) per person fördelat på pojkar och ålder 2004–2016.

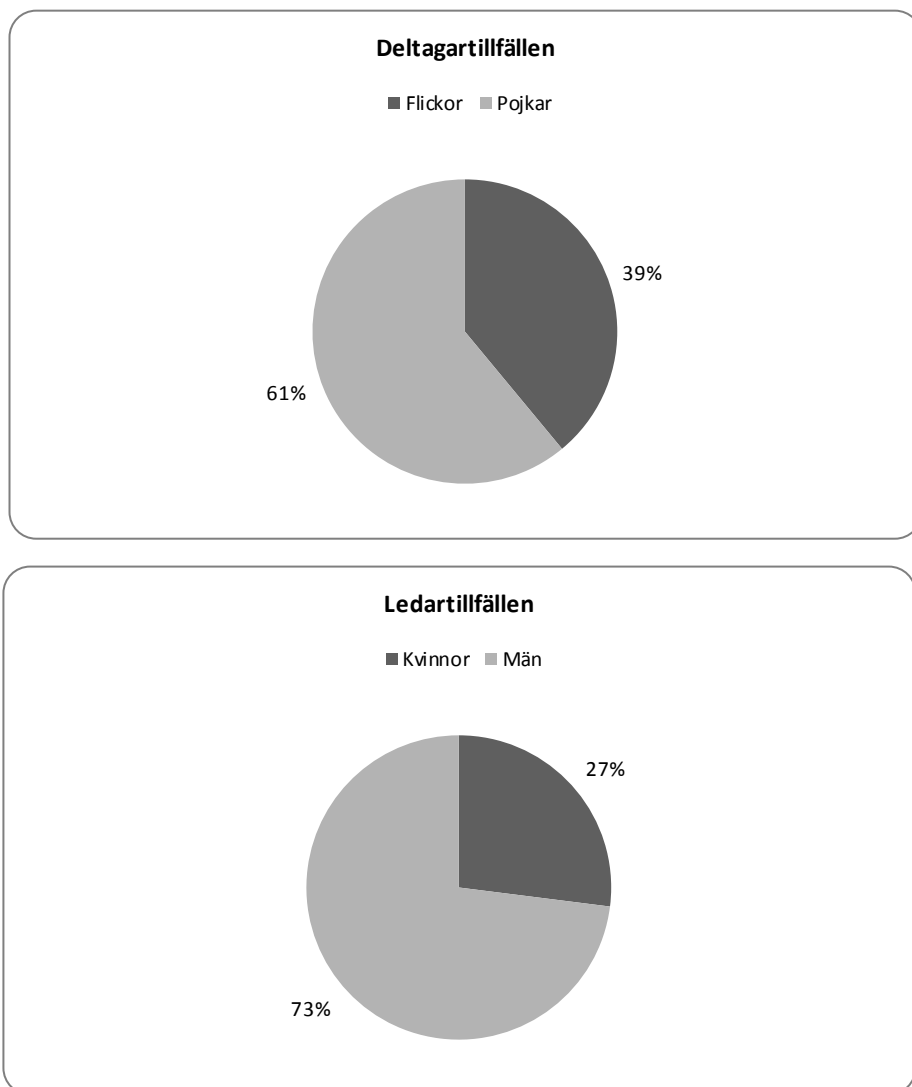
Källa: RF/IdrottOnline

På aggregerad nivå har aktivitetsnivåerna i barn- och ungdomsidrotten sjunkit från 37,1 deltagartillfällen per person 2004 till 34,2 deltagartillfällen per person 2016. Figurerna 8–9 visar att det finns tydliga köns- och åldersmässiga mönster i denna statistik. Skillnaderna mellan figur 8 och 9 belyser väl att aktivitetsnivåerna generellt är högre hos pojkar än flickor. Högst aktivitet finner vi bland pojkar i tidiga tonåren (13–16 år) följt av yngre pojkar i åldern 7–12 år. Flickor i åldrarna 7–12 respektive 13–16 år utgör en mellankategori. Lägst aktivitetsnivåer finns bland äldre ungdomar (17–20 år). Även i denna ålderskategori är emellertid flickor betydligt mindre aktiva än pojkar. Ur ett aktivitetsperspektiv kan svensk barn- och ungdomsidrott därmed knappast klassas som jämställd.

Figurerna 8–9 redovisar även förändring över tid. Noterbart här är att den nedgång som inleddes kring 2008 framförallt bestod av minskat föreningsidrottande bland flickor i åldern 13–20 år samt pojkar i åldern 17–20 år. Denna nedgång pågick fram till 2014 och har därefter avstannat och till viss del vänt, främst bland flickor i yngre tonåren.

Det måste vidare konstateras att aktivitetsnivåerna bland pojkar i ålder 7–12 år hade en positiv trend under åren 2004–2012, men att de minskat påtagligt under senare år. Det är i dagsläget oklart hur denna nedgång ska förklaras samt om den är tillfällig.

Som ytterligare mått på jämställdhet i barn- och ungdomsidrotten redovisas i figur 10 könsfördelningen på antalet deltagar- och ledartillfällen i det lokala aktivitetsstödet för 2016. Resultatet visar att andelen flickor och pojkar är mer jämställd bland idrottens unga deltagare än på ledarnivå.

Figur 10. Deltagar- och ledartillfällen i barn- och ungdomsidrotten (LOK-stöd) fördelat på kön, 2016.

Källa: RF/IdrottOnline

Aktivitetsnivå och könsfördelning i olika idrotter

En följdfråga är givetvis hur dessa trender inom barn- och ungdomsidrotten fördelar sig mellan idrotter. Kort sagt: vilka idrotter är vinnare och förlorare när LOK-stödsstatistiken studeras över tid? I tabell 5 redovisas utvecklingen för de 20 specialidrottsförbund med störst barn- och ungdomsidrott 2016 och hur denna förändrats sedan 2010. Vissa har haft en mycket positiv utveckling. Gymnastikförbundet intar en särställning med en ökning av antalet deltagartillfällen på hela 55 procent. Därutöver har även konståkning och asiatiska kampsporter ökat betydligt. Stora minskningar uppvisar däremot förbunden för boxning, bordtennis, ridsport, bandy och friidrott.

När förändringarna i förbundens LOK-stödsstatistik fördelas mellan flickor och pojkar framkommer ett tydligt könsmönster. De sju förbund som ökat mest sedan 2010 har alla varit framgångsrika med att öka deltagande bland flickor. Med undantag för Gymnastikförbundet – vars exceptionella ökning av pojkar förklaras av att denna andel tidigare varit låg men ökat snabbt till följd av att parkour upptagits som ny verksamhetsgren – har aktivitetsnivåerna för flickor relativt sett ökat mer än för pojkar. De förbund som minskat i aktivitetsnivåer uppvisar en motsatt trend – där har just antalet deltagartillfällen bland flickor procentuellt minskat i större utsträckning än bland pojkar. Detta indikerar att förändringarna som skett i barn- och ungdomsidrotten under senare år i stor utsträckning handlar om olika idrotters kapacitet att engagera och aktivera just flickor.

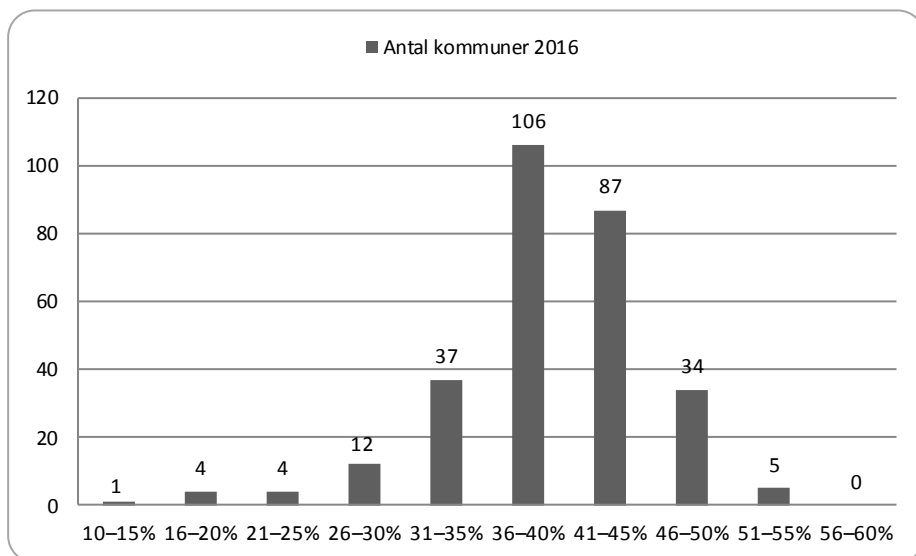
Specialidrottsförbund	Deltagartillfällen 2010	Deltagartillfällen 2016	Förändring totalt 2010–2016	Förändring pojkar 2010–2016	Förändring flickor 2010–2016
Gymnastik	2 059 619	3 197 072	 55%	 122%	 45%
Konståkning	562 738	742 539	 32%	 23%	 32%
Taekwondo	460 441	587 468	 28%	 17%	 52%
Budo och kampsport	865 593	1 042 954	 20%	 13%	 43%
Karate	664 986	770 851	 16%	 9%	 30%
Simning	1 977 009	2 261 815	 14%	 11%	 17%
Skidor	410 014	440 105	 7%	 5%	 10%
Fotboll	18 169 413	19 169 487	 6%	 9%	 -3%
Handboll	2 876 571	2 817 965	 -2%	 -6%	 1%
Innebandy	5 197 650	4 985 992	 -4%	 -6%	 0%
Badminton	550 983	526 994	 -4%	 -1%	 -9%
Ishockey	4 165 460	3 955 891	 -5%	 -6%	 17%
Golf	465 993	425 074	 -9%	 -8%	 -11%
Basket	2 580 338	2 340 042	 -9%	 -14%	 -1%
Tennis	1 626 320	1 455 072	 -11%	 -14%	 -4%
Friidrott	1 532 428	1 330 293	 -13%	 0%	 -20%
Bandy	466 101	397 401	 -15%	 -19%	 16%
Ridsport	2 990 538	2 482 428	 -17%	 -6%	 -17%
Bordtennis	710 505	584 901	 -18%	 -15%	 -29%
Boxning	504 522	411 171	 -19%	 -17%	 -24%

Tabell 5. Förändring i deltagartillfällen (LOK-stöd) mellan 2010 och 2016 för de 20 största specialidrottsförbunden med avseende på deras barn- och ungdomsverksamhet samt kön.
Källa: RF/IdrottOnline

En jämförelse av vilka idrotter som ökat respektive minskat under senare år, ger ett blandat resultat. Det finns fog för påståendet att det framför allt är individuella idrotter som redovisat ökade aktivitetsnivåer, i synnerhet gymnastik, konståkning och asiatiska kampsporter. Detta reser frågor huruvida nämnda idrotter har gemensamma drag som kan förklara deras positiva utveckling. Samtidigt återfinns flera individuella idrotter bland de förbund som redovisat minskade aktivitetsnivåer, exempelvis boxning, bordtennis, ridsport och friidrott. För de stora lagidrotterna – fotboll, innebandy och ishockey – är förändringarna inte lika stora.

Aktivitetsnivåer och könsfördelning i landets kommuner

Inom ramen för årets fördjupade analys av jämställdheten inom idrotten har vi även granskat hur aktivitetsnivåerna i landets kommuner fördelas mellan flickor och pojkar. Ett samlat resultat redovisas i figur 11 nedan.

Figur 11. Sveriges 290 kommuner kategoriserade efter andelen LOK-stöd till flickor i idrottsföreningar. Staplarna visar antal kommuner. Källa: RF/IdrottOnline

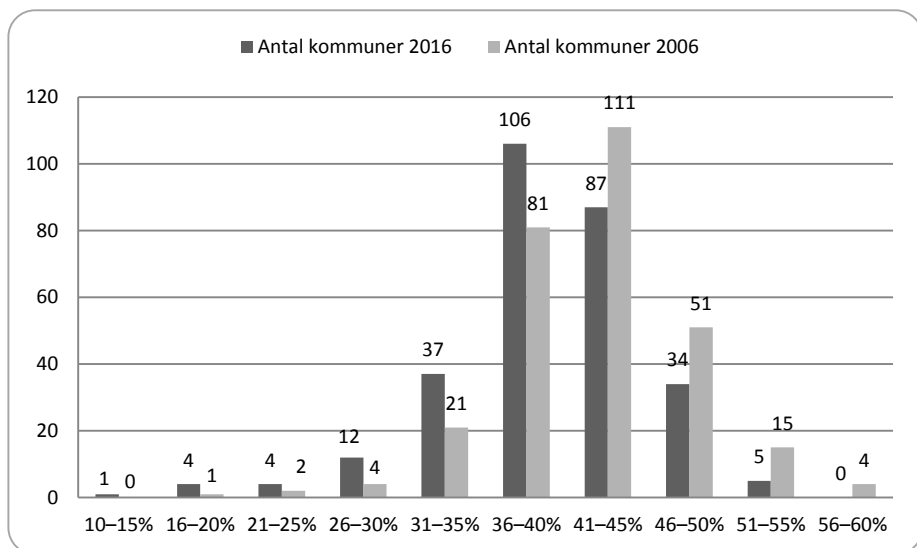
År 2016 inrapporterade landets idrottsföreningar över 54,3 miljoner bidragsberättigade deltagartillfällen (LOK-stöd) för unga i ålderskategorin 7–20 år. Av dessa utgjorde flickors andel 39 procent och pojkars 61 procent. Av figur 11 framkommer emellertid att könsfördelningen varierade stort mellan kommuner. I vissa kommuner var flickors andel betydligt högre än genomsnittet. Högst andel stöd till flickor, 52 procent, rapporterades från kommunerna Gällivare och Lycksele, nära följt av Boxholm, Hedemora och Höör (samtliga med 51 procent). Lägst andel noterades i Storfors (12 procent), Sorsele och Överkalix (båda med 17 procent), Skinnskatteberg (18 procent) och Lekeberg (19 procent).

De stora skillnaderna mellan kommuner i flickor och pojkars andel av LOK-stödet måste kommenteras. En viktig förklaring till den anmärkningsvärda spridningen är att samtliga kommuner med stora avvikelser från genomsnittet har få invånare. Som belysande exempel kan nämnas att Storfors – den kommun som rapporterade lägst andel LOK-stöd till flickor 2016 – endast har 4 000 invånare och sammanlagt sju idrottsföreningar som beviljades stöd detta år (i idrotterna fotboll, ishockey,

bordtennis, innebandy, judo och skytte). Hade mätningen istället gjorts ett decennium tidigare – 2006 – hade flickors andel i LOK-stödsstatistiken varit hela 55 procent, vilket sammanhänger med att idrottslivet i Storfors då också hade idrottsföreningar för ridsport, handboll, golf och skidor. Kort sagt: i små kommuner kan relativt små förändringar i antalet idrottsföreningar få stora effekter på statistiken.

Det är även viktigt att påpeka att det finns unga som bor i en kommun men som idrottar i en annan. Saknas det exempelvis en gymnastikförening på orten kan unga som vill ägna sig åt gymnastik söka sig till en förening i en angränsande kommun. Dylikt kan inte utläsas av LOK-stödsstatistiken – men det kan innebära att andelen flickor som idrottar i en förening i Storfors är högre än de 12 procent som beviljades LOK-stöd 2016.

Dessa reservationer till trots, framstår de senaste tio årens utveckling som bekymmersam. Det mönster som framträder är nämligen att det var betydligt fler kommuner som redovisade låg andel idrottsverksamhet för flickor 2016 än 2006. Likaså hade andelen kommuner med hög andel verksamhet för flickor minskat. I figur 12 nedan redovisas flickors andel av LOK-stödet i landets kommuner 2006 och 2016.

Figur 12. Sveriges 290 kommuner kategoriserade efter andelen LOK-stöd till flickor i idrottsföreningar. Jämförelse mellan 2006 och 2016. Staplarna visar antal kommuner.
Källa: RF/IdrottOnline

Resursfördelning och jämställdhet inom idrotten

I regeringens förordning om statsbidrag till idrotten fastslås att RF ansvarar för anslaget fördelning på verksamheter och ändamål. Däremot preciseras inte hur denna fördelning ska gå till. Förbundet har således frihet att välja olika fördelningsprinciper under förutsättning att de är förenliga med statsbidragets övergripande syften. Ett av dessa syften är att främja jämställdhet. Mer konkret stadgar förordningen att statsbidraget ska främja verksamhet som ”syftar till att ge flickor och pojkar respektive kvinnor och män lika förutsättningar att delta i idrottsverksamhet”.

RF:s fördelning av det statliga stödet är komplext och omfattande. Det inrymmer ett stort antal bidragsformer och fördelningsprinciper. Det går därmed inte att säga att bidragsfördelningen bygger på en enda fördelningsprincip. Däremot är det möjligt att analysera vilka principer som styr enskilda bidragsformer. I detta sammanhang begränsas analysen till att undersöka jämställdhetsaspekter i utformningen av de tre största bidragsposterna: statsanslaget till specialidrottsförbunden, det statliga LOK-stödet och utvecklingsatsningen Idrottslyftet.

Riksidrottsförbundets bidrag till medlemsförbunden

Under 2016 fördelade RF 330 miljoner till de 71 specialidrottsförbunden i form av allmänt verksamhetsstöd. Därutöver tillfördes medlemsförbunden ytterligare 196,6 miljoner kronor i form av landslagsstöd och utvecklingsmedel inom ramen för Idrottslyftet.

Merparten av det generella statsanslaget till specialidrottsförbunden – för närvarande 297 miljoner kronor – fördelas utifrån nyckeltal baserade på förbundens volym av aktiva medlemmar, omfattningen på barn- och ungdomsverksamheten, antalet utbildningstimmar samt eventuell landslagsverksamhet. Därutöver finns ett mindre basbidrag som tillfaller alla förbund samt ett så kallat stimulansstöd (33 miljoner kronor) som fördelas av Riksidrottsstyrelsen och har till syfte att främja utveckling av olika verksamhetsområden. Häri ingår satsningar för ökad jämställdhet. För 2018 har ett femtontal specialidrottsförbund beviljats stimulansbidrag för jämställdhetsinsatser.

Det kan således konstateras att det generella SF-bidraget i mycket begränsad utsträckning används som explicit styrmedel för att främja jämställdhet. Ej heller används könsfördelningen i förbunden som utgångspunkt för bidragstilldelning.

Det ska tilläggas att RF för närvarande genomför en översyn av SF-bidragets fördelningsprinciper. Översynen beslutades av 2017 års Riksidrottsstämma och motiverades av Riksidrottsstyrelsen både med hänvisning till behovet av allmän översyn och att idrottsrörelsens rådande strategiarbete (Strategi 2025) inte kan ”nå sin fulla potential om inte stödsystemen och deras effekter ses över i relation till målen”. Eftersom jämställdhet dessutom utgör ett fokuserat område i Strategi 2025 kan detta medföra att ett framtida bidragssystem till specialidrottsförbunden kommer att innehålla mekanismer för att främja jämställdhetsinsatser.

Om LOK-stödet och jämställdhetsaspekter

LOK-stödet är ett klassiskt aktivitetsstöd som inrättades för att allmänt uppmuntra till föreningsaktivitet hos ungdomen utan att därmed styra verksamhetens form eller innehåll. Detta märks alltså i bidragets konstruktion. Även om LOK-stödets utformning varit föremål för många diskussioner inom idrottsrörelsen, har dess bestämmelser varit och förblivit mycket enkla. Landets idrottsföreningar beviljas ett fast belopp per deltagare och aktiviteter inom barn- och ungdomsidrotten. Bidraget påverkas inte av deltagarnas ålder eller kön. I det avseendet kan LOK-stödet karakteriseras som generellt och könsneutralt.

Mot detta kan dock invändas att bidraget i praktiken gynnar vissa idrotter och verksamheter på bekostnad av andra. Detta beror på att idrottsrörelsens mängd av idrotter och klubbar är utformade på vitt skilda sätt. I vissa idrotter och föreningar är träningsgrupperna stora – andra har få deltagare per träningstillfälle. I vissa idrotter anordnas många träningspass per vecka och regelbunden tävlingsverksamhet – andra har färre aktiviteter. I dessa avseenden är LOK-stödet inte neutralt. Ett bidrag som utdelas per deltagare och träningstillfälle kommer tvärtom oundvikligen att premiera idrottsverksamheter med stora träningsgrupper och intensiv verksamhet. Lagidrotter kommer följaktligen att ha en ”konkurrensfördel” jämfört med individuella idrotter. Stora och populära idrotter kommer likaså att ha en fördel jämfört med verksamheter som har svårt att fylla sina träningsgrupper. I förlängningen ger detta även konsekvenser för bidragets fördelning mellan flickors och pojkars idrottande. Förklaringen är att pojkar generellt sett är mer representerade i stora lagidrotter medan flickor i långt större utsträckning återfinns i individuella idrotter. Fördelningen mellan flickor och

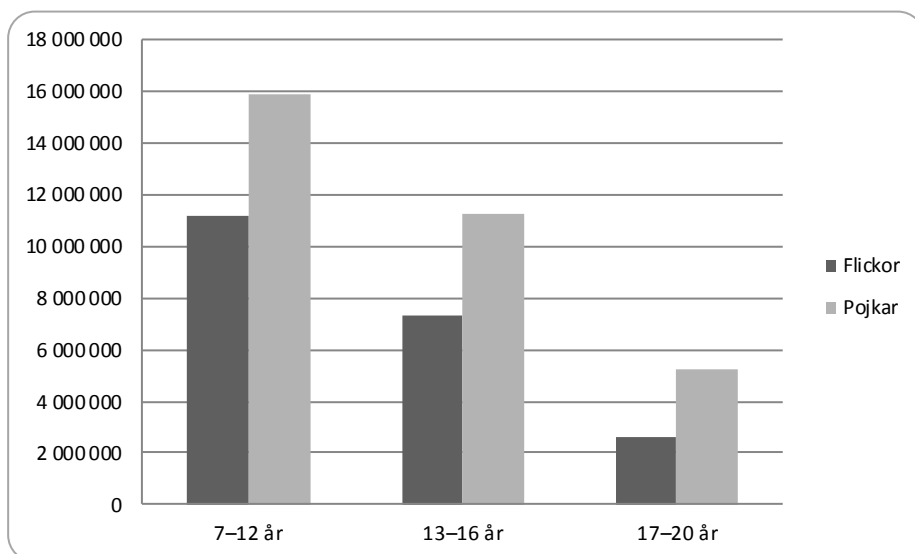
pojkar i de tio största barn- och ungdomsidrotterna redovisas i tabell 6 nedan. Notera särskilt pojkarnas dominans i de tre största (lag)-idrotterna.

Tabell 6. Förbund med flest LOK-stödsbeviljade deltagartillfällen 2016, fördelat på pojkar och flickor (samtliga ålderskategorier) (%)

	Pojkar	Flickor
Fotbollförbundet	73	27
Innebandyförbundet	69	31
Ishockeyförbundet	95	5
Gymnastikförbundet	20	80
Handbollförbundet	47	53
Ridsportförbundet	4	96
Basketförbundet	51	49
Simförbundet	43	57
Friidrottsförbundet*	37	63
Tennisförbundet	62	38

*Många lokalföreningar i Friskis&Svettis är medlemmar i Svenska Friidrottsförbundet
Källa: RF/IdrottOnline

I figur 13 synliggörs hur många deltagartillfällen som flickor och pojkar i olika åldersgrupper genererade till sina idrottsföreningar 2016.

Figur 13. Deltagartillfällen för flickor respektive pojkar per åldersgrupp 2016. Källa: RF/IdrottOnline

Idrottslyftet och Strategi 2025

Sedan början av 2000-talet har idrottsrörelsen bedrivit omfattande utvecklingsinsatser inom ramen för satsningarna "Handslaget" (2004–2007) och "Idrottslyftet" (2008–). Inriktningen på dessa satsningar har varierat. Under perioden 2016–2019 är emellertid Idrottslyftets övergripande syfte preciserat till att "utveckla verksamheten så att barn och unga i åldern 7–25 år väljer att idrotta i förening och stimuleras till ett livslångt idrottande i föreningsidrotten". I Riksidrottsstyrelsen särskilda riktlinjer för Idrottslyftet omnämns inte jämställdhet eller särskilda satsningar på flickors idrottande. Däremot understryks att Idrottslyftet ska bedrivas i linje med idrottsrörelsens pågående strategiarbete (*Strategi 2025*). I detta arbete utgör jämställdhet en av fem prioriterade så kallade utvecklingsresor, det vill säga områden som idrottsrörelsen på olika nivåer ska fokusera på för att nå sina utvecklingsmål år 2025. Indirekt är därmed jämställdhet en del av Idrottslyftet.

För 2016 fördelade RF 355,5 miljoner kronor av Idrottslyftets medel till lokala idrottsklubbar i så kallat föreningsstöd medan 126 miljoner kronor tillfördes specialidrotts- och distriktsidrottsförbund i utvecklingsstöd. Både förenings- och utvecklingsstödet fördelades efter särskilda fördelningsnycklar baserade på framförallt specialidrottsförbundens ordinarie statsanslag (SF-bidraget) och omfattningen på förbundens LOK-stöd. Ingen del av satsningens medel var däremot öronmärkt för jämställdhetsinsatser. Inte heller användes könsfördelningen i förbunden som utgångspunkt för bidragstilldelning.

Utvecklingsinsatser inom Idrottslyftet kan utformas på många sätt. Det är därför svårt att bedöma i vilken omfattning som det används för uttryckliga jämställdhetsinsatser. Ett mått på satsningens jämställdhet är dock att undersöka i vilken omfattningen pojkar respektive flickor deltagit under de senaste åren. Enligt uppgifter från RF har Idrottslyftet under 2014–2016 haft ungefär 800 000 deltagare årligen. År 2016 uppgick andelen flickor till 46 procent och pojkar 54 procent. Detta kan jämföras med LOK-stödet för samma år där flickors andel var 39 procent och pojkars 61 procent. Indikationen är att Idrottslyftet är en bidragsform som i större utsträckning än LOK-stödet tillfaller flickors idrottande.

Jämställdhet och maktpositioner i idrottsrörelsen

En viktig aspekt av jämställdhet inom idrotten handlar om kvinnor och mäns lika möjligheter att utöva makt och påverkan. I RF är detta uttryckt i 2017 års

jämställdhetsmål som stadgar 1) att kvinnor och män i alla beslutande och rådgivande organ ska vara representerade med minst 40 procent, 2) att valberedningar på alla nivåer, utöver posten som ordförande, ska bestå av lika antal kvinnor och män samt 3) att andelen kvinnor respektive män på högre befattningar såsom generalsekreterare/förbunds-, sport-, utbildnings-, utvecklingschef eller liknande, inom idrottens olika organisationer ska uppgå till minst 40 procent. Men hur ser det ut i praktiken? I vilken utsträckning är egentligen kvinnor och män representerade i idrottsrörelsens beslutande församlingar på lokal, nationell och internationell nivå: i styrelser, kommittéer, valberedningar och delegationer?

Förtroendeuppdrag i idrottsföreningar

År 2015 uppdrog CIF till analysföretaget Ramböll Management Consulting att genomföra en studie om demokrati och delaktighet i idrottsrörelsens lokala föreningar. Studien utformades som en webbenkät vilken skickades till samtliga idrottsföreningar i RF och besvarades av 6 325 klubbar. Studien – publicerad i rapporten *Vem håller i klubban? Om demokrati och delaktighet i idrottsföreningar* – är en av de största undersökningar som någonsin gjorts om det lokala idrottslivets villkor i Sverige och den bästa källan till kunskap om makt och representation i lokala idrottsföreningars beslutande församlingar.

Föreningsstudien visade att landets idrottsföreningar utgör en mycket brokig skara av små och stora sammanslutningar. Gemensamt för de allra flesta var emellertid att man hade en styrelse bestående av 5–7 personer. I tabell 7 nedan redovisas andelen kvinnor och män i idrottsföreningars styrelser samt den könsmässiga fördelningen på centrala poster.

Tabell 7. Könsfördelning efter styrelsepost i lokala idrottsföreningar (%).

	Kvinnor (%)	Män (%)
Styrelse, totalt	37	63
Ordförande	24	76
Sekreterare	50	50
Kassör	41	59
Övrig ledamot	36	64

Källa: CIF. *Vem håller i klubban? Om demokrati och delaktighet i idrottsföreningar*.

Tabell 7 visar att könsfördelningen i styrelserna bestod av 63 procent män och 37 procent kvinnor 2015. Därmed uppnåddes inte principen att det

underrepresenterade könet ska vara representerat med minst 40 procent. Angående styrelseposter är män starkt överrepresenterade på den prestigefyllda positionen som ordförande, medan kvinnor är överrepresenterade i rollen som sekreterare, i förhållande till sina andelar inom idrotten. Indikationen blir därmed att kvinnor visserligen innehar viktiga positioner i idrottsföreningars styrelser men att rollen som ordförande fortfarande domineras av män. Sammantaget kan det alltså konstateras att idrottsrörelsens lokala föreningar inte når upp till RF:s jämställdhetsmål i sina styrelser. En jämförelse med idrottsrörelsens könsmässiga sammansättning i helhet visar dessutom att idrottsföreningarna generellt sett är mer jämställda bland sina aktiva medlemmar än i sina beslutande församlingar.

Förtroendeuppdrag på nationell och internationell nivå

RF sammanställer årlig statistik om kvinnor och mäns representation i medlemsförbundens styrelser och kanslier. En överblick av specialidrottsförbundens styrelser ges i tabell 8. Av 71 specialidrottsförbund (2016) hade 37 stycken (motsvarande 52 procent) en jämställd sammansättning av kvinnor och män i sina centrala förbundsstyrelser, det vill säga att båda könen uppgick till minst 40 procent bland ledamöterna. Ett förbund var kvinnodominerat såtillvida att andelen män understeg 40 procent (ridsport). I resterande 33 förbund var situationen den motsatta, det vill säga att andelen kvinnor understeg 40 procent.

Tabell 8. Kvinnor och män i specialidrottsförbundens förbundsstyrelser 2016, grupperade

	Antal förbund	%
Kvinnodominerade förbund (andel kvinnor överstiger 60 %)	1	1
Jämställt (båda kön uppgår till minst 40 %)	37	52
Mansdominerade förbund (andel män överstiger 60 %)	33	46

På grund av avrundning blir inte totalen 100 procent
Källa: RF/SF

Posterna som ordförande respektive generalsekreterare i specialidrottsförbunden redovisas i tabell 9 på nästa sida.

Tabell 9. Kvinnor och män som ordförande och generalsekreterare i special-idrottsförbunden (SF) 2016

	Antal förbund	%
SF med kvinna som ordförande	17	24
SF med man som ordförande	54	76
SF med kvinna som generalsekreterare eller motsvarande	21	30
SF med man som generalsekreterare eller motsvarande	50	70

Källa: RF/SF-data

Tabell 9 visar att män dominerar starkt i rollerna som ordförande och generalsekreterare i idrottsrörelsens specialidrottsförbund. Bland de 71 förbunden innehas posten som ordförande av 54 män och 17 kvinnor. På positionen som förbundets högsta tjänsteman återfinns 50 män och 21 kvinnor. Både på nationell och lokal nivå är således män starkt överrepresenterade på idrottsrörelsens mest prestigefulla positioner.

Nästan hälften av RF:s medlemsförbund lever följaktligen inte upp till idrottsrörelsens eget jämställdhetsmål. Trenden är dock positiv. Så sent som 2012 var det endast 18 av totalt 69 specialidrottsförbund (motsvarande 26 procent) som hade en jämställd förbundsstyrelse.

Specialidrottsförbundens valberedningar bestod 2016 av 111 kvinnor och 170 män. På ordförandeposten återfanns 18 kvinnor och 53 män. Endast 28 av 71 förbund hade en jämställd valberedning såtillvida att det underrepresenterade könet uppgick till minst 40 procent. Tre förbund saknade helt kvinnor i sina valberedningar.

Den manliga dominansen på ledande positioner i svensk idrott är stark även i internationella uppdrag (se tabell 10). Totalt hade RF:s 71 medlemsförbund 310 representanter i internationella förbundsstyrelser och kommittéer 2016. Av dessa var 74 kvinnor och 236 män.

Tabell 10. Antal svenska idrottsledare med uppdrag i internationella förbundsstyrelser och kommittéer 2016 (andel inom parentes)

	Totalt	Varav män	Varav kvinnor
Internationella uppdrag	310 (100)	236 (76)	74 (24)

Källa: RF/SF-data

I tabell 11 redovisas specialidrottsförbundens styrelseledamöter fördelade på kön och ålder. Resultatet visar att kvinnor dominerar i den yngsta ålderskategorin (<30 år) medan männen utgör en majoritet i alla andra åldersgrupper. Ju äldre ledamöter, desto större andel män. I den äldsta ålderskategorin (>60 år) återfinns endast 24 kvinnor, mot 82 män.

Tabell 11. Ledamöter i specialidrottsförbundens styrelser, kön och ålder i absoluta tal år 2016 (andel inom parentes)

Ålder	Kvinnor	Män	Totalt
< 30 år	31 (63)	18 (37)	49
30–45 år	72 (42)	99 (58)	171
46–60 år	87 (35)	165 (65)	252
> 60 år	24 (23)	82 (77)	106
Totalt	214 (37)	364 (63)	578

Källa: RF/SF-data

När RF 2017 utvärderade huruvida de egna medlemsförbunden nådde de gemensamt fattade jämställdhetsmålen blev svaret nej. På aggregerad nivå kunde varken styrelser, valberedningar eller kommittéer anses leva upp till den angivna könsfördelningen. Uppgifterna i denna rapport leder till samma slutsats med tillägget att inte heller de lokala föreningarna når idrottens egna jämställdhetsmål.

Idrottens könsmönster

”bara är så” eller ”går att påverka”

Håkan Larsson, Gymnastik- och idrottshögskolan

Idrottsvärlden genomsyras av könsmönster. En del idrotter lockar flickor och pojkar, kvinnor och män i lika hög utsträckning, men många lockar i stor utsträckning bara ett av könen. Hur kan vi förstå dessa mönster? Vad innebär de för deltagarna? Går de att förändra? Hur?

Begreppet könsmönster innebär att andelarna flickor och pojkar, kvinnor och män varierar inom olika verksamheter. Inom idrott handlar det till exempel om att ledarkadern i huvudsak består av män, men också att många idrotter domineras av ett av könen. Medan basket, orientering och simning har en ganska jämn könsfördelning, är den ganska ensidig i de flesta andra idrotter. Inom ridsport, konståkning och gymnastik är runt 80 procent av deltagarna flickor och kvinnor;

inom flygsport, amerikansk fotboll och ishockey är uppåt 90 procent av deltagarna pojkar och män.³⁸ Hur kan man förstå dessa könsmonster? Vad får de för konsekvenser? Hur lätt eller svårt är det förslagsvis att bryta dem – om man skulle vilja?

År 1995 påbörjade jag ett forskningsprojekt om könsmonster i idrott och idrottsrörelsens jämställdhetsarbete. Då hade Riksidrottsförbundet (RF) ganska nyligen, 1989, antagit sin första jämställdhetsplan. Kunskapen om innehållet i jämställdhetsplanen var emellertid begränsad och för många var frågan om jämställd idrott helt obekant.³⁹ Trots att de könsmonster som präglar deltagandet i olika idrotter skiftat något under de senaste två decennierna, är de i många avseenden ännu desamma. Frågan är om kunskapen om RF:s jämställdhetsmål är större i dag än vad den var då.

Målen i *Idrottens jämställdhetsplan* har förändrats marginellt över tid. Företrädare för RF har dessutom framhållit att dessa mål måste ses som vägledande, inte tvingande, eftersom RF inte är en myndighet utan en medlemsorganisation med fristående idrotter och föreningar. På sistone har dock RF skärpt tonläget, framför allt när det gäller kvinnlig och manlig representation i beslutande organ.⁴⁰ Målen är nu inte längre endast vägledande, utan RF följer noga upp könsfördelningen i styrelser och kan besluta om särskilda åtgärder, som kvotering, om förbunden inte uppnår målen senast år 2025. Kanske har denna åtgärd höjt medvetenheten om idrottens jämställdhetsmål bland förbund och föreningar?

Parallellt har RF, som ett uttryck för ökat samhällsansvar, beslutat om en ny strategi för att stimulera fler barn och unga att fortsätta med idrott längre: ”Från triangel till rektangel”.⁴¹ Medan triangeln symboliserar att de flesta barn och unga som en gång börjar idrotta efter hand slutar, symboliserar rektangeln att man i stället fortsätter att idrotta upp i vuxen ålder. Eftersom flickor statistiskt sett avbryter sitt idrottande tidigare än pojkar, kan man tänka sig att en åtgärd som denna inverkar även på idrottens könsmonster.

I föreliggande kapitel riktas ett särskilt fokus mot könsmonster inom barn- och ungdomsidrott, det vill säga föreningsidrott där barn och ungdomar mellan 7 och

³⁸ Riksidrottsförbundet, 2016.

³⁹ Larsson, 2001.

⁴⁰ Riksidrottsförbundet, 2018a.

⁴¹ Riksidrottsförbundet, 2018b.

20 år deltar. Syftet med kapitlet är att bidra med kunskap om under vilka förutsättningar flickor och pojkar deltar i föreningsidrott, särskilt när det gäller kön. En viktig frågeställning är hur olika idrotter utformas, bedrivs och uppfattas av deltagarna, och hur utformningen av verksamheten eventuellt påverkar könsfördelningen. Kan könsfördelningen exempelvis förstås som uttryck för bristande jämställdhet? Innehållet bygger i huvudsak på information från intervjuer med representanter från fem idrotter: brottning, gymnastik, ishockey, ridsport och taekwondo.

Könsmönster och könsnormer

Vad innebär könsmönster? Vad är det som gör att ishockey lockar många manliga utövare medan ridsport lockar många kvinnliga? Och vad är det som gör att över 70 procent av specialförbundens ordförande och landslagstränare för seniorer är män? Rent konkret är det naturligtvis svårt att jämföra dessa mönster. Det som avgör varför unga individer lockas till en viss idrott och inte till en annan eller vem som återfinns på en högt uppsatt position i en idrottsorganisation är olika saker. Jag menar dock – och det är ett av denna studies grundläggande antaganden – att båda mönstren uttrycker och genomsyras av könsnormer. Uppslagsboken definierar normer som handlingsregler, påbud om hur människor bör vara och bete sig, eller om hur något bör vara beskaffat eller organiserat.⁴² Dessa handlingsregler och påbud är ofta outtalade och vi känner till dem mera intuitivt. De är snarare indirekt inlärd.

Normer genomsyrar alla verksamheter, men vi blir påminda om dem först när vi bryter mot dem. De främjar och begränsar, de varierar beroende på tid och plats; människor kan leva enligt dem eller bryta dem, men det senare har ofta ett pris. Det kostar att inte vara och bete sig som förväntat – att vara normal. Eftersom normer ofta uppträder som självklarheter, åtminstone för majoriteten, är de svåra att påvisa entydigt. De ger sig till känna främst som underförstådda antaganden om hur saker och ting ligger till. Här är det min uppgift att peka på de underförstådda antaganden om könen som finns inom – och påverkar verksamheten i – olika idrotter.

Normer uttrycker även maktordningar. Att det finns handlingsregler och påbud innebär inte att alla beter sig som förväntat. Det finns alltid människor som inte klarar av att – eller vill – leva upp till normerna. Ofta hamnar de utanför. Möjligen kan de ha andra symboliska tillgångar som gör att de kan delta, trots att de saknar

⁴² Nationalencyklopedien, ne.se/norm.

en specifik tillgång. Det kan till exempel gälla hbtqi-personer. Heteronormativitet kallas det underförstådda antagandet att *människor är kvinnor eller män* och att *alla är heterosexuella*.⁴³ Det finns många antaganden som är förknippade med heteronormativitet, till exempel hur flickor och pojkar är och vad puberteten innebär för dem. Därför är det ovanligt att homo- och bisexuella idrottare ”kommer ut”. Så länge de kan tas för heterosexuella platsar de inom idrotten, men skulle de offentligt göra sin sexuella läggning finns alltid risken att nedvärderas, marginaliseras och, som en följd av detta, exkluderas. Det kan för övrigt också gälla pojkar och flickor som deltar i en idrott som domineras av det motsatta könet. Så länge individen är framgångsrik verkar det relativt problemfritt att delta, men om hon eller han är medioker uppstår ofta frågan: Varför är hon/han med här?

En del uppfattar arbetet mot begränsande könsnormer som onödigt eller till och med missledande. Detta märks till exempel ofta i diskussionen om könskvotering. Inför utsikten om införande av könskvotering i en verksamhet framhåller de att ”kompetens är viktigare”, eller att ”kompetens går före kön”. Sådana resonemang vittnar om ett grundläggande missförstånd. Normer bidrar tvärtom till att vissa saker *framstår* som rimliga, till exempel att det krävs en viss kompetens snarare än en annan för att någon ska klara av en viss syssla. Bevekelsegrunden för könskvotering är att värdefull kompetens som annars skulle ha gått till spillo istället tillförs verksamheten.

Mitt antagande i denna studie är således att idrottens könsmönster bottenar i sociala normer, handlingsregler och påbud, som säger (trots att de oftast är outtalade) att en person ska vara och göra på ett visst sätt för att platsa. Normer fungerar både gynnande och hindrande; de gör det till exempel lättare för en flicka att ta kontakt med en ridklubb för att undersöka möjligheterna att få delta – det är förväntat och i den sociala meningen ”normalt”, men de hämmar henne också från att ta kontakt med en ishockeyklubb i samma syfte. Det senare är oväntat och i social mening ”onormalt”. I fallet med ridklubben behövs ingen särskild kampanj för att attrahera flickor, men för hockeyklubben kan det underlätta om den annonserar om speciell ”tjejträning”.

Eftersom normer genomgående är outtalade, verkar de ospecificerat. Med detta menar jag att de signaler som klubben skickar ut om sin verksamhet har stor inverkan på attraktionskraften hos olika individer, men att den inte har ensamrätt på normerna. Även människor i omgivningen, inklusive massmedia, bidrar till att

⁴³ Linghede, 2014.

sprida bilder av olika idrotter, som gör att en viss idrott "känns rätt" (eller fel) för någon. Att normer är outtalade och verkar ospecificerat medför alltså också att de *känns* mer än förstås intellektuellt. Formuleringar som "jag älskar det" eller "det är inget för mig" brukar vara tydliga uttryck för att en individ kan, eller inte kan, leva upp till dominerande normer.

När det gäller kön är det vanligt att frågan om påverkan från arv och biologi ställs. Är den relevant? Möjligen, men mitt intryck är att frågan reses utifrån en helt annan bevekelsegrund. Att hänvisa till biologiskt arv brukar vara ett försök att frikoppla sociala skeenden och mänskliga beteenden från makt utifrån följande underförstådda antagande: Det är den biologiska könsskillnaden som ligger bakom könsmönstren. Eftersom det biologiska arvet inte kan påverkas i nämnvärd utsträckning går det inte att påverka könsmönstret. Alla försök att påverka könsmönstret är bara dumt och bortkastad tid. Inte sällan åtföljs uppfattningar av den här typen med det heteronormativa antagandet: Tjejer och killar är olika, det är bara naturligt. Försök inte göra tjejer och killar till något de inte är. Förbehåll av den här typen verkar ofta resas av personer som inte själva blivit konfronterade med könsnormer; som inte själva har upplevt hur orättvist det kan vara att bli marginaliserad och exkluderad eftersom hen vill göra eller vara på ett sätt som inte är förväntat.

Studiens genomförande

Tillsammans med Centrum för idrottsforskning valdes ett antal idrotter ut, vilka skulle spegla en variation av förhållanden avseende könsmonster: både kvinno- och mansdominerade idrotter, lag- och individuella idrotter, stora och små idrotter samt idrotter med stabila könsmonster och sådana där könsmönstren förändrats över tid. Mot denna bakgrund valdes följande ut:

Brottning: En liten, individuell idrott, med stor andel manliga utövare. Det finns två stilar i brottning, fristil och grekisk-romersk stil. Pojkar och män kan utöva båda stilarna (men deltar framför allt i grekisk-romersk stil), medan flickor och kvinnor endast utövar fristil. Kvinnligt deltagande introducerades under 1980- och 90-talen, därefter har andelarna kvinnor och män, flickor och pojkar varit i stort sett oförändrade.

Gymnastik: En av de största idrotterna. Den består av flera grenar, där de mest framträdande är artistisk gymnastik (AG), som finns i en kvinnlig och en manlig form; rytmisk gymnastik (RG), med endast kvinnliga utövare; och trupp, som

förekommer i tre former: kvinnlig, manlig och mixed. Andelen kvinnliga utövare dominerar och könsmönstren har varit stabila över tid. En ökning av andelen pojkar kan skönjas under de allra senaste åren, vilket kan förklaras med att Gymnastikförbundet tagit sig an den nya verksamhetsformen parkour.

Ishockey: En stor lagidrott med en stor andel pojkar och män. Runt 5 procent av utövarna är flickor och kvinnor och liksom när det gällde brottning slog kvinnlig ishockey igenom under 1980- och -90-talen, något senare än i andra lagidrotter. Möjligen hänger detta samman med de större inslagen av kampmoment och kroppskontakt i ishockey, något som gör att idrotten påminner om kampidrotter som brottning och taekwondo, där kvinnligt deltagande slog igenom under samma tidsperiod.

Ridsport: En stor individuell idrott, där andelen kvinnliga utövare dominerar och könsmönstren varit stabila åtminstone sedan 1900-talets mitt. Tidigare var ridsporten, främst som en följd av dess kopplingar till militären, en manlig idrott. Denna bakgrund har blivit grundligt utforskad i tidigare studier.⁴⁴ Liksom gymnastik rymmer ridsporten flera olika grenar, till exempel hoppning, dressyr, fälttävlan och körning. Det kvinnliga deltagandet är som mest framträdande på ridskolorna. Andelen män ökar successivt ju mer tävlings- och elitinriktad verksamheten blir.

Taekwondo: En liten individuell idrott, där andelen manliga utövare dominerar, men där könsmönstren förändrats under de senaste åren. Taekwondo har tusenåriga anor i Korea, men är en relativt ny idrott i Sverige. Den introducerades i början av 1980-talet och fick snabbt genomslagskraft bland unga män. Ganska snart började dock även flickor och kvinnor delta. I taekwondo finns flera discipliner, varav de mest framträdande är kamp, eller fight som intervjupersonerna föredrar att kalla det, och *poomsae*. Det senare är en form där utförandet, tekniken, i rörelserna står i fokus för domares bedömningar. Inom fight är pojkar och män övervägande sett till antalet, i *poomsae* är det tvärtom.

I varje idrott hade jag ambitionen att göra fem gruppintervjuer: en med företrädare för det aktuella specialidrottsförbundet och fyra med företrädare för två föreningar i respektive idrott, varav en med ledare och tränare och en med utövare (helst både flickor och pojkar) i åldern 15–20 år. Denna ambition uppnåddes också, med några undantag. I ridsport fick jag endast kontakt med en förening som accepterade

⁴⁴ Se t ex Hedenborg, 2013.

deltagande. I en taekwondoförening blev bara intervjun med en ledare av. När det gäller intervjuerna med utövarna, fick jag inte mer än vid hälften av tillfällena möjlighet att samtala med både flickor och pojkar.

En av gymnastikföreningarna hade sin verksamhet på ett sportcenter som bildade allians med två andra föreningar, en badminton- respektive en tennisförening. Till intervjun kom en ledare för respektive förening. Här hade tennisledaren missat att tillfråga utövare om de ville delta. Därför genomfördes denna intervju med fyra badmintonutövare och inga av tennis.

Som underlag för intervjuerna hade jag en intervjuguide, vilken anpassades något beroende på vilka intervjupersonerna var: förbundsledare, föreningsledare eller utövare. Intervjuerna med ledarna behandlade tre områden: 1) eventuella könsmönster, 2) eventuella förändringar av dessa över tid och 3) ambitioner att förändra dem. Även i fallet med utövarna fanns dessa områden med i bakgrunden, men här utgick jag i större utsträckning från frågor av typen: Vad lockar med idrotten? Vad finns det för föreställningar/fördomar om deltagare i den aktuella idrotten? Och Hur har de påverkat ditt idrottande?

Resultat

I de två kommande avsnitten avser jag belysa *mötet* mellan idrottsnormer (vad en idrott "är", eller "vad som gäller" inom en idrott) och könsnormer (vad flickor och pojkar "är"). Att granska detta möte mellan föreställningar om idrotter och om flickor och pojkar kan bringa ljus över varför könsmönstren ser ut som de gör.

Idrott "är" ...

Alla idrotter har vuxit fram i ett visst historiskt sammanhang. De flesta av de idrotter som ryms under RF:s paraply är i grund och botten tävlingsidrotter. De konstruerades och organiserades med utgångspunkt i att en viss grupp av människor som deltog i dem – unga män – skulle kunna mäta sina förmågor mot varandra så att någon kunde utses till vinnare, ytterst i internationella mästerskap. Efter hand har idrotterna kommit att utövas av nya grupper, kvinnor, ungdomar, barn och så vidare, och med delvis andra motiv, till exempel i motionssyfte eller helt enkelt för nöjes skull, av utövare som inte aspirerar på att vara bäst. I mina intervjuer dominerar likväl antaganden om att idrott *ytterst* syftar till prestationsoptimering och tävling, men dessa antaganden är ofta underförstådda.

De kommer till uttryck i utsagor om ”vad som gäller” i verksamheten, till exempel avseende hur träning och tävling organiseras och att detta är svårt att ändra på eftersom idrotten styrs av internationella idrottsorganisationer. Det kan gälla vid vilken ålder prestationsinriktad träning inleds, hur ofta det ska tränas i olika åldrar, hur träningspassen är upplagda, vem som tränar med vem samt var och när det är tävling. De som deltar mot bakgrund av motionsmotiv eller för nöjes skull har att anpassa sitt deltagande till vad som gäller; mer i vissa idrotter, mindre i andra.

Vad innebär det då att flera av idrotterna, antagligen de flesta, har konstruerats med föreställningar om *ett* av könen – män – som modell? När det gäller fysisk kapacitet har sociologen Connell⁴⁵ framhållit att förmågan att bemästra och dominera rummet och omgivningen är en av de egenskaper som främst kommit att förknippas med manlighet. På liknande sätt har filosofer som Gilligan⁴⁶ och Young⁴⁷ anfört att egenskaper som omsorg respektive kroppskontroll och förmågan att behaga i stället kommit att förknippas med kvinnlighet. Historiskt sett har dessa normer märkts tydligt i svensk idrott.⁴⁸ De kommer även till uttryck denna gång, men det varierar huruvida de uppfattas som *exklusivt* manliga eller kvinnliga av intervjupersonerna, eller om de kan komma till uttryck hos *både* kvinnor och män. Att könsskillnader inte alltid ses som absoluta, utan ibland luckras upp, ser jag som en ny trend.

När jag ber intervjupersonerna beskriva sina idrotter gestaltas de ofta som komplexa; de är alla uppbyggda kring en rad olika egenskaper. De skulle alltså kunna appellera till alla individer, oavsett kön. När jag däremot ber intervjupersonerna lyfta fram det som är särskilt betydelsefullt i den egna idrotten, får jag ofta svar som matchar könsmönstret inom den aktuella idrotten. I de mansdominerade idrotterna förs då egenskaper som fysik, aggressivitet, ja, till och med macho, på tal; i de kvinnodominerade idrotterna estetik och omsorg.

Brottning och ishockey – kamp och aggressivitet

Inom såväl Svenska brottningsförbundet som Svenska ishockeyförbundet bedrivs *en* specifik idrott, brottning respektive ishockey. Dessa idrotter är båda komplexa på så sätt att brottning, enligt intervjupersonerna, kräver styrka, smidighet, uthållighet med mera, medan ishockey inkluderar snabbhet, balans,

⁴⁵ Connell, 1983.

⁴⁶ Gilligan, 1985.

⁴⁷ Young, 2000.

⁴⁸ Larsson, 2001.

perceptionsförmåga och så vidare. När jag ber intervjupersonerna lyfta fram det som skiljer idrotterna från andra, betonas detta till trots fysik och aggressivitet. Detta anses alltså vara de särskiljande element som, så att säga, krävs av utövarna – om man vill bli bra.

Brottning inkluderar som tidigare nämnt två stilar, fristil och grekisk-romersk stil. Varför utövar män båda stilarna medan kvinnor endast utövar fristil? Ingen av de intervjuade kan med säkerhet svara på denna fråga. Då kvinnor kom in i brottningen på 1980- och -90-talen började de med fristil. Min hypotes är att grekisk-romersk stil var mera populär bland de manliga brottarna, åtminstone i vår del av världen, medan fristilen, så att säga, var ledig för kvinnorna. Kvinnornas intåg i brottningsvärlden har därmed inte på allvar utmanat könsordningen inom brottning, eftersom uppdelningen till stor del blev att kvinnor brottas i fristil medan män brottas i grekisk-romersk stil.

När kvinnor kom in i ishockey anpassades reglerna däri delvis. Tacklingar får i damhockey endast förekomma längs rinkens sarg, inte mera centralt på isytan. Därtill finns större krav på skydd. Till exempel är ansiktsgaller obligatoriskt i alla åldrar. Min tolkning är att dessa anpassningar, som enligt intervjupersonerna tillkommit på initiativ från Nordamerika, varifrån den internationella ishockeyn styrs, bidragit till att könsordningen inte heller i ishockey utmanats på allvar. De frambringar i lägre grad kamp och aggressivt spel jämfört med i herrhockey.

Taekwondo – en mellanposition

Taekwondo har många likheter med brottning och ishockey, det är en kampsport med starka inslag av fysik och aggressivitet och domineras till antalet av pojkar och män. Till skillnad från de två nyss nämnda idrotterna rymmer emellertid verksamheterna inom Svenska taekwondoförbundet flera olika grenar, både sådana som inkluderar kamp mellan två opponenter och sådana som kretsar kring tekniken i rörelsemönstret. Ett väsentligt inslag i verksamheten är dessutom det att träna och provas för en viss färdighetsnivå, vilket kommer till uttryck i olika bälten, och där svart bälte är ett hägrande mål för många utövare. Övning och prov för så kallad gradering förekommer regelbundet i verksamheten.

I taekwondo lockas pojkar mera av kampen mellan två opponenter, den disciplin som av intervjupersonerna kallas fight. Flickor lockas i stället mera av *poomsae*, där de tävlande genomför ett mönster av sparkar och slag varvid färdigheten i tekniken bedöms av domare. Det finns däremot inga organisatoriska hinder, som i brottning

och ishockey, för *båda* könen att delta i de olika disciplinerna. Min tolkning är vidare att praxis kring träning och examen för graderingarna bidrar till att utmana könsnormer. Både pojkar och flickor kan vara lika inriktade på att uppgraderas till svart bälte.

Möjligen som en följd av en mera differentierad verksamhet finns en hel del i mitt material som antyder att taekwondo därutöver skiljer sig från brottning och ishockey när det gäller underförstådda antaganden om träning inför tävling. Tränarna är tydligare med att tävling inte är ett självändamål och flera utövare framhåller detta som speciellt positivt med taekwondosporten. Rent konkret märks de större möjligheterna att utöva taekwondo för motions- eller rekreationssyften främst i den stora heterogeniteten i träningsgrupperna, där en grupp med ett 30-tal deltagare rymmer utövare ifrån cirka tolv upp till cirka 60 års ålder, med mycket olika prestationsnivåer.

Gymnastik och ridsport – estetik och omsorg

Gymnastik och ridsport domineras båda av flickor och kvinnor. Gemensamt för dessa idrotter är att det inom ramen för deras förbund, Svenska gymnastikförbundet respektive Svenska ridsportförbundet, finns flera olika idrotter eller grenar på programmet, med varierande andel flickor/kvinnor och pojkar/män.

I ridsport finns det, intressant nog, endast en tävlingsklass, där flickor/kvinnor och pojkar/män tävlar gemensamt. Inom gymnastik tävlar könen däremot åtskilt, med vissa undantag i trupp. Avsaknaden av könsåtskilda tävlingsklasser i ridsport är värd att notera och kan tolkas så att människans fysik här får ett mindre fokus, jämfört med i idrotter som måste utövas könsåtskilt eftersom de flesta där uppfattar fysiken som det främsta motivet för sådan åtskillnad.⁴⁹ Inom ridsport kan man tänka sig att det är hästen som ”gör jobbet” och människan i stället styr ekipaget – därför finns inget motiv för könsåtskillnad. Men uppfattningen att hästen gör jobbet utmanas av de ridsportflickor som ingår i studien, vilket jag återkommer till i nästa avsnitt.

Inom gymnastikens grenar finns potentiellt många olika viktiga fysiska egenskaper som styrka, rörlighet och koordination (akrobatik). När jag ber intervjupersonerna lyfta fram vad som är särskilt betydelsefullt inom gymnastiken lyfts emellertid

⁴⁹ Jfr Riksidrottsförbundet, 2009.

framför allt estetiken fram, det vill säga att gymnastiken är en bedömnings sport där fokus ligger starkt på det tekniska utförandet av en rörelse som alltså bedöms (och inte som mera brukligt mäts) av domare. Estetik är en egenskap som historiskt sett starkt knutits till kvinnlighet. Många av de så kallade estetiska idrotterna, såsom gymnastik, konståkning och danssport, domineras av flickor och kvinnor. Inom AG skiljer sig likafullt disciplinerna åt på så sätt att de kvinnliga relativt sett kräver mera rörlighet och smidighet, medan de manliga kräver mera styrka och kraft.

Inom ridsport, i synnerhet när det gäller ridskoleverksamheten, betonas relationen till, kommunikationen med och omsorgen om hästen fram som betydelsefulla. Samtliga dessa egenskaper; relationer, kommunikation och omsorg, förknippas ofta med kvinnlighet. Samtidigt berättar intervjupersonerna att det är "skitigt" i stallet och att hästarna är stora, starka och tunga (siffran 500 kg nämns regelbundet) och kräver sin kvinna i hanteringen. Detta verkar ändå inte påverka könsmönstret. Ovan nämnda tolkning av den gemensamma tävlingsklassen för kvinnor och män inom ridsport, att det är hästen som gör jobbet, har medfört att många utomstående, enligt de intervjuade ridsportflickorna, inte uppfattar ridsport som "riktig idrott". Flickorna berättar att de får lägga åtskillig energi på att förklara för "sådana som inte förstår" att ridsport är fysiskt ansträngande och kräver skicklighet som vilken annan idrott som helst.

En skillnad mellan gymnastik och ridsport är att tävlingsfokus framstår som betydligt större inom gymnastik och framför allt att identifieringen av talanger sker betydligt tidigare där jämfört med de andra idrotterna i urvalet. På så sätt uppstår redan i sjuårsåldern en differentiering mellan verksamheter med tävlingsinriktning och de med breddinriktning. Parallellt sker en uppdelning i flick- och pojkgropper, till vilket jag återkommer i avsnittet Träna tillsammans – eller var för sig?

Helt tydligt när det gäller alla fem idrotterna är att rekryteringen till verksamheten påfallande ofta går via släktskapsförhållanden. Detta gäller desto mer för de mindre idrotterna (brottning och taekwondo), som inte exponeras för potentiella utövare i samma utsträckning som större idrotter, men mönstret förekommer även i dessa. Det relaterar antagligen till de särskilda omständigheter som gäller för olika idrotter. Ishockey, som är en dyr och träningsintensiv idrott redan i tidig ålder, kräver kunskap och ett stort föräldraengagemang. Samma sak gäller för gymnastik, särskilt för de unga aktiva som redan i sjuårsåldern rekryteras till elitgrupperna, vilka tidigt uppnår en träningsvolym på uppåt tio timmar i veckan. När det gäller ridsport handlar förutsättningarna främst om hästägande och de särskilda initiativ

som är förknippade med verksamheten i stallen. De allra flesta av de intervjuade ungdomarna vittnade om att de, så att säga, hamnat i den aktuella idrotten tack vare ett äldre syskon eller en förälder. Detta bidrar sannolikt starkt till att könsmonstren återskapas. Möjligen bidrar även föräldrar och äldre syskon som har erfarenhet av en viss idrott till att normalisera den förskjutning i ökad träningsmängd och intensitet som i många idrotter följer med åldern.

Det finns således starka föreställningar om hur olika idrotter ”är”; föreställningar som också backas upp av de rent praktiska omständigheter som omgärdar idrotterna, till exempel organisation av tränings- och tävlingsverksamhet samt rekrytering av utövare. Frågan är hur allt detta relaterar till föreställningar om hur flickor och pojkar ”är”?

Flickor och pojkar ”är” – eller ”blir”

Flickor och pojkar, både potentiella deltagare och de som redan deltar, har att förhålla sig till ”vad som gäller” i olika idrotter. De har att förhålla sig till starka normer om betydelsen av fysik och aggressivitet i tre av idrotterna; brottning, ishockey och taekwondo, respektive om estetik och omsorg i övriga två; gymnastik och ridsport. Hur ”är” då flickor och pojkar i förhållande till dessa normer? Inom alla fem idrotterna förekommer vad jag kallar för en *förhandling* om hur flickor och pojkar ”är” – eller ”blir” – inom en viss idrott.

Flickor och pojkar i mansdominerade sammanhang

Brottning gestaltas i intervjuerna som en ”fysisk” idrott med utpräglade kampmoment, egenskaper som gärna förknippas med manlighet. Brottaren Bianca framhåller att en del människor, särskilt de som inte känner till brottning, blir: ”... förvånade av att en tjej går på det [brottning]. Många tänker väl att det är en killsport.” Tova, taekwondoutövare, vittnar om en liknande förvåning bland människor hon möter: ”Du ska ju inte hålla på med kampsport. Du är ju tjej, du ska ju gå på balett eller nåt sånt där.” Flera av intervjupersonerna använder uttryck som macho och machokultur när vi samtalar om verksamheterna. Taekwondoledaren Tamara, som har en mångårig bakgrund även som utövare inom idrotten, lyfter emellertid möjligheterna också för flickor och kvinnor att vara macho:

Jag tänker att det är en machokultur [i taekwondo], som min arbetsgrupp, alltså socionomer, hade gått i taket på ... att: ”Usch, det här är hemskt!” Men där jag som kvinna i en sån här kampsport tänker att, machokulturen som jag har vuxit upp med i min

förening, och som jag upplever i Sverige över lag, är tillåtande ... så ... ja, kvinnor kan vara macho, hbtq-personer kan vara macho ... och på nåt sätt skulle jag säga att machokulturen behövs lite grann, eftersom man måste tuffa till sig. Man kan inte lägga sig ner och gråta när nån slår på en och så där.

Tamara beskriver machokulturen inom taekwondo som tillåtande: "Alla kan vara macho!" Men Tamara och hennes förbundskollega Tarek förhandlar trots allt om en rad föreställningar om könen som präglar deras verksamhet:

Tarek: Det är samma sak med "tjejarmhävningar" eller med att saker är "tjejigt"; nej, jag hoppas att det inte förekommer. [...]

Tamara: Ja, som att vi inte skulle kunna göra riktiga armhävningar.

Tarek: Tvärtom, tjejer är mycket duktigare ... alltså på det jag tränar, alltså teknikdelen, där är ju tjejerna mycket vigare och har mycket snyggare sparkar, liksom ... och då går jag inte och säger det till alla killar ... det handlar egentligen mer om individ, liksom.

Tamara: Och jag tänker på när vår tränare har stått och slagit oss, liksom ... okej, alltså han har slagit oss lite med bambupinnar i magen ... och jag har aldrig reagerat på att han skulle ha slagit lättare på tjejer än på killar. Utan är det en liten människa så slår man lösare och en stor människa hårdare. [...]

Tarek: Men det ställs aldrig lägre krav. Alla springer tio längder. Alla gör 20 armhävningar. Alla gör tio sparkar. Det är aldrig så att om du är tjej så gör du mindre. Även matchronder på tävlingar är lika. Exakt lika.

Även om det kan gå för sig att överskrida traditionella normer för vem som får göra vad och hur man ska vara, finns de traditionella föreställningarna om flickor och pojkar där som en fond för resonemang och förhållningssätt. Det finns "tjejarmhävningar" och annat "tjejigt" som både underförstått och uttryckligen utgår från att flickor och kvinnor inte skulle klara av samma saker som pojkar och män, vilka kan göra "riktiga" armhävningar. Varför "är" då flickor och pojkar som de är inom de mansdominerade idrotterna? Förbundsledaren Bo tror att "... killar är mer benägna att vilja ... tidigare än vad tjejer vill. Tjejer vill mer hålla på för att det är bra träning, kul med brottnings, bra kompisar. Dom är inte lika inne på att vinna." Hans resonemang grundas i ett antagande om att egenskaperna, så att säga, *finns i flickorna och pojkarna*. De är som de är eftersom de är flickor respektive pojkar. I förhållande till detta framhåller Bos kollega Britta att flickors beteenden kan förstås på andra sätt:

Jag är nog mer inne på ledarskapet ... jag tror inte att tjejer automatiskt inte har samma vinnarinstinkt. Det tror jag inte. Jag tror mer att det är ledarbrist ... att vi har många ledare som lever kvar i det gamla tänket, öststatstänket, som vi säger (skratt). Jag tror inte alls det är något problem att få tjejer att stanna kvar med rätt ledare.

Britta resonerar utifrån ett perspektiv där förklaringen inte söks i hur flickor "är", utan i hur flickor "blir", bland annat som en följd av ledarskap. Båda dessa perspektiv, "är" och "blir", förekommer regelbundet i materialet, men är-perspektivet är vanligare, det utgör det dominerande, där blir-perspektivet utmanar detta.

Ytterligare en egenhet i gestaltningen av flickor i mansdominerade idrotter (det förekommer även omvänt) handlar om förhållandet mellan "mig" och "dom andra". I följande citat berättar brottningsledaren Berit om sin datters deltagande:

Hon älskade att tävla ... tävlingsmomentet, att vinna ... var det som gjorde att hon fortsatte [...] Träna å bli trött [...] Det är ju tufft å det gör ont [att brottas] å det är kanske inte så många [flickor] som kan ta det ... att det gör ont.

Enligt Berit älskade dottern att tävla – och vinna. Men träningen var tuff och inte många flickor kan ta att det gör ont. Liknande resonemang framkom i min egen studie för tjugotalet år sedan.⁵⁰ *Flickor i allmänhet* kan vara på ett sätt, men *jag* (i det här fallet Berits dotter) är på ett annat sätt, åtminstone till en viss gräns. Till slut verkar dock antaganden om att jag är som "dom andra", de som är "normala", att påverka så pass mycket att "det blir för mycket" för mig. Denna process kallas för *normalisering*, vilken innebär att individer som bryter mönster till slut börjar tvivla på rimligheten i – eller priset för – sina mönsterbrytande handlingar och i stället börjar anpassa sig till de dominerande normerna.⁵¹

I samband med ett besök hos en ishockeyförening fick jag tillfälle att samtala med fyra unga spelare av båda könen. Jag tog då tillfället i akt att undersöka hur dessa spelare förhandlade med normerna inom ishockey. Spelaren Isak framhåller att ishockey är en komplex idrott, men att: "... större delen av idrotten utgår från kamp, i alla fall på vår [herrhockey] sida. Damerna också, vid sargerna och så, men vi har ju ännu mer, vi får ju tacklas på öppen is också [...] Så vi har ännu mer kamp." Isak

⁵⁰ Larsson, 2001.

⁵¹ Se även Linghede & Larsson, 2013.

betonar alltså kampen. Jag vänder mig till flickorna: "Hur ser ni på det? Skulle ni vilja spela som dem?"

Ida: Ja, jag hade velat göra det. För det är svårt när en spelare kommer upp, man vet inte hur man ska stoppa dom, man får typ chansa och så kör dom förbi. Det är ett svårt läge att läsa av.

Irène: Alltså, jag vet inte. Jag har spelat med killar innan och jag tycker att det är kul att tacklas, men samtidigt så är det lite annat spel i damhockeyn. Det är ett lite mer flowigt spel ... så jag vet inte riktigt ...

Flickorna förhandlar om situationen. Det finns flera alternativ, antingen att vilja spela som pojkarna, eller med större flyt. För pojkarna finns inte samma utrymme att förhandla runt olika alternativ. Herrhockeyn är som den är. Jag vänder mig till pojkarna igen: "Har ni någon gång funderat på att spela med damregler?" Isak påtalar den större skaderisken, särskilt när det gäller hjärnskakningar, som följer med tacklingar: "Det [hjärnskakningar] är ett ganska stort bekymmer på vår sida." I förhållande till den besvärande frågan om skador uppstår alltså ett behov för Isak att förhandla. Men det finns få reella alternativ. Pojkar spelar inte damhockey. Jag fortsätter min utfrågning:

Håkan: Men det ni berättar om att ni lockas av i grunden är ju ändå liknande saker. Och då blir det ju förstås jättespännande att fråga varför hockeyn ändå lockar fler killar? Vad tror ni?

Isak: Det måste vara kampen, lite tror jag. [...] Det fysiska tror jag killar dras mycket mer till än vad tjejer gör.

Ibor: Jag håller med, det tror jag också.

Irène: Men sen är det också att det är fler killar som spelar hockey, så det är lättare att ha en idol som kille. Alltså det är ju mycket, så här, NHL på TV. Om damhockeyn syntes mer så kanske det är fler som vill börja.

Ida: Och sen, killarna har ju det som en framtid. Vi kan ju inte leva på det. Alltså det högsta är ju typ college då, så man har ju inte så mycket att sträva efter. Så det kanske är många tjejer som lägger av väldigt tidigt för att de måste börja jobba.

Dialogen ovan är betecknande inte bara för vilka normer som präglar flick- och pojkhockeyn (fler respektive färre kampmoment), utan också för de skilda villkor som gäller för flickor och pojkar, till exempel avseende massmedialt intresse och

möjligheter att göra karriär och livnära sig på sitt idrottande. En pojke i en annan förening yttrar dock att flickor och pojkar mycket väl kan ha samma motiv för att spela hockey:

Ivan: Jag har en lillasyster som spelar hockey i högsta ligan, och hon gillar ju närkampsspel på samma sätt som jag. Men sen är det ju lite på ett annat sätt där. Det är ju inga öppna tacklingar och så. Men hon hade nog beskrivit det på samma sätt som jag gör nu, tror jag.

I samma intervju samtalar jag med pojkarna om föreställningar, eller fördomar, som finns om hockeyspelare – och som de båda pojkarna spjärnar emot:

Ivan: Folk tror att hockeyspelare är aggressiva bara för att dom är tuffa och hårda på isen. [...] På isen är vi ju *helt* andra människor än utanför isen, så det har jag fått känslan av, när man var lite mindre, för jag gick på en skola där ingen spelade hockey... och dom trodde att jag var så här aggressiv och tacklade på när man spelade fotboll och såna saker. [...] Alltså på isen vill ju alla visa sig och va bäst, och det är ju så det ska vara på isen för att det ska bli så bra som möjligt. Och då tror alla att det följer med in i omklädningsrummet, men så är det inte ... där är ju alla vänner liksom.

Intervjuerna med utövarna inom brottning, ishockey och taekwondo påvisar att det finns tydliga föreställningar om hur flickor och pojkar "är" och att ungdomarna ibland omförhandlar dessa föreställningar, men de ifrågasätter dem sällan. Denna fråga ska jag återkomma till i ett senare avsnitt, kallat "Vad får man säga – och inte säga?"

Bögen – den hotande Andre

I mansdominerade sammanhang blir inte bara flickor lätt "dom andra"; även berättelser om bögar dyker upp, berättelser om hot mot den heteronormativa ordningen. Förbundsledaren Britta lägger ut texten om det hon uppfattar som machokulturen inom hennes idrott:

Nej ... men det är den här macho ... den här hårda, lite hårdare kulturen, liksom. [...] Det kanske är därför det är så homofobt också, tänker jag. Man måste liksom, bara för att man är så extremt nära varandra i brottning, det är verkligen hud mot hud, och då måste man verkligen markera att man inte är bög. Så att det inte blir några tveksamheter. Jag kan tänka mig att det är så, att: "Jag gör det här, men jag är fan inte bög."

Uttrycket bögbrottning är känt för både förbunds- och föreningsrepresentanter. Det har, enligt dem, uppstått ur det faktum att brottare tävlar i trikåer (tigha kläder) och att brottarna kommer varandra väldigt nära in på livet. Det är "närgången", som en av intervjupersonerna uttrycker det. Att vara närgången, att komma någon in på kroppen, är okej om det antas handla om kamp, om att dominera rummet. Att vara närgången är motsatt inte okej om det antas handla om något annat än kamp. Jag testade frågor om homofobi även med de unga ishockeypojkarna. Så här resonerar Ivan och Isidor:

Ivan: Man har ju kommit i kontakt med det [homofobi] ... men inte så mycket. Jag tror ändå att man är ju vänner utanför isen, och som bröder, så jag tror inte att det hade spelat någon stor roll [...]

Isidor: Jag tror inte att någon hade brytt sig om det ... om jag hade varit det till exempel, och gått ut med det i laget, så tror jag inte att dom hade gått emot mig. Snarare tvärtom, att alla hade ställt sig bakom mig. Så tror jag i alla fall, för jag känner mig så trygg och välbehandlad i mitt lag.

Håkan: Är det någon som är öppen med att han är gay eller bög?

Ivan: Nej ... och jag har aldrig stött på det heller.

Ivan och Isidor är övertygade om att det skulle gå att "komma ut" inom ishockey. Å andra sidan har de inte mött någon öppet homosexuell inom idrotten. Jag uppfattar detta som ett talande exempel på hur många som är *övertygade* om att homofobi inte förekommer, men eftersom ingen kommer ut går det sällan att bekräfta. Att få eller inga kommer ut verkar inte väcka några farhågor för att det finns begränsningar för icke-heterosexuella som gör att de väljer att inte göra det. I stället har en bild som säger "här finns inga bögar" formats.

Flickor och pojkar i kvinnodominerade sammanhang

Gymnastik gestaltas i intervjuerna som en i grund och botten "estetisk" idrott, där domare bedömer det tekniska utförandet av rörelser. I huvudsak utgår intervjupersonerna från att det är denna betoning på estetik som lockar flickor till verksamheten i större utsträckning än pojkar. Samtidigt handlar föreställningen om gymnastik som något "tjejigt", enligt de intervjuade, om okunskap hos människor som inte känner till sporten. Jag frågar förbundsledarna Gudrun och Göran vad de tror lockar pojkar till gymnastik. Gudrun svarar:

Det finns en bild av gymnastik bland gemene man som blir mer stereotyp. Men kommer man väl in i gymnastiken och förstår den faktiskt kraftfulla och häftiga volter som är en naturlig del [av gymnastiken], då får man en annan bild.

Bilden av gymnastik som något "tjejigt" antas alltså vara starkare utanför gymnastiken än inom densamma. I gymnastik vet deltagarna att gymnastik för flickor och pojkar egentligen handlar om helt olika saker, där tjejerna sysslar med sina grenar och killarna med sina – åtminstone inom AG. AG är en i huvudsak tävlingsinriktad del av Gymnastikförbundets verksamheter, som därmed har en del likheter med ridsport, vilken också generellt sett domineras av flickor, men där många inom tävlingsverksamheten är pojkar och män.

Detta till trots blir pojkar inom gymnastik inte sällan "den andra", de som måste förhålla sig till normer om "vad som gäller" i den aktuella idrotten. Gudrun och Göran ger i sin intervju särskilt uttryck för denna förhandling när ämnet flyter in på den nya verksamhetsformen, parkour:

Göran: Kom ihåg att gymnastik handlar om estetik, bedömning, domare, poäng ... men här [i parkour] handlar det om att det kommer in en lifestyle-sport som bygger på helt andra värden. Det har varit oerhört sunt å vitaliserande, men det utmanar också.

Gudrun: Det spännande med parkouren, det är ju att om man tittar på den stereotypa å den bild som gemene man har av gymnastik: tights kläder, estetiskt tilltalande, kvinnligt, rakt å snyggt å disciplin, så är ju parkouren precis tvärtom. Frihet, motoriken är i fokus, men det spelar ingen roll *hur*. Kläderna är säckiga.

Gymnastikens traditionella betoning på estetik, tights kläder och disciplin, som Gudrun förknippar med kvinnlighet, ersätts inom parkour av andra värden, värden som bättre kopplar till föreställningar om män: frihet, akrobatik och säckiga kläder. Deltagarmönstret bekräftar också dessa antaganden, då verksamheten inom parkour helt kommit att domineras av pojkar.

Även ridsport lockar många flickor, särskilt verksamheten på ridskolor. När jag frågar ridsportflickan Rebecca vad det kan vara som lockar många flickor till ridsport svarar hon, lite defensivt, på följande sätt:

Jag kan tänka mig att det hänger ihop med att folk inte riktigt tycker att ridning är någon sport. För det är många killar i vår ålder som säger att det inte är någon sport, att det bara är hästen som gör allting.

Rebeccas tolkning av frågan är intressant. Hon uppfattar spontant att den egentligen handlar om varför ridsport *inte* lockar pojkar. I bakgrunden för Rebeccas tolkning finns normen att "idrott är för pojkar". Och eftersom många inte uppfattar ridsport som "riktig idrott" lockar den inga pojkar – men den lockar flickor. Rebeccas klubbkamrat Ronja fyller i:

Vissa killar kanske gillar hästar, men på grund av andra killar som inte gör det så går dom med dom i stället. [...] Jag hade en klasskompis som red här när vi var små, men sen blev han retad i skolan å slutade.

Utsagor som dessa, att pojkar som går på ridsport blir retade i skolan, var vanliga även i en tidigare studie om ridsport jag medverkade i.⁵² Ridsportledaren Rosi bekräftar denna bild:

Jag tror att det fortfarande är så att det är en tjejsport, att dom [pojarna] nästan blir retade om dom rider. Däremot är det ju många killar som har egen häst, och framför allt om dom har fått med sig det hemifrån. För det ser man ju på tävlingar, att det finns betydligt mycket fler killar. [...] Jag tror det är den här omvårdnadsgrejen, på nåt sätt tror jag att tjejer är lite mer omhändertagande liksom.

Jag följer upp Rebecca och Ronjas tidigare påståenden om föreställningar om att ridsport inte är riktig idrott. Vad gör de när någon påstår det?

Ronja: Då säger jag: "Kom hit å prova en gång, så får vi se vad du säger efter det."

Håkan: Är det nån som har följt med?

Ronja: Vi har haft killkompisar som har varit här och när dom har sett hur man har varit efter [träningen], att man har varit jättesvettig, så har dom bara liksom: "Oj, det är verkligen jobbigt."

Samtal om hur flickor och pojkar "är" inom kvinnodominerade idrotter blir på sätt och vis en spegelbild av samtal om hur de är inom mansdominerade idrotter, men med en väsentlig skillnad. I mansdominerade idrotter antas pojkar vara bättre – *och det gör de också i kvinnodominerade idrotter*. Ju mera tävlingsinriktad verksamheten blir, desto fler pojkar förekommer det där. Inom gymnastik neutraliseras normen genom att flickor och pojkar tävlar åtskilt (i olika grenar), men i ridsport blir den mera påtaglig.

⁵² Linghede & Larsson, 2013.

Tillsammans – eller var för sig?

I kölvattnet av frågorna om vilka idrotts- respektive könsnormer som dominerar olika idrotter följer frågor om hur träning helst ska bedrivas, *könsblandat* eller *könsåtskilt*. Många närmar sig denna fråga utifrån antagandet att *ett* av sätten är bättre än det andra. Är det så säkert?

I studiens urval av idrotter ingår endast en lagsport, ishockey. Inom ishockey, liksom inom de flesta lagsporter, bedrivs verksamheten huvudsakligen könsåtskilt. Det finns "flicklag" och "pojklag". I den utsträckning betoningen på laget minskar, som till exempel i hockeyskolor för barn, kan verksamheten bedrivas könsblandat. Här står den individuella förmågan i fokus snarare än laget. Ishockey är likväl så pass pojkdominerad att det verkar vara svårt för barn och föräldrar att inse att verksamheten också kan rikta sig till flickor, särskilt när det handlar om att *börja* spela. Det kan behövas särskilda könsåtskilda åtgärder för att rekrytera flickor. Ishockeyledaren Ingmar berättar:

När vi har vår ishockeyskola, som är från 4–5 år, som är öppen för alla, så måste vi nu ha en speciell tjejhockeyskola så att man förstår att tjejer också får vara med. För det är väldigt mycket systrar uppe på läktaren när brorsan spelar, och då undrar vi: "Varför är inte syrran med?" Jag tror att det i många fall landar i vad föräldrar har för syn på det. För att få nån att börja spela ishockey i dag så gäller det att sälja in det till föräldrar. Det är dom som behöver skjutsa dit dem.

Att skapa aktiviteter särskilt riktade mot underrepresenterat kön kan således ses som ett sätt att bryta mönstret när det gäller att börja idrotta, i synnerhet om det ena könets dominans är så överväldigande att den blivit svår att se igenom. Inom ishockey tillämpas för övrigt också särskilda strategier för att underlätta för flickor att *fortsätta* spela, men då handlar det i stället om könsblandade aktiviteter, det vill säga en praxis där flickor får spela i pojklag. Ishockeyförbundet har antagit en särskild regel där flickor får ha dubbelt föreningsmedlemskap för att kunna spela i både ett flick- och ett pojklag. *Både* könsåtskilda och könsblandade insatser kan alltså vara ändamålsenliga för att bryta traditionella könsmonster.

Mitt intryck av samtalet med Ingmar är att könsblandade grupper trots allt föredras, där detta upplevs vara möjligt. Det är den dominerande uppfattningen och den märks ännu tydligare i de individuella idrotterna i studien. Brottning, gymnastik, ridsport och taekwondo är alla sådana, även om det finns vissa inslag av lag i både gymnastik (trupp) och ridsport (körning). Här genomförs

träningsverksamheten huvudsakligen i könsblandade grupper. Även tävlingar genomförs blandade ibland, framför allt i truppergymnastik, där det finns trupper för kvinnor, män och mixed, och inom ridsport, där skilda tävlingsklasser inte existerar alls. Inom AG tävlar dock flickor/kvinnor och pojkar/män i olika grenar och därför ter det sig inom denna gymnastikgren ändamålsenligt att ha skilda träningsgrupper för flickor och pojkar. Gymnastikledaren Gisela, som själv inte har någon bakgrund inom den aktuella idrotten och därför kan uppleva gymnastiken som ”lite gammalmodig, lite mossig”, framhåller följande i förhållande till detta:

Till exempel väljs barnen väldigt tidigt ut på talang, om man ska satsa eller inte [...] kanske man ska ha ett basår där tjejer och killar tränar tillsammans, tränar varandras redskap. Alltså, jag ser inte nån skada i att tjejer tränar killarnas redskap och killarna tjejernas vid väldigt ung ålder [...] Jag tror att man i tidig ålder måste börja bygga den här jämställdhetskänslan, där man jobbar tillsammans oavsett om man ... särskiljer sig längre fram i åldrarna [...] Det är svårast att få mina chefstränare att kanske ... dom tycker väl att jag kan för lite: ”Å nej, ska hon komma in å fixa det här å det här”, men jag tycker samtidigt att det är därför jag är här, det är därför man måste våga tänka utanför boxen. Det är aldrig farligt att testa saker.

Sannolikt speglar Giselas uppfattning outsiders ifrågasättande av ”vad som gäller” inom verksamheten. Gisela sätter jämställdhet i förgrunden utifrån en insikt om att det är åtskillnaden som skapar hierarkierna mellan kvinnlig och manlig gymnastik. Det finns dock en gräns för ändamålsenligheten i könsblandade grupper även för Gisela:

Alltså, tjejer i puberteten är nånting annat än killar i puberteten och det här mötet mellan en manlig tränare och en tjej i puberteten, där tycker jag vi har stora brister. Och det där tycker jag också handlar om jämlikhet, att förstå hur ... tjejer i puberteten tänker. Och jag tror det är därför som det är så mycket avhopp också just i dom åldrarna för att vi har inte lyft den frågan ordentligt.

Puberteten är en period i ungas liv som av många tillskrivs stor betydelse för i vilken utsträckning man kan delta i verksamheter med det motsatta könet. Ofta anför fysiska skillnader, men Gisela betonar också ”hur tjejer i puberteten tänker”. Flickor och pojkar kan uppfattas som olika även före puberteten, men de prepubertala skillnaderna verkar inte hindra vuxna från att tycka att det är rimligt att sammanföra barnen i könsblandade grupper. Könsskillnader innan puberteten framstår för många inte som lika avgörande som de som upplevs genomsyra

puberteten. I följande exempel reflekterar förbundsledarna Görel och Göran över pojkars deltagande i gymnastik:

Görel: Det är relativt många pojkar, tror jag, som börjar inom barngymnastiken, men sen blir dom färre och färre ... och kan föreningen då inte ha en ren killgrupp för att dom är för få, då blir det att man blandar killarna och tjejerna i samma grupp ... och då kanske killarna är ännu mindre benägna att stanna. Förstår du hur jag tänker?

Göran: Jag har en son som hamnade precis där. Han älskade gymna och så länge det var blandade barngrupper var det inga problem alls, men när han skulle börja specialisera sig, och det var trupp och så vidare, så var det bara han och en kompis kvar. Och så kom inte kompisens en gång. Och jag åkte och lämnade honom på en träning och då var det bara tjejer där, och då ringde han och sa att: "Pappa du får komma och hämta mig, jag pallar inte det här." [...] Så det blev för mycket.

Att vara *ensam* representant för underrepresenterat kön framstår i puberteten som i det närmaste outhärdligt. Detta kan också uttryckas som en norm såtillvida att det i puberteten inte är eftersträvänsvärt att vara det. Att vilja fortsätta i en verksamhet som ensam representant av underrepresenterat kön innebär att deltagaren måste kunna sätta sig över denna norm. Alternativt måste andra incitament som neutraliserar normen finnas, något som fungerar som "alibi". Detta alibi, som samtidigt fungerar som ett heterosexuellt alibi, är vanligtvis att vederbörande är framgångsrik inom idrotten. Framgången verkar kunna fungera som en signal på att en person "egentligen" också är heterosexuell. Alibit neutraliserar både antaganden om att pojken a) deltar *bara* för att han är intresserad av flickor (det vill säga, heterosexuellt attraherad) eller b) för att han *inte* är intresserad av flickor, eftersom han egentligen är homosexuell.

Vad kan då ligga då bakom att en pojke inte skulle "palla" att delta i aktiviteter med endast flickor? Den frågan rymmer flera aspekter. En ensam pojke bland flickor blir lätt representant för hela sitt kön. Detta gäller även för en ensam flicka bland pojkar, men det gör inte nästa aspekt. Att inte palla med deltagandet handlar också om att inte mäta med att leva upp till normen om att "pojkar/män är bättre". Ensamma flickor i en i övrigt pojkdominerad verksamhet lyfter sällan fram att de inte pallar delta, även om de blir representanter för sitt kön. De behöver inte förmå att leva upp till normen om att "flickor/kvinnor är bättre" – för den existerar inte. Ätminstone inte i idrottssammanhang. Hon behöver heller inte i samma utsträckning oroa sig för homofobi, då kvinnlig homosexualitet inte hotar i samma utsträckning som manlig verkar göra.

Heteronormativitetens baksida, homofobin, märks i denna studie i stället främst i de brottnings exempel jag berörde tidigare (om bögbrottning). Normer kring sexualitet uttrycks likafullt sällan direkt; de ger sig snarare tillkänna just i de exempel som har med puberteten att göra, eller vad det innebär när två individer av motsatt kön möter varandra i kamp- eller tävlingsliknande situationer. Taekwondoutövarna Tilda och Tove berättar:

Tilda: På våra pass, alltså man tränar ju tjejer och killar tillsammans och då blir det mycket att tjejer kör tillsammans och killar tillsammans ... när det är två-och-två-övningar och sånt.

Håkan: Så det blir en sån uppdelning även om man är med på samma pass.

Tilda: Precis, man kanske känner sig mer bekväm med det.

Tove: Vissa övningar kan ju vara väldigt intima och då känner sig vissa tryggare om dom är med nån dom känner bättre.

Tilda och Tove framhåller att det innebär något speciellt att möta pojkar i kamp- eller tävlingsliknande situationer. Normen om att pojkar är bättre ställs på sin spets. Vad händer om flickan visar sig vara bättre? Och finns det verkligen ingen norm om att flickor är bättre någonstans, till exempel i de flickdominerade idrotterna? Mitt intryck är att pojkar/män antas vara bättre även i dessa idrotter. I ridsport märks det på så sätt att pojkar/män deltar i betydligt större utsträckning just i tävlingssammanhang jämfört med verksamheten i ridskolan. Ridsportledaren Rosi, som i en passage i intervjun reflekterar över hur de hanterar förekomsten av enstaka pojkar i ridskoleverksamheten, uttrycker normen på följande sätt:

Man hoppar över några steg som kille, det går lite fortare ... en del killar är ju faktiskt så att dom vill att det ska hända lite mer än det gör i en grupp med tio personer [läs: flickor] där du måste anpassa dig till alla. Det kan ju vara så att killarna tycker att det inte går tillräckligt fort fram.

Sammanfattningsvis konstaterar jag att frågan om könsblandade *eller* åtskilda grupper är att föredra ur ett jämställdhetsperspektiv verkar vara fel ställd. Båda formerna kan fungera normbrytande, fast i olika sammanhang. Frågan tycks dessutom rymma fler dimensioner än bara en könsdimension. Den rymmer även heteronormer och normen om att pojkar är bättre. Att överväga när den ena eller andra typen av träningsgrupper kan vara lämpligt handlar alltså också om hur man bäst kan kontra samtliga tre normer.

Jobba med könsmönster?

I en studie av Matthis Kempe-Bergman framkom att de flesta idrottsledare är bekanta med idrottens könsmönster, men att det finns delade meningar om huruvida de utgör ett problem som bör åtgärdas.⁵³ Hur ser det ut i denna studie? Jag har konstruerat följande tre skilda förhållningssätt baserade på utsagor från föreningsledare:

- 1) Vet inte – och kan inte påverka
- 2) Vet – men vill inte påverka, eller påverkar motvilligt
- 3) Vet – och vill påverka

Vet inte – och kan inte påverka

Den första kategorin har jag valt att kalla Vet inte – och kan inte påverka. Den bottenar i en osäkerhet bland föreningsledarna om vad könsmönster beror på. Med osäkerheten följer också en tveksamhet inför möjligheterna att påverka mönstret. Nedanstående exempel är hämtat från brottning, men förhållningssättet är alls inte representativt endast där utan förekommer inom alla idrotter.

Jag besökte två brottningsföreningar, en med många flickor och en med få. Av intervjuerna med ledare i dessa båda föreningar framkom att de har begränsade kunskaper om vad mönstret beror på. Det har inte gjorts några systematiska försök att förändra mönstret i någon av föreningarna. Till Betty, som är ordförande i föreningen med många flickor, ställde jag följande fråga: "Vad tror ni att ni har gjort som kan locka både tjejer och killar?"

Betty: Jag hoppas och tror att det kan bero på att vi är en familjär klubb. Alltså att vi har ett öppet klimat här. Och att våra tränare har hjälpt till också, att dra ner tjejerna på mattan. [...]

Håkan: Så det är inte så att ni gjorde något särskilt egentligen, i föreningen?

Betty: Nä, vi drog ner dem på mattan helt enkelt. [...] Vi har satsat en del på fristil och det tror jag har hjälpt till.

I den andra föreningen, med få flickor, svarar ledarna så här på min fråga om "särskilda insatser":

⁵³ Kempe-Bergman, 2014.

Björn: Vi särbehandlar ingen. Vi riktar allt mot både tjejer och killar.

Berit: Vi har alltid skrivit att både tjejer och killar är välkomna lika mycket. Och dom tas emot på samma sätt. Och i nybörjargruppen kör ju alla samma. [...] Vi har känt att det är så liten efterfrågan bland tjejerna, så att det är bättre att vi är öppna för dom, men vi kan inte göra så mycket särskilt för dom när dom inte kommer. [...] Det är ju inte så mycket vi kan göra åt saker och ting ...

Samtalet med Björn och Berit antyder att ”särbehandling” inte är eftersträvarvärt. Det eftersträvarvärda är i stället att ”behandla alla lika”. Att inte vilja särbehandla någon kan nog ses som ett uttryck för att man helt enkelt inte tror att man redan särbehandlar – vare sig man vill det eller ej. Att behandla alla lika blir emellertid ett trubbigt instrument om man inte gör klart för sig hur olika grupper och personer med skilda bakgrunder uppfattar verksamheten.

Vet – men vill inte påverka, eller påverkar motvilligt

Den andra kategorin valde jag att kalla Vet – men vill inte påverka, eller påverkar motvilligt. Många idrottsledare har uppmärksammat könsmönstren och kan delvis se vad de beror på, men säger sig inte vilja påverka. Alternativt påverkar de motvilligt, mot sina egna principer. Dessa principer verkar bygga på antaganden om att könsmönstren egentligen inte har med dem och den verksamhet de leder att göra, utan beror på något annat.

I intervjun med två ledare i en ishockeyförening i västra Sverige ber jag ledarna reflektera över varför ishockey lockar så många pojkar och få flickor. Medan en av ledarna lägger ut texten kring den lokala situationen märker jag att den andre, som är tränare för ett pojkjuniorlag, reagerar på samtalsämnet:

Håkan: Du ler lite? Vad tänker du på?

Ilmar: Ja, men det är dels den här könsdebatten som pågår ... och den kan man ju säga olika saker om. Men finns det faktiskt något intresse hos tjejer? Alltså, när jag växte upp fanns det inget intresse hos tjejer att hålla på med hockey. Men det fanns väl egentligen samma förutsättningar för dom att gå ut på en fryst is och åka skridskor. Så alltså, det här grundintresset vet jag inte om det finns hos tjejer. [...] Från barnsben är det ju samma förutsättningar att bli intresserade av en klubba och en puck, liksom. Så när man var fem år kan man inte gnälla på att det inte finns serier och så ... sen varför tjejer håller på med kaniner och killar med puck och klubba går väl tillbaka till långt innan vi fanns.

Varför fundera så mycket på hur man ska rekrytera fler tjejer, när intresset bland dem är så litet? Medan killar gillar att hålla på med puck och klubba, vill tjejer hålla på med kaniner. Frågan kan tyckas befogad, men den utgår från de flickor som ”håller på med kaniner”, inte från de som faktiskt spelar ishockey. Ilmar bortser i sin problematisering från att det *finns* flickor som är intresserade av att spela ishockey. Den fråga han inte vill ställa sig lyder: Hur kan det komma sig att så få flickor är intresserade av att spela ishockey, när det finns några som älskar det? Kan det vara något som hindrar fler flickor från att hitta till ishockey och trivas där? Kan det låga intresset bland flickor ha något att göra med de begränsade möjligheter flickor har att spela ishockey, inte minst på den allra högsta nivån, som de intervjuade ishockeyflickorna påtalade i ett tidigare avsnitt? Det är betecknande att invändningen i stället hämtar näring ur det skeva könsmönstret, som om *det* är det yttersta beviset på att flickor egentligen *inte* är intresserade av ishockey. Skeva könsmönster antas då spegla hur flickor ”är”, inte att något hindrar dem från att delta trots att fler skulle vilja.

Tveksamheten inför att ställa kritiska frågor om könsmönster kommer också till uttryck hos en ledare i tennis i södra Sverige. Följande citat illustrerar hans respons på min fråga om hur hans verksamheter organiseras sett till kön:

Tobias: [Vi] utgår ju inte från kön över huvud taget ... precis som vi inte utgår från vilken hudfärg folk har, eller vad dom tror på [...] När jag jobbar med gruppssammansättningen, jag vill ju att ... var och en ska ha kul med tennis, stanna kvar i klubben ... det är ju uppdraget som breddansvarig ... att skapa ett meningsfullt klubbbliv, så att säga. Och det innebär ju att man ibland får ta på sig andra glasögon också, och se ... när tycker dom det är allra roligast ... och då kan man väl i nån mån ... tillåta sig, liksom: dom här är bra kompisar och dom här är bra kompisar [och para ihop dem; min anm.]. Jag ser ju inte mig som att jag har nån form av normativ funktion, eller ska berätta för tjejer att dom ska umgås med killar eller tvärtom, eller blanda. [...] Jag vet, dom här tjejerna trivs bättre i den gruppen, än att få vara med några andra, ja, då får det vara så liksom. Jag har en tjejkväll, så varje gång jag sätter ihop den där tjejkvällen så är jag lite så här: ”Det här är nog fan positiv särbehandling”, det är alltså långt ifrån bilden av hur jag skulle vilja ha det. Men det är klart, kön och ålder är nånting som man kan ta hänsyn till.

Lite senare i intervjun handlar min fråga om hur många kvinnliga och manliga tränare som finns i hans förening, och om föreningen har en medveten strategi för att rekrytera ledare av underrepresenterat kön:

Tobias: Nu har vi medvetet valt ut att vi behöver fler tjejer [kvinnliga ledare] som förebilder ... jag är inte så road av att hålla på med den här könspolitiken. [...] Jag skulle helst vilja lyfta bort det paradigmet helt och hållet, men nånstans får man ju ändå ... leva i verkligheten, så att kvinnliga förebilder, absolut.

Av de båda intervjuцитaten framgår att Tobias i grund och botten är tveksam till att agera ”könspolis”, det vill säga att med hans ord ha en ”normativ funktion”, att ”berätta för tjejer att dom ska umgås med killar eller tvärtom”, eller att ”hålla på med könspolitik”. Ett sådant ställningstagande bygger på antagandet att han *inte sysslar med sådant annars*. Både Tobias och Ilmar utgår från att de normalt sett *inte* är involverade i könspolitik – och när de uppmanas att beakta könsmonster ser de detta som illegitimt, något de inte vill befatta sig med. Liksom fallet var med Ilmar, verkar Tobias uppfatta könsmonstret som ett uttryck för hur flickor (och pojkar) ”är”, något som i sig inte uttrycker en könspolitik han redan i utgångsläget skulle vara involverad i, vare sig han vill det eller ej. Tennisledaren Tobias behöver i sitt dagliga arbete dock ta hänsyn till en aspekt som ishockeyledaren Ilmar inte behöver, nämligen att båda könen finns representerade i den egna verksamheten. Därför ser han sig ibland tvungen att bedriva ”positiv särbehandling”, något som Ilmar inte nödgas befatta sig med eftersom han är aktiv i en verksamhet med endast pojkar.

Att känna till könsmonstren, men inte vilja påverka, verkar alltså handla om en oförmåga – eller ovilja – att tolka könsmonstren som resultatet av en könspolitik man själv redan i högsta grad är insyltad i. Det är också mot denna bakgrund ledarna själva inte vill bli involverade i arbete med att påverka könsmonstren.

Vet – och vill påverka

Det tredje förhållningssättet, som jag kallat Vet – och vill påverka, handlar om föreningar som bestämt sig för att de vill – och kan – påverka sociala mönster. Med terminologin från attityden ovan kan man säga att de är införstådda med att de i vilket fall som helst är insyltade i könspolitik, och då bör bedriva sådan på ett sätt som gynnar mångfalden, snarare än hämmar den. Nedanstående exempel hämtar jag från en av de två taekwondoföreningar jag besökte. I denna förening har ledarna valt att satsa hårt på att explicitgöra sin värdegrund, däribland gällande kön och jämställdhet.

Tomas: Om man tar hur vi jobbar så var det väl för cirka tio år sen som vi satte oss och bestämde att: ”Vi ska bli en klubb med värdegrunder.” Det handlar om jämställdhet, att

det inte spelar någon roll vilken hudfärg, religion eller vilket kön man har. Alla ska känna sig lika sedda och hörda, men samma regler ska också gälla för alla. Så vi började jobba med det då, och gjorde ett nytt krafttag för fem år sedan. Delvis handlade det då om att få in fler kvinnliga instruktörer på alla nivåer. [...] Ordvalen, hur man bemöter varandra, också oerhört viktigt. Ingen ska känna sig kränkt, så inga nedsättande ord används här mot varandra.

Håkan: Hur mycket måste man kämpa för det här? Eller, behöver man det?

Tomas: Ja, det är ett kontinuerligt arbete. Varje termin gäller det att ställa sig frågan vad vi har gjort bra och mindre bra och vad vi ska fortsätta med. [...] Då är det mycket det här att det ska kännas jämställt, tryggt, säkert. Ingen ska känna sig utanför ... Vi har kvinnor som tränar i niqab, flera religioner tillsammans ... en massa olika människor. Så det här är frågor vi ställer oss flera gånger varje termin, och funderar kring vad vi kan göra bättre.

Håkan: Hittar vi den här mångfalden i den gruppen som du har [jag vänder mig till tränaren Therese]?

Therese: Det är jätteblandat, verkligen. Jag har alla möjliga religioner, åldrar, kön, hudfärger och ...

Tomas: ... sexualiteter.

Therese: Ja, sexualiteter också.

Tomas: [Det är en kille] som har kommit ut rätt nyligen ... och sagt att det känns väldigt tryggt här.

Therese: Men det går jättebra ... även då nyanlända och personer som gillar någon av samma kön, så funkar det bra att träna tillsammans.

Att systematiskt arbeta med sin förenings värdegrund på detta sätt, eller för att parafrasera Tobias, erkänna att man redan är involverad i könspolitik vare sig man vill det eller ej och därför bör bedriva den på ett normkritiskt och inkluderande sätt, kan medföra att medlemmarna kan – vågar – ställa kritiska frågor av typen ”Kan alla delta här på lika villkor?” eller ”Blir någon marginaliserad i verksamheten såsom den ser ut i dag?”, utan att detta uppfattas som provocerande. Det krävs således ett särskilt förhållningssätt både till sina egna uppfattningar och till verksamheten, respektive till *misstanken* att skeva deltagarmönster, vare sig det gäller utövare, tränare eller ledare, *kan* vara ett uttryck för hinder och begränsningar.

Hur kan det då komma sig att så pass få ledare – och utövare – trots allt ger uttryck för denna misstanke att vinklat deltagande kan hänga samman med mer eller mindre synliga gränser? Denna fråga tar mig till kapitlets sista tema, normer om vad deltagare i idrottsverksamheter får säga och inte säga när det gäller kön.

Vad får man säga – och inte säga?

Intervjuer kan ge indikationer på vilka normer som genomsyrar verksamheter såväl uttryckligen som underförstått. Ofta är det underförstådda intressantare än det uttryckta, då det kan handla om sådant som människor ”inte har tänkt på” och därför inte reagerar över. Alla samtal speglar regler för vad någon får – eller kan – säga och inte säga och i den meningen finns det alltid något som väljs bort i ett samtal. Det kan vara svårt att veta vad, även med möjligheten att ställa följdfrågor, men ibland blir det uppenbart att intervjupersonen, så att säga, bryter mot reglerna – och yttrar sig om det som är förbjudet. I metodavsnittet redovisade jag att en intervju av olika tillfällen kom att genomföras med en grupp badmintonspelare, tre flickor och en pojke, 14–15 år gamla. Intervjun är intressant just av det skälet att det här, på ett något mer transparent sätt, går att uttala sig om hur idrottsungdomar får och inte får uttala sig om könsnormer i idrott. Normalt sett får nämligen barn och unga inte kommentera könsnormer. De tystas ned. Ibland lyfts locket för det förbjudna dock av under intervjuerna. Mot slutet av intervjun med badmintonspelarna utspelade sig följande dialog:

Camilla: Alltså jag kan säga en sak, och det var också med vår tränare på onsdagar, var det så en gång att när jag slog ett slag fel, då så spelade jag med Cajsa, en tjej i vår grupp, då sa han: ”Gör du rätt på det slaget kanske du kan slå killarna också”. Som att jag inte skulle kunna det då. Jag blev typ lite arg, men jag visade inte det.

Cecilia: Jo, det är också en sak som jag kom att tänka på nu, jag vet inte om det var när vi hade [samma tränare], men jag tror vi hade en som hette [en annan tränare]. [...] Då var det så här att vi hade lite fys, och då var det så att: ”Tjejerna kan göra fem, killarna kan göra tio.”

Camilla: Just det han var jättetaskig.

Cecilia: Och nu blir det så här lite feministiskt, men varför skulle inte tjejerna kunna göra lika många som killarna? Jag vet att killarna har ett annat muskulärt bygge och så, jag förstår ju det biologiskt sett men alltså, varför skulle inte vi också kunna göra det?

Flickorna reagerar över att tränare ger uttryck för fördomar om flickor och pojkar. Det sker antagligen hela tiden, men normen säger: ”Det ska man inte bry sig om – för de [tränarna] menar inget illa.” Det kan till och med vara så att de bara vill flickorna väl.⁵⁴ Det stämmer antagligen att de inte *menar* något illa, men badmintonflickorna har förstått att välviljan kan vara en belastning för dem. De förknippas med förutfattade meningar om vad de klarar av och inte och vill därför reagera på dessa förutfattade meningar, men det får de inte. Sådana reaktioner ska man hålla för sig själv. Normen råder alltså flickorna att lägga locket på vid tillfällen då de skulle kunna upplysa tränarna om begränsningarna med de fördomar om dem som genomsyrar verksamheten. Intervjun fortsätter:

Cecilia: En sak i vår grupp som jag tänker på är att killarna inte tar träningen lika seriöst.

Camilla: Vissa killar då.

Cecilia: Alltså det är vissa som tramsar och håller på och inte tar det på allvar.

Håkan: Vad innebär det att dom inte tar det så seriöst? Vad gör dom då?

Cecilia: Jamen, petar på varandra, på oss, hoppar på varandra, snackar bort tiden ...

Camilla: Och när [tränaren] pratar så lyssnar dom inte riktigt och hoppar på honom och så ...

Håkan: Stämmer det här?

Calle: Ja (skratt)!

Håkan: Det är intressant, så tjejkerna är mer ”nu är vi här för att spela badminton”?

Camilla: Inte ibland (skratt)!

Cecilia: Tjejkerna kan också vara tramsiga och snacka och så, men jag skulle ändå säga att det är killarna som gör det mest.

Calle: Ja, men dom gör det inte seriöst, genom att inte försöka allt dom kan eller att dom struntar i att göra det man ska göra och slår vanliga slag i stället för att göra dom slag [tränaren] har sagt att man ska göra ...

⁵⁴ Jfr. Larsson, Fagrell & Redelius, 2009.

I ovanstående dialog lyfter flickorna iakttagelsen att pojkarna inte alltid är så ”seriösa”, det vill säga de ägnar sig åt andra saker än det som förväntas på träningen. De ”petar på varandra, på oss [tjejerna], hoppar på varandra, snackar bort tiden ...”, eller med andra ord: de gör manlighet. Enligt Connell kan hegemonisk maskulinitet i en mening sägas handla om att förkroppsliga rum, kraft och kompetens.⁵⁵ Närmare bestämt handlar att göra manlighet om att synas och höras – och om att få möjlighet att visa upp sin kroppsliga förmåga. Flickorna i intervjun utmanar för all del deras seriositet, en egenskap som annars brukar tillskrivas pojkar inom idrott.⁵⁶ Pojkarna vet likväl, åtminstone intuitivt, att denna seriositet knappast utmanas på allvar eftersom de egentligen antas vara ”bättre”, vilket samtidigt ger dem utrymme att bete sig lite hur som helst:

Camilla: Ibland när jag spelar med vissa killar i vår grupp så säger dom att: ”Jag tog inte i allt jag kunde” och ”Jag lät dig vinna”, och så – och då blir jag också arg. Det känns som om jag blir arg för allting nu. [...]

Cecilia: Ja, och jag tror också, att ibland, alltså när man spelar med killar så, att man känner sig dålig för att dom är bättre. Alltså typ när jag spelar med Calle så känner jag mig dålig för att han är bättre, och jag vet inte ...

Håkan: Men finns det nån av tjejerna som är bättre?

Cecilia: Ja, men jag skulle säga att Camilla är bättre.

Håkan: Men du känner dig inte lika dålig när du spelar mot henne då?

Cecilia: Jo, jag kan känna mig dålig när jag spelar med tjejer också, men inte på samma sätt.

Håkan: Så det betyder något särskilt när man spelar tjej – kille då? Det finns en annan slags dynamik då?

Cecilia: Ja det skulle man kunna säga.

Håkan: Spelar man mot nån av samma kön är det lite mer: ”Äh.”

Cecilia: Ja, lite.

⁵⁵ Connell, 1983.

⁵⁶ Larsson, 2001.

Camilla: Men man har liksom en connection med Caroline och Cecilia, dom förstår om man gör fel, men spelar man med killarna är det bara: "Men åh vad dålig du är!!", om man gör fel.

Cecilia: Ja, och som Calle, du brukar ju säga till mig vad jag ska göra bättre och så, och det är ju bara för att hjälpa mig, men jag känner mig så underlägsen.

Calle: Ja, jag försöker ju hjälpa liksom, att: "Nästa gång, gör på det här sättet."

Cecilia: Och det är bra, men ändå ...

Håkan: Är det lättare för en kille att komma med förslag eller kan tjejer också liksom säga till. Vad skulle hända om en tjej sa till en kille på andra sidan att: "Om du gör sådär i stället, så ..."?

Camilla: Alltså, jag har typ gjort det *en* gång mot en kille i vår grupp och han bara: "Men du kan ju inte heller det!" (skratt)

Cecilia: Det är nog lättare för killar att säga till, för dom är lite bättre liksom.

Cecilias obehag inför att spela med pojkar kan tolkas som ett obehag inför uppfattningen att de – pojkarna – skulle vara bättre än hon, oavsett om det faktiskt är så eller ej. Om hon skulle visa sig vara bättre än dem, kan de alltid hänvisa till att "de inte tog i", för normen säger att pojkar är bättre. Pojkarnas suveräna ställning ger dem möjlighet att "nojsa" utan att deras seriositet och förmåga ifrågasätts. De tar sig också rätten att yttra sig över flickornas förmåga, medan flickorna inte tillerkänns samma rätt att yttra sig över pojkarnas förmåga – eftersom flickor inte antas vara lika bra. Men detta är, som sagt, saker som inte får uttalas uttryckligen. Flickorna markerar gång på gång att de gör våld på normen om att orättvisa könsnormer inte får påtalas, bland annat genom kommentarer som "nu blir det så här, lite feministiskt" och "det känns som om jag blir arg för allting nu". Feministisk får man nämligen inte vara – och inte arg på den maskulina hegemoniteten heller. Särskilt inte som pojkarna – och tränarna – "egentligen bara vill".

Den period då jag genomförde intervjuerna sammanföll med uppkomsten av den så kallade #metoo-rörelsen, en hashtag som skapades i sociala medier för att uppmärksamma hur omfattande sexuella trakasserier alltså är mot kvinnor. #metoo-rörelsen nådde även svensk idrott, och idrottare som Moa Hjelmer vittnade om sexuella övergrepp hon inte tidigare berättat om. #metoo-initiativet visar vilka händelser och beteenden som kan synliggöras under omständigheter då normen

om att lägga locket på utmanas eller neutraliseras. Ingen av mina informanter vittnade om sexuella trakasserier inom sin idrottsverksamhet, men badmintonflickorna påvisar att det med stor sannolikhet finns en hel del orättvisor – i stort och smått – som helt enkelt inte får komma fram i dagsljuset på grund av nämnda norm. Och locket hålls fast genom föreställningar om att feminism är fult och gnälligt och att pojkar/män inte menar något illa, utan faktiskt har en god avsikt – bara ingen ruckar på maktordningen, bara normen om att pojkar är bättre inte utmanas.

Har det hänt något?

I inledningen reste jag frågan om huruvida medvetenheten om RF:s jämställdhetsmål är större i dag jämfört med för 20 år sedan. Svaret på den frågan är: ja, delvis. Medvetenheten är större bland de förbundsrepresentanter jag intervjuat denna gång. För föreningsrepresentanternas del är svaret delvis ett annat. Mera generella frågor om mångfald och sociala mönster har det oaktat helt klart en annan dignitet nuförtiden, än i slutet av 1990-talet.

Bland förbundsrepresentanterna märks ganska olika erfarenheter av jämställdhetsarbete. Vissa förbund, som brottning och taekwondo, gör sina allra första jämställdhetsinsatser i skrivande stund. Medan brottningsförbundet har arrangerat en jämställdhetsdag för föreningsledare, har taekwondoförbundet skapat en ny jämställdhetskommitté. I de andra tre förbunden, inte minst inom ridsportförbundet, har arbetet med jämställdhet pågått länge. Men vad har det åstadkommit? Här är ridsportens förbundsrepresentanter självkritiska. Kunskapen om könsmönstren inom denna sport är väl spridd. Intervjupersonerna reser emellertid frågan om den ökade kunskapen verkligen gjort skillnad. Uppenbarligen är det inte så enkelt som att ökad kunskap automatiskt leder till förändring.

När det gäller kopplingar mellan könsmönster och könsnormer, påvisade intervjuerna förekomsten av en rad uppfattningar både om de olika idrotterna och om de flickor och pojkar som deltar där, uppfattningar som också speglar könsmönstren. En viktig iakttagelse är att samtalen under intervjuerna, särskilt med förbundsrepresentanterna, icke desto mindre påverkades både av RF:s nya mål om modellen ”triangel till rektangel”, som nämndes i inledningen, och av det skärpta tonläget gällande jämställdhetsmålen.

Diskussion

Syftet med kapitlet var att bidra med kunskap om under vilka förutsättningar flickor och pojkar deltar i föreningsidrott. En viktig fråga var hur olika idrotter utformas, bedrivs och uppfattas av deltagarna. Påverkar utformningen av verksamheten könsfördelningen? Mitt enkla svar på denna fråga är: ja, det finns starka indikationer på att olika idrotter förknippas med starka föreställningar om kön. Min bedömning är att det i stor utsträckning är mötet mellan idrottsverksamheternas ”måsten” och föreställningar om hur flickor och pojkar ”är” som producerar könsmönstren. I resultatavsnittet har jag kunnat konstatera följande:

1. Att jämställdhet och andra frågor om inkludering och mångfald på många sätt är betydligt mera aktuella inom idrottsrörelsen i dag jämfört med för 20 år sedan, men att det alltså finns en rad käpphästar bland idrottsledare som det kan finnas behov att göra upp med. Sådana handlar om:
 - a. Vad idrott ”är”, det vill säga starka uppfattningar om att verksamheten måste vara på ett visst sätt – underförstått: för att kunna producera internationellt gångbar toppelit.
 - b. Vad flickor och pojkar ”är”, det vill säga starka uppfattningar om att flickor och pojkar är på ett visst sätt – och att detta kan förklara varför könsmönstren är som de är, snarare än att det är mötet mellan idrotts- och könsnormer som skapar könsmönstren.
2. Att uppfattningen att flickor och pojkar helst ska vara tillsammans dominerar bland idrottsledare, förutom när träningen ”måste” prestationsoptimeras, när ungdomarna tävlar och när de kommer in i puberteten – således just vid de tillfällen då köns- och heteronormerna bäst skulle kunna utmanas.
3. Att *antingen* könsgemensam *eller* könsåtskild verksamhet i sig är mest inkluderande – och inte att de båda kan vara såväl inkluderande som exkluderande beroende på förutsättningarna.
4. Att könsmönstren är ett uttryck för hur flickor och pojkar anses vara (”är”), det vill säga något som en del idrottsledare inte vill befatta sig med (då blir det ”könspolitik”), i stället för att acceptera att de redan från början är involverade i könspolitik och att det är mera konstruktivt att utforma

denna på ett normkritiskt och inkluderande sätt när man ändå har chansen.

5. Att det är tabu för unga idrottare att påtala förekomsten av könsnormer som leder till orättvisor i idrottsverksamheter.

När det gäller den första punkten, att jämställdhet och andra frågor om inkludering och mångfald är mera aktuella inom idrottsrörelsen i dag jämfört med för 20 år sedan, uppfattar jag att detta hänger samman med tre påverkande faktorer:

- 1) Professionaliseringen av idrottsorganisationer
- 2) RF:s skärpta jämställdhetsmål
- 3) RF:s ambitioner om att gå "från triangel till rektangel".

De två sista faktorerna nämndes i kapitlets inledning. Jag antog redan från början att de kunde ha påverkat jämställdhetsarbetet. Den första faktorn upptäckte jag under resans gång, då flera av de tjänstemän jag mötte hade akademiska, ofta idrottsvetenskapliga, utbildningar som inneburit att RF:s mål och policyer numera är kända – och förstådda – på ett helt annat sätt än tidigare, och att tjänstemännen helt enkelt ser som sin uppgift att realisera dem.

En viktig fråga är likväl i vilken utsträckning mål och policyer kan bidra till att rucka på maktordningen, det vill säga om de kan rucka på idrotts- och könsnormer. Möjligen bidrar de mest till "ytpolering". Till exempel kan strategin "från triangel till rektangel" bidra till en mera positiv syn på jämställdhet och rekrytering av underrepresenterat kön, men i ett sammanhang där rekryteringen sker utan att de grundläggande normerna utmanas är det tveksamt om strategin på sikt bidrar till förändring.

Vilka rekommendationer kan jag då ge till idrottsrörelsen och andra med ett intresse av att utmana könsnormer och förändra könsmönster inom idrott? För det första tror jag att man måste ha klart för sig att könsmönster är svåra att förändra, åtminstone med enstaka insatser. De orsakas inte av enskilda faktorer, utan har uppstått till följd av flera historiskt grundade faktorer som sammanfaller i tiden. Det finns motsvarande könsmönster annorstädes, till exempel i gymnasieskolans olika studieprogram, men även dessa har visat sig mycket svåra att påverka. Studier av könsmönster inom idrott påvisar att dessa påverkas av saker som sker i det

omgivande samhället.⁵⁷ Tiden är, så att säga, mogen för förändring i vissa skeden, till exempel när kvinnor började tävlingsidrotta på bred front (1900-talets mitt), med lagbollsspel (1960- och -70-tal), kampsport (1980- och -90-tal) och så vidare.

Samtidigt utgör de svårpåverkade yttre faktorerna ingen ursäkt för uteblivet jämställdhetsarbete. Naturligtvis går det att påverka saker och ting inom idrottsrörelsen – och i den lokala verksamheten! Intervjuerna i studien ger en vink om olika potentiella strategier:

1. Hjälp idrottsledare upptäcka hur de redan i utgångsläget är insyltade i könspolitik, nämligen handlingar och praktiker som hämtar näring ur könsnormer. Det kan även handla om sådant som uttrycks av ren välvilja – men en hämmande sådan, till exempel att: ”Killar gör tio, men tjejer får göra fem.” Denna strategi hänger intimt samman med strategi nummer två.
2. Skapa incitament för att explicitgöra de idrotts- och könsnormer som präglar idrottsverksamheter. Eller med andra ord: hjälp unga utövare att lyfta på locket och uttala det förbjudna (som i fallet med badmintonflickorna). Denna väg går inte endast via ”positiva exempel”, en väg RF ofta valt, utan även via den kritiska dialogen.
3. Uppmärksamma föreningar som redan nu omfamnar förhållningssättet Vet – och vill påverka. De visar att det inte behöver vara farligt att hjälpa ungdomar att lyfta på locket och ett konstruktivt förhållningssätt till synpunkter på verksamheten från deltagarna.
4. Vidareutveckla de strategier som redan nu kan visa vägen i arbetet med att bryta könsmonster, exempelvis möjligheterna till dubbla medlemskap inom ishockey, ambitionerna att locka åskådare till syskon som tränar en viss idrott samt utökade möjligheter att delta i en idrott på olika nivåer och för olika syften (tävling, motion och rekreation). Det sistnämnda hänger samman med strategi nummer fem.
5. Hjälp idrottsledare upptäcka hur det de tar för givet om sin egen verksamhet är *ett* sätt att organisera verksamheten, och att det ryms många förutfattade antaganden i detta, till exempel när det gäller vid vilken ålder

⁵⁷ Olofsson, 1989; Larsson, 2009.

elitsatsningen ska påbörjas, hur mycket barn och unga ska träna i olika åldrar, vad de ska träna, vilka de ska träna ihop med och, inte minst, i vilken utsträckning de får vara med och påverka verksamheten.⁵⁸

De senaste 20 årens jämställdhetsarbete har burit frukt, men frukterna är ännu inte riktigt mogna. Mogna blir de först när idrottsledare är beredda att varsebli de normer de själva förkroppsligar *och* dessutom kan tänka sig att förändra verksamheten utifrån nya insikter. Det är min bedömning att idrottsrörelsen inte behöver fler goda exempel – sådana finns det tillräckligt många av; idrottsrörelsen behöver däremot problematisera varför så många accepterar sexistiska och homofoba uttryck trots att de vet att det inte är accepterat (läs: att man inte utan omsvep kan berätta om det i en intervju). Detta är nästa steg i idrottens jämställdhetsarbete. Låt barn och unga som Camilla och Cecilia i en badmintonförening i södra Sverige hjälpa idrottsledare bli medvetna om sina fördomar!

⁵⁸ Jfr Eliasson & Andersson, 2014.

Referenser

Connell, R.W. (1983). *Which way is up? Essays on sex, class, and culture*. London: Allen & Unwin.

Eliasson, I. & Johansson, A. (2014). *Att sluta med idrott: En analys av avslutsprocessen och varför flickor slutar spela innebandy*. Umeå universitet: Pedagogiska institutionen.

Gilligan, C. (1985). *Med kvinnors röst: Psykologisk teori och kvinnors utveckling*. Stockholm: Bokförlaget Prisma.

Hedenborg, S. (2013). *Hästkarlar, hästtjejer, hästälskare: 100 år med Svenska ridsportförbundet*. Strömsholm: Svenska ridsportförbundet.

Kempe-Bergman, M. (2014). *Man talar om jämställdhet*. Doktorsavhandling. Stockholm: Gymnastik- och idrottshögskolan.

Larsson, H. (2001). *Iscensättningen av kön i idrott*. Doktorsavhandling. Stockholm: HLS Förlag.

Larsson, H. (2009). Idrottens könsmonster – varför finns de? Vad handlar de om? *Svensk Idrottsforskning*, nr. 1, s. 11–15.

Larsson, H., Fagrell, B. & Redelius, K. (2009). "Queering physical education: Between benevolence towards girls and a tribute to masculinity". I *Physical Education and Sport Pedagogy*, vol. 14, nr. 1, s. 1–17.

Linghede, E. (2014). Heteronormativitet och gränsöverskridanden inom elitidrotten. FoU-rapport 2014:5. Stockholm: Riksidrottsförbundet.

Linghede, E. & Larsson, H. (2013). *"Jag är en normal kille liksom": Att göras och göra sig till ridsportkille*. Strömsholm: Svenska ridsportförbundet.

Nationalencyklopedin. Norm.
<http://www.ne.se/norm>. (Hämtat 7 januari 2018.)

Olofsson, E. (1989). *Har kvinnorna en sportslig chans? Den svenska idrottsrörelsen och kvinnorna under 1900-talet*. Umeå universitet: Pedagogiska institutionen.

Riksidrottsförbundet (2009). *Idrotten vill: Idrottsrörelsens idéprogram*. Stockholm: Riksidrottsförbundet.

Riksidrottsförbundet (2016). *Idrotten i siffror 2016*. Stockholm: Riksidrottsförbundet.

http://www.rf.se/globalassets/riksidrottsforbundet/dokument/statistik/idrotten_i_siffror_sisu_2016.pdf. (Hämtad 7 januari, 2018)

Riksidrottsförbundet (2018a). Jämställdhetsmål.

<http://www.rf.se/jamstalldhet/jamstalldhetsmal>. (Hämtad 7 januari, 2018.)

Riksidrottsförbundet (2018b). *Idrottens strategiarbete*.

<http://www.rf.se/Strategi2025/Idrottensstrategiarbete>. (Hämtad 7 januari, 2018.)

Young, I. M. (2000). *Att kasta tjejkast: Texter om feminism och rättvisa*. Stockholm: Bokförlaget Atlas.

Resursfördelning och jämställdhet

Josef Fahlén & Magnus Ferry, Umeå universitet

I detta kapitel visas att antaganden om att pojkar idrottar och tränar mer än flickor delvis är missvisande. Genom en unik inblick i fyra kommuners stöd till idrotten kan vi konstatera att många flickor inte alls avslutar sitt idrottsdeltagande i övre tonåren – däremot byter de från föreningsledd idrott till träning i privat regi. Detta skapar orättvisor i den offentliga resursfördelningen till ungas idrottande.

Jämställdhet är en central utgångspunkt för det offentligas bidragsgivning till svensk föreningsidrott. I den statliga idrottspolitikens uttryckligen att ”statsbidraget ska ge möjligheter för flickor och pojkar, kvinnor och män att motionera och idrotta för att främja en god folkhälsa”.⁵⁹

⁵⁹ Regeringen (2017). *Mål för folkhälsa och idrott*.

I detta kapitel angriper vi jämställdhetsproblematiken inom barn- och ungdomsidrotten utifrån ett resursfördelningsperspektiv. I fokus för analyserna ligger fördelningen av det kommunala aktivitetsbidraget till lokala idrottsföreningar (kommunalt LOK-stöd). Genom att analysera föreningars rapportering till kommuner rörande ungas närvaro i föreningsledda idrottsaktiviteter kommer vi att kunna visa vilka effekter principerna för resursfördelning får i ett jämställdhetsperspektiv.

Först följer dock en kort sammanfattning av den befintliga kunskapen om idrottsvanor. Därefter följer en beskrivning av hur vi gått till väga i våra analyser. Sedan redovisas resultaten av dessa och avslutningsvis för vi en diskussion om de fördelningspolitiska konsekvenserna för jämställdhet och ger några förslag på vilka förändringar som skulle behöva komma till stånd för att gynna flickors idrottande.

Den befintliga kunskapen om idrottsvanor

De studier som belyst motions- och idrottsvanor visar i breda ordalag att deltagande i idrotts- och motionsaktiviteter är beroende av kön, etnicitet och ålder, med lägre deltagande hos kvinnor och individer med utländsk bakgrund, samt att deltagandet minskar med stigande ålder.⁶⁰

Internationella studier av idrottsvanor

Studier av idrottsdeltagande i Europa visar att det finns stora skillnader, men också likheter, i deltagarmönster mellan olika länder.⁶¹ Generella mönster är att idrottsdeltagande är socialt differentierat och beroende av bakgrundsfaktorer såsom kön, ålder, etnicitet, utbildningsnivå, socioekonomisk bakgrund och funktionsvariation.⁶² Av mönstren framgår att:

- Män idrottar i högre grad än kvinnor,
- Idrottsutövandet minskar med stigande ålder,

⁶⁰ Se exempelvis European Commission (2010). *Sport and physical activity. Special Eurobarometer 334*.

⁶¹ European Commission (2010); Gratton, C. m. fl. (2011). International comparisons of sports participation in European countries: An update of the COMPASS project. I *European Journal for Sport and Society*, vol. 8, nr. 1–2, s. 99–116; Van Tuyckom, C. m. fl. (2010). Sport for all? Insight into stratification and compensation mechanisms of sporting activity in the 27 European Union member states. I *Sport, Education and Society*, vol. 15, nr. 4, s. 495–512.

⁶² Breuer, C. m. fl. (2011). "Determinants of sport participation in different sports". I *Managing Leisure*, vol. 16, nr. 4, s. 269–286; European Commission (2010); Gratton, C. m. fl. (2011); Skille, E. Å. (2006). *Forskning om kjønn, etnisitet og ungdom som økt forståelse for forskjeller i ungdoms idrettsdeltakelse*; Van Tuyckom, C. m. fl. (2010).

- Individer med utländsk bakgrund idrottar i lägre grad (framför allt flickor),
- Idrottsutövandet ökar med utbildningsnivå,
- Individer med sämre ekonomi idrottar i lägre grad,
- Individer med funktionsnedsättning idrottar i lägre grad, och
- Deltagandet skiljer sig åt utifrån ett nord-/sydligt perspektiv, med högre idrottsdeltagande i de nordiska länderna jämfört med medelhavsländerna.

Utövandet av idrott hänger också ihop med tillgången till olika typer av idrottsanläggningar. Hallmann med kollegor visar exempelvis att tillgång till simhallar har ett positivt samband med antalet utövare av simidrotter, medan till exempel tillgången till idrottshallar i stället har ett negativt samband med antalet fotbollsutövare (det vill säga färre utövare), eftersom det då finns bättre möjligheter att utöva andra idrotter.⁶³

Nordiska studier av idrottsvanor

I ett nordiskt perspektiv visar Gratton med kollegor att ett minskat idrottsdeltagande i takt med stigande ålder inte är en lika tydlig trend i de nordiska länderna som i övriga Europa.⁶⁴ Om även idrottande utanför idrottsföreningar tas med i beräkningen finns dessutom inga tydliga skillnader mellan kvinnor och mäns idrottsdeltagande. Till skillnad från många andra studier på området visar Green med kollegor i sin studie av idrottsvanor i Norge att idrottsdeltagandet i stället verkar ha ökat under senare år, särskilt bland kvinnor och i gruppen ungdomar 16–19 år. Resultatet visar att hela 92 procent av alla vuxna norrmän (16–79 år) någon gång deltagit i idrott och att 76 procent av alla norska 6–8-åringar och 87 procent av alla 9–15-åringar idrottar på sin fritid minst en gång i veckan. Studien visar också att högst idrottsdeltagande finns i åldersgruppen 16–19 år och inte 10–12 år, som i de flesta andra studier.⁶⁵

När det gäller utövande av idrott i föreningsregi och valet av idrott uppskattar Green med kollegor att 70–80 procent av alla norska ungdomar är medlemmar i en idrottsförening och att majoriteten av dem börjat idrotta innan tio års ålder.⁶⁶

⁶³ Hallmann, K. m.fl. (2012). "Understanding the importance of sport infrastructure for participation in different sports: Findings from multi-level modeling". I *European Sport Management Quarterly*, vol. 12, nr. 5, s. 525–544.

⁶⁴ Gratton, C. m. fl. (2011).

⁶⁵ Green, K. m. fl. (2015). "We're on the right track, baby, we were born this way!": Exploring sports participation in Norway". I *Sport, Education and Society*, vol. 20, nr. 3, s. 285–303.

⁶⁶ Green, K. m. fl. (2015).

Andelen som utövar de stora lagidrotterna är högst vid 13 års ålder, för att sedan sjunka. Den har också minskat under de senaste årtiondena. Trenden för individuella idrotter, inklusive det Green och kollegor benämner livsstilsidrotter (organiserade promenader, styrketräning, jogging och längdskidåkning), är att utövandet planar ut, snarare än minskar, med stigande ålder. Studien pekar också på att utövandet av livsstilsidrotter ökat under senare år, speciellt för åldersgruppen 16–19, i vilken utövandet av promenader, styrketräning och längdskidåkning ökat särskilt mycket.⁶⁷ Det ökade deltagandet i livsstilsidrotter menar Green och kollegor är en stor förklaring till det totalt sett ökade idrottsdeltagandet. Parallellt med denna utveckling har idrottsdeltagandet utanför traditionella ideella idrottsföreningar, med utövandet av styrketräning och gruppträningsaktiviteter i kommersiella anläggningar, ökat.⁶⁸ Den europeiska jämförelsen av idrottsvanor visar att denna trend också finns i Sverige, där en större andel motionerar på tränings- och idrottscentrer jämfört med i många andra europeiska länder.⁶⁹

Svenska studier av idrottsvanor

Möjligheterna att idrotta och motionera är inte jämnt fördelade över befolkningen. I likhet med internationella studier visar svenska sådana att motions- och idrottsvanor skiljer sig åt beroende på kön, ålder, etnicitet och socioekonomisk status.⁷⁰ Drygt en tredjedel av medlemmarna i idrottsrörelsen är barn och ungdomar i åldern 6–25 år, varav flickorna utgör 47 procent.⁷¹ Andelen idrottsaktiva i förening minskar med stigande ålder, samtidigt som utövandet utanför idrottsföreningar ökar (figur 1).

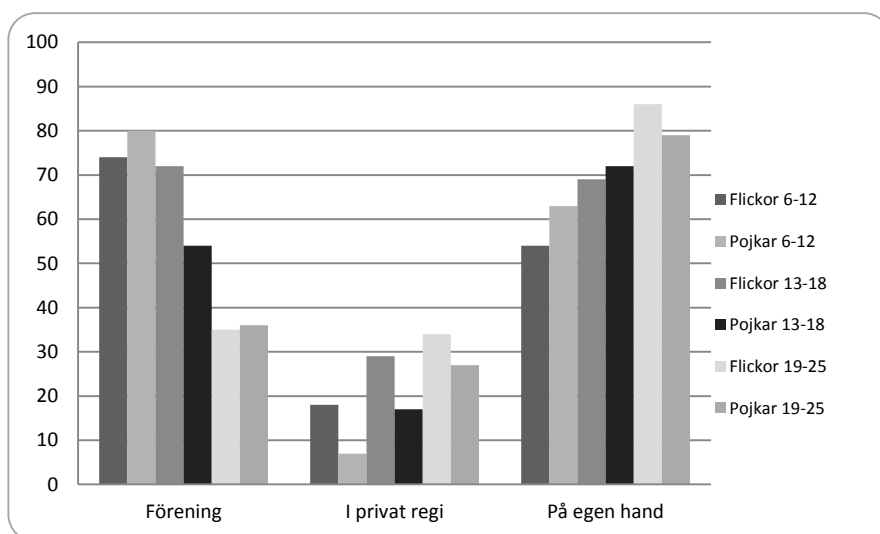
⁶⁷ Green, K. m. fl. (2015).

⁶⁸ Green, K. m. fl. (2015).

⁶⁹ European Commission (2010).

⁷⁰ SOU 2008:59. *Idrottsstödsutredningen. Föreningsfostran och tävlingsfostran: En utvärdering av statens stöd till idrotten*; Trondman, M. (2005). *Unga och föreningsidrotten: En studie om föreningsidrottens plats, betydelse och konsekvenser i ungas liv*.

⁷¹ Riksidrottsförbundet (2016). *Idrotten i siffror 2015*.

Figur 1. Andel barn och ungdomar i olika åldersgrupper som utövar idrott i diverse sammanhang i Sverige (%) 2015⁷²

Tidigare har rapporterats att andelen flickor som deltagit i idrottsrörelsens aktiviteter varit störst i åldersgruppen 6–12 år, för att sedan minska med stigande ålder.⁷³ Den senast tillgängliga statistiken visar däremot ett trendbrott, då flickor utgjorde 53 procent av medlemmarna i gruppen 13–18 år.⁷⁴ Sett till de i åldern 6-12 år och 19-25 år är däremot andelen pojkar som idrottar i en förening större än andelen flickor.

Ett annat sätt att mäta idrottsutövande är att granska de deltagartillfällen idrottsföreningar rapporterar in för att erhålla LOK-stöd. Dessa visar att pojkars aktiviteter utgör cirka 60 procent av samtliga tillfällen årligen. Andelen ökar också något i takt med stigande ålder (tabell 1). Det utbetalda aktivitetsstödet från Riksidrottsförbundet (RF) följer samma mönster som medlemsantalet: cirka 40 procent av stödet går till flickors verksamhet och minskar ju äldre flickorna blir.⁷⁵

⁷² Riksidrottsförbundet (2016); Fahlén, J. m. fl. (under utg.). "Sports participation in Sweden". I K. Green m. fl. (Red.), *Sport in Scandinavia and the Nordic Countries*.

⁷³ Riksidrottsförbundet (2015). *Idrotten i siffror 2014*.

⁷⁴ Riksidrottsförbundet (2016).

⁷⁵ Riksidrottsförbundet (2016).

Tabell 1. Deltagartillfällen 7–25 år* (andel flickor, procent) 2012–2015

	2012	2013	2014	2015
7-12 år	25 420 490 (48)	25 916 777 (50)	26 433 915 (40)	26 893 381 (41)
13-16 år	17 402 284 (33)	17 097 447 (33)	17 017 972 (39)	17 638 564 (39)
17-20 år	9 608 081 (35)	8 890 649 (35)	8 017 942 (34)	7 724 142 (34)
21-25 år	*	*	4 950 508 (32)	4 934 035 (31)
TOTALT	52 430 855 (39)	51 904 873 (39)	51 469 82 (39)	57 190 122 (38)

* Fr.o.m. 2014 har åldern för LOK-stöd höjts från 7–20 år till 7–25 år.⁷⁶

Sammantagen visar forskningen att fördelningen av resurser mellan kvinnor och mäns idrottande och motionerande är ojäm, att den blir än mer ojäm inom barn- och ungdomsidrotten samt med stigande ålder till pojkars fördel, och att ojämnheten därmed också gäller fördelningen av det offentliga bidrag till idrott och motion i föreningsregi. Genom den studie som beskrivs i nästa avsnitt, kan vi visa mer i detalj hur detta går till och framför allt varför.

Tillvägagångssätt

Denna studie bygger på den närvaro de lokala idrottsföreningarna i Haninge, Kalmar, Kungälv och Umeå kommun rapporterat in till respektive kommunala administration för att erhålla kommunalt LOK-stöd under perioden 2012–2014.

I fokus för analyserna i detta kapitel är, som tidigare nämnts, fördelningen av kommunalt LOK-stöd till föreningsledda idrottsaktiviteter. Analyserna bygger på uppgifter om barn och ungdomars deltagande i föreningsledda idrottsaktiviteter i fyra svenska kommuner över en treårsperiod. De inrapporterade uppgifterna innehåller information om deltagares personnummer, kön, genomförd aktivitet, föreningsstillhörighet, lokal, veckodag och tidpunkt. Det kommunala LOK-stödet är den kommunala motsvarigheten till det statliga LOK-stödet, vilket är det bidrag som kan sökas av varje idrottsförening, ansluten till något av de specialidrottsförbund tillhörande RF och som bedriver verksamhet för deltagare i åldern 7–25 år.⁷⁷ Stöd utgår också för ledares (13–25 år) deltagande, men vad gäller personer med funktionsnedsättning finns ingen övre åldersgräns för vare sig deltagare eller ledare. LOK-stödet finns för att stödja föreningsdriven barn- och

⁷⁶ Riksidrottsförbundet (2013). *Idrotten i siffror 2012*; Riksidrottsförbundet (2014). *Idrottens i siffror 2013*; Riksidrottsförbundet (2015); Riksidrottsförbundet (2016).

⁷⁷ Svensk idrott (2017). *LOK-stöd*.

ungdomsidrott och utgör den största enskilda posten i statens stöd till svensk föreningsidrott. På liknande sätt, men på det lokala planet, är det kommunala LOK-stödet många kommuners största kontanta bidrag till ideella idrottsföreningar. Utöver medlems- och träningsavgifter utgör LOK-stödet samtidigt en av de viktigaste inkomstkällorna för många föreningar.⁷⁸ Bidraget hanteras vanligen av kommunens fritidsnämnd och fritidsförvaltning eller motsvarande instanser (beroende på den kommunala organisationen), och baseras på närvaro och aktivitet bland föreningens medlemmar. Generellt gäller att varje enskild förening för att erhålla bidraget måste rapportera korrekta uppgifter om deltagarnas namn och personnummer samt aktivitetens typ, datum, tidpunkt och omfattning till kommunen.⁷⁹ Storleken på det bidrag varje förening kan erhålla beräknas vanligen på det antal sammankomster som redovisas och antalet deltagare vid dessa.

De sammanställningar kommunerna gör av uppgifterna ger möjligheter att analysera barn och ungdomars idrottsvanor i allmänhet och i förlängningen hur offentliga resurser till idrottsutövning i föreningsregi fördelas mellan olika grupper. Sådana analyser kan till exempel göras mellan kommundelar, mellan olika typer av idrotter, eller som i detta aktuella fall – mellan flickor och pojkar.

De uppgifter föreningar rapporterar ligger till grund för storleken på bidraget de kan erhålla. Vi bedömer det därför som rimligt att anta att de aktivitetsmönster som framkommer är en tillförlitlig spegling av faktiska mönster, vilket ger en bättre underbyggnad för slutsatsdragning än generella uppskattningar. Det deltagande vi analyserat bygger på uppgifter på individnivå, baserade på deltagarnas personnummer, inte på gruppnivå som i vissa andra system. Detta gör det alltså möjligt att följa barn och ungdomars individuella idrottsvanor.⁸⁰

De uppgifter som analyserats är tagna från de aktiviteter som rapporterats till fyra svenska kommuner 2012–2014. Nyckeltal för de fyra kommunerna presenteras i tabell 2.

⁷⁸ Centrum för idrottsforskning (2014). *Statens stöd till idrotten – uppföljning 2013*; Riksidrottsförbundet (2015).

⁷⁹ Fahlén, J. m. fl. (2016). *Aktivitetskort på nätet: En studie av förändrade rutiner för verksamhetsrapportering och dess konsekvenser för föreningslivet*.

⁸⁰ Se Ferry, M. m. fl. (2016). *Aktivitetskort på nätet: Barn och ungdomars deltagande i föreningsledda idrottsaktiviteter*, för ett mer utvecklat resonemang om analysernas tillförlitlighet.

Tabell 2. Utvalda nyckeltal för de fyra kommunerna 2015

	Haninge	Kalmar	Kungsbacka	Umeå	Sverige
Typ av kommun	Förorts-kommun	Större stad	Förorts-kommun	Större stad	-
Befolkning	83 866	65 704	79 144	120 777	-
Medelålder (år)	38,3	41,0	40,8	38,8	43,3
Andel kvinnor (%)	49,4	51	50,2	50,0	49,4
Kostnader idrottsanläggningar*	862	1 562	1 238	1 365	1 113
LOK-stöd till föreningar**	46	58	85	85	65
Statligt LOK-stöd ***	265	353	399	541	-

*Kostnader för idrotts- och fritidsanläggningar, kr per invånare per år.

**Kommunalt LOK-stöd till idrottsföreningar, kr per deltagare per år.

***Kr per deltagare och år.

Av tabell 2 framgår att kommunerna i vissa avseenden är lika varandra, då de sett till befolkningsmängd är relativt stora, har en något yngre befolkning än resten av landet (43,3 år) och en något högre andel kvinnor än det svenska genomsnittet (49,4 procent). Det finns dock också skillnader, där särskilt Haninge skiljer sig från de andra kommunerna genom lägre kostnader för idrotts- och fritidsanläggningar och storleken på kommunalt samt statligt LOK-stöd. De aktuella kommunerna är vare sig slumpvis eller stratifierat utvalda och kan därför inte sägas vara representativa för alla svenska kommuner. Detta till trots anser vi att resultaten har bäring för många kommuner.

För att följa utvecklingen av aktivitetsvanor över tid valdes tre åldersgrupper ut: de barn och ungdomar som under 2012 fyllde 7 (födda 2005), 12 (födda 2000) och 18 år (födda 1994). Valet av den yngsta och äldsta gruppen motiveras av att dessa är den tidigaste respektive senaste åldersgruppen att ingå i materialet under de tre årtalen i fråga. Valet av den mittersta motiveras av att den möjliggör analyser av utvecklingen över en period i ungas liv i vilken många ändrar sina idrottsvanor och slutar med föreningsidrott.

För att få ett mått på antalet flickor och pojkar, totalt och i olika åldersgrupper, som deltagit i olika idrottsaktiviteter har beräkningarna utgått från antalet unika personnummer som rapporterats. Så kallade korstabeller har använts för att mäta antalet deltagartillfällen som genomförts totalt, för flickor och pojkar samt i olika idrotter. Beräkningarna har även baserats på den invånarinformation som finns publicerad för respektive kommun i Kolada (Kommun- och landstingsdatabasen).

Detta för att erhålla andelar av kommunernas invånare totalt, uppdelat på kön, för olika åldersgrupper och i olika idrotter. För att få en uppskattning av hur stor andel av individerna i de tre utvalda grupperna som utövade idrott under de tre undersökta åren, har beräkningarna även där gjorts utifrån antalet unika personnummer.

De aktiviteter föreningarna rapporterat följer sina respektive hemkommuners regelverk, vilket innebär att olika benämningar använts för samma typ av aktivitet. Materialet har därför kodats om för att möjliggöra jämförelser mellan kommuner och år. Exempel på aktiviteter som kodats om är de av vilka det inte tydligt framgår vilken idrott som utövats, såsom "aktivitet", "cup", "match" och "träning", eller där omfattningen av vissa idrotter varit mycket låg. Dessa aktiviteter har manuellt kodats om utifrån tillgänglig information på de aktuella föreningarnas webbplatser om vilka idrotter de erbjuder samt uppgifter om vilken lokal som angivits för genomförandet. I de fall det inte har gått att koppla aktiviteterna till en specifik idrott har de kodats som "övrig idrott".

Eftersom det finns stora lokala skillnader i vilka idrotter som erbjuds i de fyra kommunerna har de olika idrottsaktiviteterna främst kodats utifrån det specialidrottsförbund idrotten eller idrottsgrenen tillhör. Detta innebär att grenarna längd-, alpin- och freestyleskidåkning och snowboard återfinns under koden "skidsport" och att simning, simhopp och vattenpolo kodats som "simsport". På ett liknande sätt ryms inom koden "budo- och kampsport" dels de grenar som samlas under det specifika specialidrottsförbundet, men också idrotter som judo, karate och taekwondo vilka tillhör andra specialidrottsförbund. I genomgången av de rapporterade idrottsaktiviteterna har även vissa specificerade aktiviteter, exempelvis "fysträning", "gymnastik", "löpning", "tyngdlyftning" och "workout", i förekommande fall kodats om utifrån vilka idrotter föreningen erbjuder. Genom denna process har förslagsvis "gymnastik" kodats som just "gymnastik", "konståkning" eller "gruppträning", beroende på i vilken förening aktiviteten genomförts. Typ av idrott (lag, individuell, övrig) har kodats utifrån en bedömning av den huvudsakliga typen av verksamhet inom respektive idrott.⁸¹

⁸¹ Se Ferry, M. m. fl. (2016) för ett mer utvecklat resonemang om kodningen av inrapporterade uppgifter.

Resultat

Idrottandet ökar – speciellt hos flickor

Resultaten visar att antalet individer och andelen av invånarna 7–20 år i de fyra kommunerna som genomfört en registrerad idrottsaktivitet har ökat under perioden. En jämförelse mellan kommunerna visar att Umeå har högst andel invånare som deltagit i en idrottsaktivitet under perioden (75 % under 2014). I de fyra kommunerna har över 60 procent av ungdomarna deltagit i en idrottsaktivitet innan 14–17 års ålder. Över 50 procent av samtliga ungdomar mellan 7–20 år har deltagit i en idrottsaktivitet. De könsskillnader som framträder är att pojkar generellt idrottar något mer än flickor, både sett till antal deltagartillfällen totalt och antal tillfällen per individ. Under perioden har däremot flickornas andel av deltagartillfällena ökat. Denna var 2014 46 procent i Umeå och 43 procent i Kungsbacka medan den minskat något i Haninge, till 40 procent.

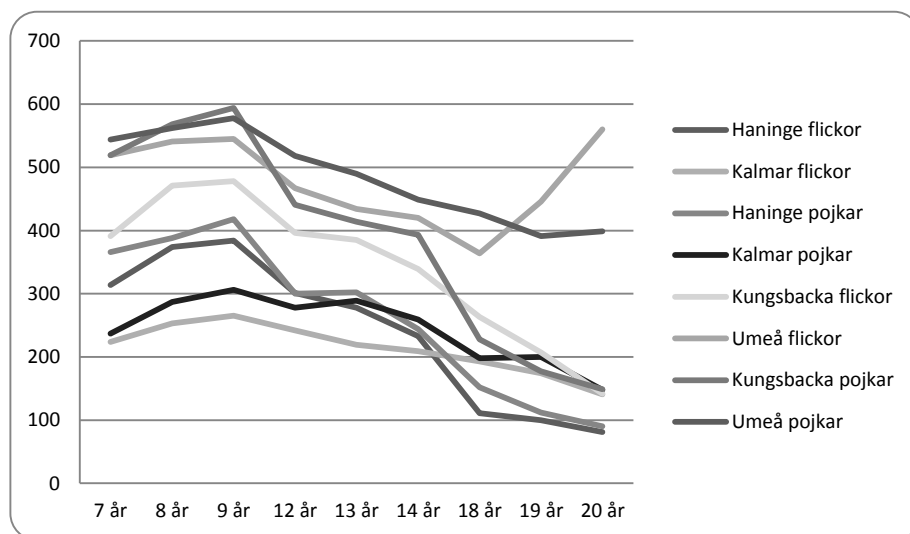
I det följande presenteras statistik för de olika åldersgrupperna. Tabell 3 visar att antalet invånare i de tre åldersgrupperna skiljer sig något åt i de fyra kommunerna. Generellt är det minst antal invånare födda 2000 (7–9 år) och flest 1994 (18–20 år). Med undantag för åldersgruppen födda 1994 i Haninge är det en jämn könsfördelning i de fyra kommunerna.

Tabell 3. Antal invånare i respektive åldersgrupp 2012–2014 (andel flickor, procent)

	År	Haninge	Kalmar	Kungsbacka	Umeå
Födda år 2005	2012	1 030 (51)	627 (49)	1 137 (46)	1 258 (49)
	2013	1 064 (50)	636 (49)	1 142 (46)	1 262 (49)
	2014	1 074 (50)	640 (49)	1 172 (46)	1 256 (49)
Födda år 2000	2012	862 (51)	643 (48)	1 002 (48)	1 074 (49)
	2013	889 (51)	648 (48)	1 010 (47)	1 077 (49)
	2014	906 (50)	657 (47)	1 010 (48)	1 083 (49)
Födda år 1994	2012	1 147 (45)	835 (48)	1 155 (48)	1 439 (48)
	2013	1 181 (46)	906 (49)	1 115 (49)	1 647 (49)
	2014	1 178 (46)	982 (51)	1 029 (49)	1 969 (50)

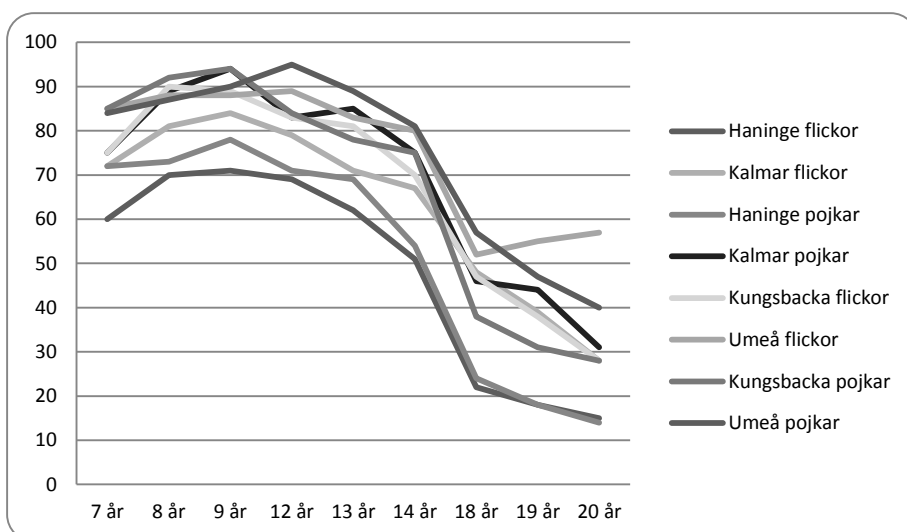
Resultaten visar, i likhet med de i tidigare presenterade studierna, att deltagarantalet inledningsvis ökar från 7 års ålder för att sedan avta med början i de tidiga tonåren. Generellt är det också fler pojkar än flickor som deltar (figur 2). Undantaget är Umeå, där resultaten visar att antalet deltagare ökar i den äldsta

åldersgruppen. Framför allt sker ökningen bland flickorna, där antalet 18–20-åringar som idrottar är fler än i den yngsta åldersgruppen.

Figur 2. Antal flickor och pojkar per åldersgrupp som deltagit i idrottsaktiviteter i förening i kommunerna

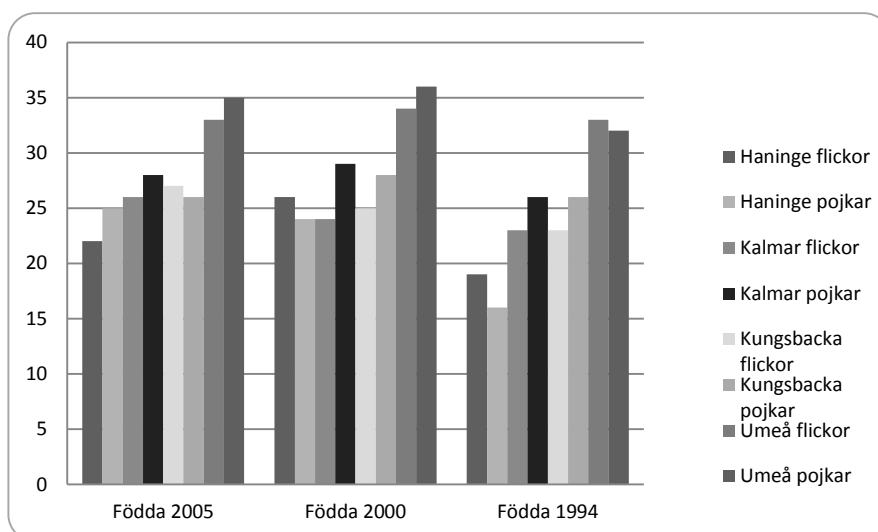
När det gäller andelen invånare som idrottar i de fyra kommunerna bildas samma mönster: andelen deltagare minskar med stigande ålder och andelen pojkar är generellt större än den för flickor, oavsett åldersgrupp. Återigen är Umeå undantaget, där andelen flickor i den äldsta gruppen är större än andelen pojkar (figur 3).

Figur 3. Andel flickor och pojkar per åldersgrupp som deltagit i idrottsaktiviteter i förening i kommunerna (%)

Resultaten visar att det finns lokala skillnader i andelen barn och ungdomar som idrottar i de fyra kommunerna, med generellt lägre deltagande i Haninge än i de andra. Särskilt stora skillnader finns bland 20-åringarna, där endast 14 procent av flickorna i Haninge, 28 procent i Kalmar respektive Kungsbacka samt 57 procent av flickorna i Umeå deltagit i en idrottsaktivitet. För pojkarna i samma ålder är motsvarande andel 14 procent i Haninge, 28 procent i Kungsbacka, 31 procent i Kalmar och 40 procent i Umeå.

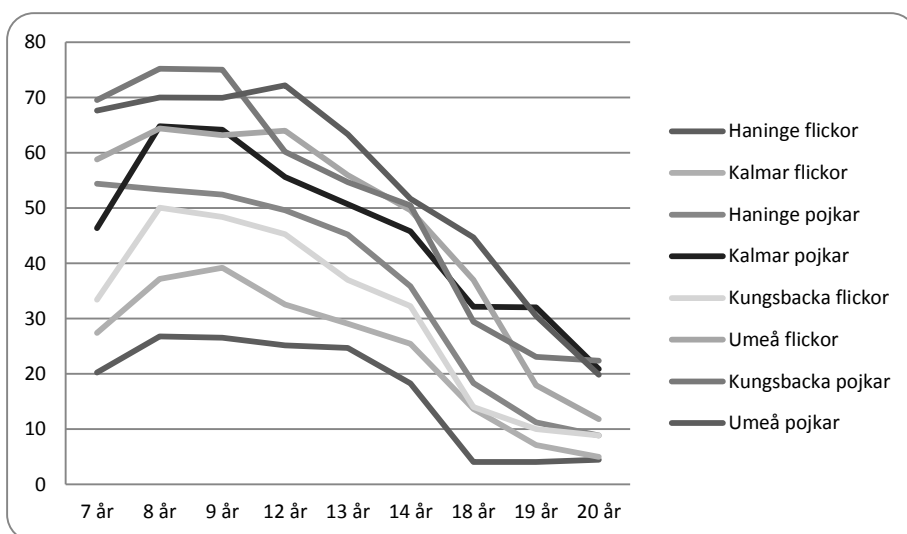
En förklaring till dessa skillnader kan möjligen finnas i det utbud av idrotter som erbjuds i nämnda kommuner. Som figur 4 visar finns det bredaste utbudet i Umeå, där pojkar födda 2000 deltagit i 36 idrotter under perioden, jämfört med samma grupp pojkarna i Haninge som deltagit i 24. På ett liknande sätt har flickorna födda 1994 deltagit i 33 idrotter i Umeå, jämfört med 19 idrotter i Haninge.

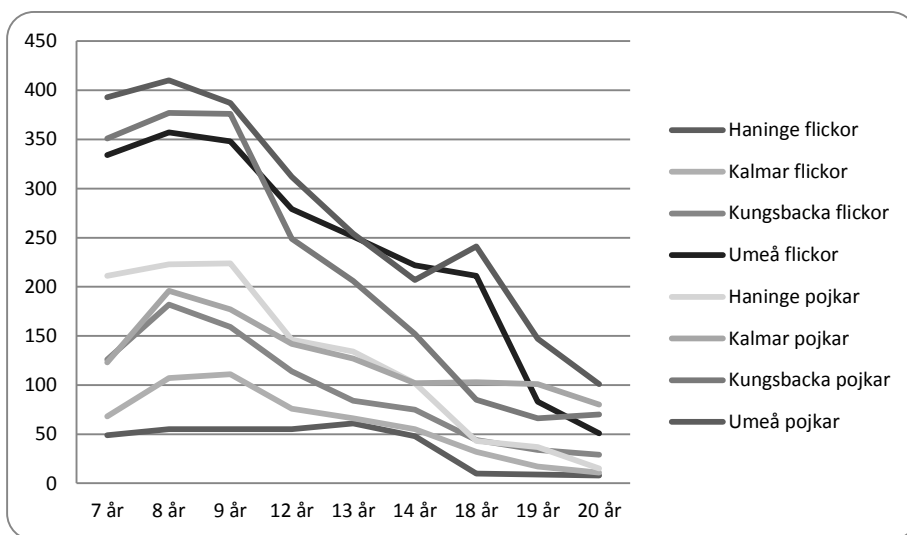
Figur 4. Antal idrotter som flickor och pojkar utövat i de fyra kommunerna

En närmare analys av vilka idrotter som är vanligast i de fyra kommunerna visar på en övervikt för lagidrotter. Här är fotboll störst, sett till såväl antal utövare (figur 6) som deltagartillfällen. En tydlig könsskillnad är att flickor i högre grad utövar individuella idrotter såsom sim- och ridsport samt gymnastik, medan pojkar i större utsträckning utövar lagidrotterna fotboll, innebandy och ishockey. Det är endast mindre skillnader i vilka idrotter som är populärast i de tre åldersgrupperna, med undantag för att gruppträning är en populär aktivitet bland de födda 1994, speciellt flickor.

Totalt sett samlar lagidrotterna den största andelen av invånarna i den yngsta åldersgruppen, för att sedan sjunka med stigande ålder. Generellt är det fler pojkar än flickor som deltar i lagidrotter och en större andel av de idrottande pojkarna än flickorna i de fyra kommunerna deltar i lagidrott i samtliga åldersgrupper (figur 5). Umeå skiljer sig dock i detta avseende från de övriga kommunerna, genom att skillnaden mellan andelen flickor och pojkar som utövar lagidrott är mycket liten i de två första åldersgrupperna. För de övriga kommunerna är skillnaden mellan andelen pojkar respektive flickor som utövar lagidrott likartad över perioden.

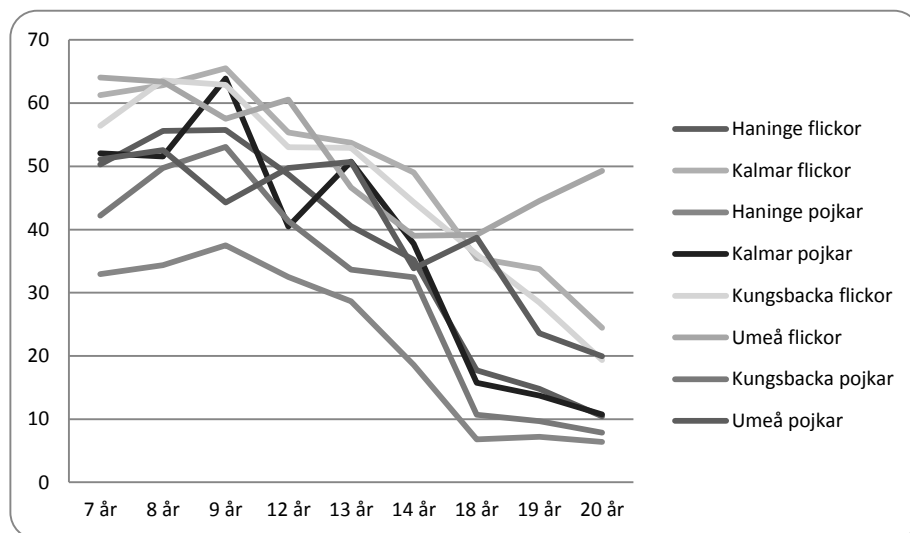
Figur 5. Andel flickor och pojkar som deltagit i en lagidrott i kommunerna

Figur 6. Antal flickor och pojkar som deltagit i fotboll i kommunerna

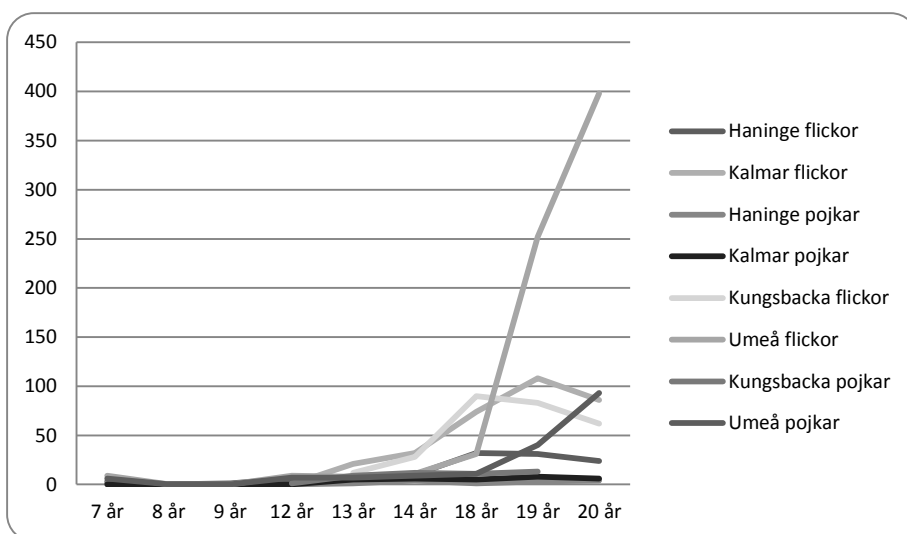
Liksom lagidrott lockar individuella idrotter den största andelen av invånarna i den yngsta åldersgruppen i de fyra kommunerna. Totalt sett är det fler flickor och en större andel av flickorna som utövar individuella idrotter än pojkar. För flickor är minskningen i deltagarantal med åldern inom de individuella idrotterna inte lika

stor som för pojkar och i åldersgruppen födda 1994 ökar andelen flickor som i Umeå deltar i individuell idrott (figur 7).

Figur 7. Andel flickor och pojkar som deltagit i individuell idrott i kommunerna

Vilka individuella idrotter barnen och ungdomarna utövar skiljer sig åt beroende på ålder. Trots att antalet utövare av gymnastik och simidrott är stort i den yngsta åldersgruppen, återfinns mycket få utövare av dessa idrotter bland de äldre ungdomarna. Ett tydligt exempel på hur olika aktiviteter är populära i olika åldersgrupper är att deltagandet i gruppträning ökar med stigande ålder och särskilt mycket i Umeå kommun bland de födda 1994 (figur 8). En förklaring till att gruppträningen framstår som särskilt populär i den inrapporterade närvaron från Umeå är dock att många utövar träningsformen inom ramen för en av Sveriges största idrottsföreningar, vid namn IKSU, och inte på privata gym- och gruppträningsanläggningar.

Figur 8. Antal flickor och pojkar som deltagit i gruppträning i kommunerna

Diskussion och slutsatser

Studiens bidrag till kunskapen om jämställdhet i ett resursfördelningsperspektiv är först och främst att visa hur tidigare antaganden om barn- och ungdomars idrottande – eller framför allt avslutat idrottande – är något missvisande, då de i stor utsträckning bygger på uppgifter om deltagande i föreningsledda aktiviteter. Jämförelserna av idrottsdeltagande mellan de fyra studerade kommunerna visar förvisso ett generellt mönster som följer tidigare rapporterade resultat: att pojkar redan i unga år är något mer aktiva inom föreningsidrotten än flickor och att skillnaderna ökar under senare tonåren⁸², men då Umeå kommun fördelar kommunalt LOK-stöd till en idrottsförening som bedriver kommunens (och Sveriges) största gym- och gruppträningsverksamhet kan vi se att flickor inte avslutar sitt idrottsdeltagande på det sätt som tidigare antagits – de byter bara aktivitetsform, från traditionell idrottsföreningsaktivitet till gym- och gruppträning. I Umeå inte bara bromsas det sjunkande deltagandet med stigande ålder, utan trenden vänder i stället uppåt och uppvisar liknande deltagarnivåer för åldersgruppen 17–20 år som för 8-åringar. Denna typ av observationer har inte varit möjliga förut, då tidigare analyser utgått från uppgifter om deltagande i

⁸² Se t. ex. Centrum för Idrottsforskning (2015).

föreningsledda idrottsaktiviteter specifikt. Även om generaliseringar ska göras med försiktighet, bedömer vi det som rimligt att anta att liknande mönster skulle visa sig också i andra kommuner, om deltagande i gym- och gruppträningsaktiviteter i privat regi skulle analyseras.

Kontentan av denna studie blir således att då kommuner i allmänhet inte fördelar kommunalt LOK-stöd till gym- och gruppträningsaktiviteter, förfördelas flickors idrottande på grundval av de aktivitetsformer de ägnar sig åt i övre tonåren.

Att flickors idrottsdeltagande i stor utsträckning inte avslutas, utan byter aktivitetsform, tror vi inte är unikt för Umeå. Unik är däremot statistiken som fångat detta och det faktum att det varit möjligt att fånga, det vill säga att en idrottsförening driver en verksamhet som i de flesta avseenden kan liknas vid ett kommersiellt gym/träningscenter och har en sådan volym på sina aktiviteter, att deltagandet i dem ger utslag i sagd statistik. Om det ligger till på det sättet i resten av landet måste naturligtvis undersökas i särskild ordning, men redan i befintlig statistik finns data som ger visst stöd för ett mer generellt antagande (se figur 1).

Vad beror då detta fenomen på? Varför byter flickor i högre utsträckning aktivitetsform med åldern? Varför fortsätter pojkar sitt deltagande i föreningsidrott längre än vad flickor gör? Många forskare⁸³ har försökt svara på dylika frågor under lång tid. Givet frågans karaktär är risken naturligtvis uppenbar att uppfattningar om att flickor ”är” på ett visst sätt och pojkar på ett annat cementeras. Det finns dock också forskning som försökt angripa frågeställningarna utifrån ett antagande om att flickor som social kategori (i likhet med ”äldre”, ”individer som bor på landsbygd” eller ”barn boende i hushåll med en förälder”) fostras och/eller socialiseras in i ett visst beteendemönster, med vissa preferenser, attityder och värderingar. Sutter och Glätzle-Rützler⁸⁴ har till exempel visat hur viljan och benägenheten att tävla, ett av föreningsidrottens bärande element⁸⁵, är större hos pojkar än flickor redan i förskoleåldern och att skillnaden består upp i vuxen ålder. De menar att skillnaderna inte är biologiska, utan resultat av föräldrars medvetna uppfostran och mer omedvetna påverkan i övrigt, som till exempel val av leksaker (bilar till pojkar och dockor till flickor) och lekar (kampmoment för pojkar och

⁸³ Se exempelvis Engström, L. M. (1989). *Idrottsvanor i förändring*.

⁸⁴ Sutter, M. m. fl. (2014). ”Gender differences in the willingness to compete emerge early in life and persist”. I *Management Science*, vol. 61, nr. 10, s. 2339–2354.

⁸⁵ Stenling, C. m. fl. (2009). ”The order of logics in Swedish sport: Feeding the hungry beast of result orientation and commercialization”. I *European Journal for Sport and Society*, vol. 6, nr. 2, s. 121–134.

rollekar för flickor), vilka stödjer ett mer konkurrensorienterat beteende hos pojkar respektive ett mindre hos flickor.⁸⁶ Överfört till resultaten som presenterats i detta kapitel skulle tolkningen då bli att föreningsidrottens fokus på tävling är sämre anpassad för flickors preferenser, eftersom de som grupp blivit fostrade att vara mindre fokuserade på konkurrens. Så länge föreningsidrottens aktiviteter är mer lekbetonade och mindre fokuserade på rangordning, som de ska vara före 13 års ålder⁸⁷, är deltagandet också mer jämt fördelat mellan flickor och pojkar. I takt med ett ökat fokus på prestation, resultat, tävling och rangordning, som sker med stigande ålder, minskar emellertid möjligheterna för flickor att matcha sina bevekelsegrunder för att delta. Därmed sjunker också deltagarnivåerna för flickor i mer konventionella idrottsaktiviteter anordnade av idrottsföreningar. I en sådan tolkning är det alltså inte intresset för fysisk aktivitet som minskar bland flickor, utan snarare intresset för fysisk aktivitet i föreningsidrottens särskilda form.

En liknande förklaringsmodell används av Fahlén, även om fokus inte specifikt riktas mot skillnader mellan flickor och pojkars deltagande.⁸⁸ Han pekar också mot aktiviteternas utformning i sökandet efter förklaringar till varför idrottsaktiviteter attraherar olika kategorier av människor olika mycket och på olika sätt. Genom att studera organiserade spontanidrottsaktiviteter (så kallad drive in-idrott) visar han att de förväntningar på tänkbara och faktiska deltagare i idrottsaktiviteter som kommuniceras av aktiviteten i sig, dess ramfaktorer, ledare och andra deltagare kräver en särskild form av förkroppsligad kunskap hos den som deltar/tänker sig delta för att vara tilltalande. I förlängningen innebär detta, menar Fahlén, att det krävs många olika typer av aktiviteter, som kommunicerar olika typer av förväntningar eller mening, för att kunna attrahera olika deltagare.⁸⁹ Det behövs alltså spännvidd och variation i termer av vad idrott "är" och kan vara, som kan matcha den spännvidd och variation som finns hos den faktiska och tilltänkta målgruppen i termer av vad idrottsdeltagande betyder för olika typer av deltagare.

För att använda Lars-Magnus Engströms termer⁹⁰ handlar det något förenklat om att idrottsaktivitetens värden måste matcha deltagarens värderingar. Det vill säga:

⁸⁶ Sutter, M. m. fl. (2014).

⁸⁷ Riksidrottsförbundet (2018). *Riktlinjer för barn- och ungdomsidrotten*.

⁸⁸ Fahlén, J. (2015). "The corporal dimension of sports-based interventions: understanding the role of embedded expectations and embodied knowledge in sport policy implementation". I *International Review for the Sociology of Sport*, vol. 52, nr. 4, s. 497–517.

⁸⁹ Fahlén, J. (2015)

⁹⁰ Engström, L. M. (2010). *Smak för motion: Fysisk aktivitet som livsstil och social markör*.

för att just den här idrottsaktiviteten ska vara meningsfull måste den ha en innebörd (till exempel prestation, utmaning, uttryck, fysisk träning eller upplevelse, för att nämna några av Engströms logiker⁹¹) som tilltalar mig. Om den innebörden uppfattas som viktig eller inte för just mig avgörs, i Engströms argumentation⁹², av mina tidigare erfarenheter, eller min förkroppsligade kunskap för att använda Fahléns terminologi⁹³. Med denna förklaringsmodell och dess fokus på betydelsen av variation kan vi också förstå varför en större andel av barnen och ungdomarna i Umeå är aktiva i föreningsidrott än i de övriga kommunerna i jämförelsen. Ett bredare utbud av aktivitetstyper ökar möjligheterna till matchning mellan utbud och preferens. Ju bredare utbud, desto fler preferenser kan matchas. Följdenligt blir också deltagarnivåerna högre.

Betyder detta att statsbidraget inte ger lika möjligheter för flickor och pojkar, kvinnor och män att motionera och idrotta? Det beror först och främst på hur möjligheter definieras. Å ena sidan kan det hävdas att möjligheterna att delta i aktiviteter stödda av statsbidrag, föreningsidrott, existerar oavsett om andra alternativ till motion och idrott erbjuds och känns mer lockande. I den tolkningen blir svaret nej. Det är alltså inte statsbidragets fel att flickor i vissa åldersgrupper attraheras av aktiviteter som arrangeras av aktörer vilka inte tilldelas statsbidrag, för att uttrycka sig konkret. Å andra sidan är det lika rimligt att ha synpunkter på aktiviteternas utformning, organisering och utförande, eftersom de i större utsträckning attraherar pojkar än flickor i vissa åldersgrupper. Inte heller i denna tolkning är det själva statsbidragets fel. Däremot förefaller det användas av mottagaren på ett sätt som resulterar i att flickor söker andra alternativ, eller åtminstone att pojkar attraheras mer av aktiviteterna. Situationen leder dessutom till att flickor och kvinnor får högre kostnader för idrott och motion än pojkar och män, då medlems- och träningsavgifter för aktiviteter i privat regi är högre när de inte omfattas av statsbidrag.⁹⁴

Oavsett vilken ståndpunkt som förfäktas kvarstår faktum att mer statsbidrag lämnas till pojkars aktiviteter och att det inte är jämställt. Om, och i så fall hur, detta ska rättas till är dock svårare att slå fast. Återigen beror det på från vilken position det betraktas. För avsändaren av statsbidraget finns två huvudsakliga alternativ. Det ena, som bygger på en mer traditionell syn på offentlig styrning, är att med olika

⁹¹ Engström, L. M. (2010).

⁹² Engström, L. M. (2010).

⁹³ Fahlén, J. (2015).

⁹⁴ Riksidrottsförbundet (2017). *Idrotten i siffror 2016*.

typer av auktoritära styrmedel – den traditionella moroten och piskan – försöka förmå mottagaren att utveckla aktiviteternas utformning, organisering och utförande, så att de blir attraktiva för samtliga grupper som avses. Det är till exempel på det sättet flera av kommunerna i föreliggande studie gjort för att stimulera idrottsföreningar att anordna aktiviteter anpassade eller inkluderande för utövare med funktionshinder: att använda diverse incitament eller låta vissa resurser frysa inne om de inte används som önskas. Att använda piskan som alternativ står dock inte utan motargument. Ett primärt sådant, som idrottsforskningen lyfter, är att idrottsföreningar tenderar att inte svara så väl på någotdera.⁹⁵ Förvisso skapas exempelvis nya aktiviteter temporärt när nya projektmedel utlyses, men några mer långtgående förändringar av föreningsidrottens grundläggande logik⁹⁶ eller organisatoriska identitet⁹⁷ är långt mer sällsynta. Den generella slutsatsen i denna forskning är att det inte råder brist på vare sig resurser eller påtryckningar.

Det andra dominerande alternativet är att utgå från den specifika målgruppens behov och önskemål och anpassa finansieringsformerna därefter. Detta skulle kunna innebära att avsändaren överväger möjligheten att lämna statsbidrag till aktörer som anordnar de aktiviteter vilka attraherar målgruppen, men som i dagsläget inte får ta del av det. Även om det i denna diskussion ibland lyfts som otänkbart att staten (eller kommunerna när det gäller det kommunala LOK-stödet) skulle fördela bidrag till verksamheter som bedrivs i kommersiell regi, finns det många exempel på hur det görs inom flera andra samhällsområden. Ett sådant alternativ har också efterlysts med jämna mellanrum. Konceptet "idrottspeng" är ett konkret exempel som ofta anförs från flera håll. En summa pengar, likt skolpengen, hade där knutits till varje bidragsberättigat barn och ungdom, som det sedan fått använda efter eget huvud för att subventionera eller finansiera sitt idrottsutövande, oavsett om det skett i ett företags eller en förenings regi. Inte heller detta alternativ står så klart utan motargument. Det primära, som föreningsidrotten lyfter, är att en sådan lösning allvarligt skulle hämma idrottens utveckling eftersom

⁹⁵ Fahlén, J. m. fl. (2015). Resisting self-regulation: An analysis of sport policy programme making and implementation in Sweden. I *International Journal of Sport Policy and Politics*, vol. 7, nr. 3, s. 391–406; Fahlén, J. (2015).

⁹⁶ Fahlén, J. m. fl. (2010). "Access denied: The new 'sports for all'-programme in Sweden and the reinforcement of the 'sports performance'-logic". I *Sport & EU Review*, vol. 2, nr. 1, s. 3–22.

⁹⁷ Stenling, C. m. fl. (2016). "Same same, but different? Exploring the organizational identities of Swedish voluntary sports: Possible implications of sports clubs' self-identification for their role as implementers of policy objectives". I *International Review for the Sociology of Sport*, vol. 51, nr. 7, s. 867–883.

investeringar i idrottsanläggningar, ledarutbildningar och annan nödvändig infrastruktur är beroende av en stabil och förutsägbar bidragsgivning och inte, som man menar skulle bli genom förslaget med idrottspeng, en nyckfull och osäker sådan.⁹⁸

För att fördelningen av resurser mellan kvinnor och mäns idrottande, och då särskilt inom barn- och ungdomsidrotten, ska bli mer jämställd finns naturligtvis fler handlingsalternativ, för såväl staten som avsändare, föreningsidrotten som mottagare och utövaren som användare. Sådana kräver likafullt sina egna genomlysningar och konsekvensutredningar, oavsett om det skulle röra sig om andra modeller för bidragsgivning eller annan utformning, organisering och utförande av de verksamheter som ska sätta bidragen i arbete. Det denna undersökning har gjort är att tydliggöra hur ojämlikheten tar sig uttryck och försöka förklara de omedelbara mekanismerna bakom. För att ta sig vidare i mer underliggande förklaringar behövs mer idrottsvetenskaplig grundforskning om individers bevekelsegrunder för val av idrottsform i relation till olika typer av idrottsaktiviteters beskaffenhet.

⁹⁸ Mattsson Weijber, K. m. fl. (2013). *Idrottspeng skulle hämma idrottsrörelsen*.

Referenser

Breuer, C., Hallmann, K. & Wicker, P. (2011). "Determinants of sport participation in different sports". I *Managing Leisure*, vol. 16, nr. 4, s. 269–286.

Centrum för idrottsforskning (2014). *Statens stöd till idrotten – uppföljning 2013*. Stockholm: Centrum för idrottsforskning.

Centrum för idrottsforskning (2015). *Statens stöd till idrotten – uppföljning 2014*. Stockholm: Centrum för idrottsforskning.

Engström, L. M. (1989). *Idrottsvanor i förändring*. Stockholm: Högskolan för lärarutbildningen i Stockholm.

Engström, L. M. (2010). *Smak för motion: Fysisk aktivitet som livsstil och social markör*. Stockholm: Stockholms universitets förlag.

European Commission (2010). *Sport and physical activity*. Special Eurobarometer 334. Belgium: TNS Opinion & Social.

Fahlén, J. (2015). "The corporal dimension of sports-based interventions: understanding the role of embedded expectations and embodied knowledge in sport policy implementation". I *International Review for the Sociology of Sport*, vol. 52, nr. 4, s. 497–517.

Fahlén, J. (2017). "The trust-mistrust dynamic in the public governance of sport: Exploring the legitimacy of performance measurement systems through end-users' perceptions". I *International Journal of Sport Policy and Politics*. DOI: 10.1080/19406940.2017.1348965.

Fahlén, J. & Ferry, M. (under utg.). "Sports participation in Sweden". I K. Green, E. Å. Skille & T. Sigurjónsson (Red.), *Sport in Scandinavia and the Nordic Countries*. Oxford: Routledge.

Fahlén, J. & Karp, S. (2010). "Access denied: The new 'sports for all'-programme in Sweden and the reinforcement of the 'sports performance'-logic". I *Sport & EU Review*, vol. 2, nr. 1, s. 3–22.

Fahlén, J., Lindgren, J., Ferry, M. & Lindberg, O. (2016). *Aktivitetskort på nätet: En studie av förändrade rutiner för verksamhetsrapportering och dess konsekvenser för föreningslivet*. Pedagogiska rapporter 94. Umeå: Umeå universitet.

Fahlén, J., Wickman, K. & Eliasson, I. (2015). Resisting self-regulation: An analysis of sport policy programme making and implementation in Sweden. I *International Journal of Sport Policy and Politics*, vol. 7, nr. 3, s. 391–406.

Ferry, M., Fahlén, J. & Lindgren, J. (2016). *Aktivitetskort på nätet: Barn och ungdomars deltagande i föreningsledda idrottsaktiviteter*. Pedagogiska rapporter 95. Umeå: Umeå universitet.

Gratton, C., Rowe, N. & Veal, A. J. (2011). International comparisons of sports participation in European countries: An update of the COMPASS project. I *European Journal for Sport and Society*, vol. 8, nr. 1–2, s. 99–116.

Green, K., Thurston, M., Vaage, O. & Roberts, K. (2015). ”We’re on the right track, baby, we were born this way!’: Exploring sports participation in Norway”. I *Sport, Education and Society*, vol. 20, nr. 3, s. 285–303.

Hallmann, K., Wicker, P., Breuer, C. & Schönherr, L. (2012). ”Understanding the importance of sport infrastructure for participation in different sports: Findings from multi-level modeling”. I *European Sport Management Quarterly*, vol. 12, nr. 5, s. 525–544.

Mattsson Weijber, K. & Ljung, B. (2013). *Idrottspeng skulle hämma idrottsrörelsen*.

<http://www.rf.se/Allanyheter/2013/Idrottspengskullehammaidrottsrorelsen/>. (Hämtad 25 december 2017.)

Regeringen (2017). *Mål för folkhälsa och idrott*.

<http://www.regeringen.se/regeringens-politik/folkhalsa-och-idrott/mal-for-folkhalsa-och-idrott/>. (Hämtad 20 december 2017.)

Riksidrottsförbundet (2013). *Idrotten i siffror 2012*. Stockholm: Riksidrottsförbundet.

Riksidrottsförbundet (2014). *Idrotten i siffror 2013*. Stockholm: Riksidrottsförbundet.

Riksidrottsförbundet (2015). *Idrotten i siffror 2014*. Stockholm: Riksidrottsförbundet.

Riksidrottsförbundet (2016). *Idrotten i siffror 2015*. Stockholm: Riksidrottsförbundet.

Riksidrottsförbundet (2017). *Idrotten i siffror 2016*. Stockholm: Riksidrottsförbundet.

Riksidrottsförbundet (2018). *Riktlinjer för barn- och ungdomsidrotten*. <http://www.svenskidrott.se/Barnochungdomsidrott/Riktlinjerforbarnochungdomsidrotten/>. (Hämtad 22 januari 2018.)

Skille, E. Å. (2006). *Forskning om kjønn, etnisitet og ungdom som økt forståelse for forskjeller i ungdoms idrettsdeltakelse*. <http://www.idrottsforum.org/articles/skille/skille060913.html>. (Hämtad 8 januari 2018.)

SOU 2008:59. Idrottsstödsutredningen. *Föreningsfostran och tävlingsfostran: En utvärdering av statens stöd till idrotten*. Betänkande. Stockholm: Fritzes förlag.

Stenling, C. & Fahlén, J. (2009). "The order of logics in Swedish sport: Feeding the hungry beast of result orientation and commercialization". I *European Journal for Sport and Society*, vol. 6, nr. 2, s. 121–134.

Stenling, C. & Fahlén, J. (2016). "Same same, but different? Exploring the organizational identities of Swedish voluntary sports: Possible implications of sports clubs' self-identification for their role as implementers of policy objectives". I *International Review for the Sociology of Sport*, vol. 51, nr. 7, s. 867–883.

Sutter, M. & Glätzle-Rützler, D. (2014). "Gender differences in the willingness to compete emerge early in life and persist". I *Management Science*, vol. 61, nr. 10, s. 2339–2354.

Svensk idrott (2017). *LOK-stöd*. <http://www.svenskidrott.se/Ekonomisktstod/LOK-stod>. (Hämtad 20 december 2017.)

Trondman, M. (2005). *Unga och föreningsidrotten: En studie om föreningsidrottens plats, betydelse och konsekvenser i ungas liv*. Ungdomsstyrelsens skrifter 2005:9. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

Van Tuyckom, C. & Scheerder, J. (2010). Sport for all? Insight into stratification and compensation mechanisms of sporting activity in the 27 European Union member states. I *Sport, Education and Society*, vol. 15, nr. 4, s. 495–512.

Möjligheter till jämställd idrott

Kommunala möjligheter i relation till statlig idrottspolitik

Nils-Olof Zethrin, Sveriges kommuner och landsting

Kommunerna är de största offentliga bidragsgivarna till idrott och motion i Sverige. Kommunerna har goda möjligheter att främja jämställda förutsättningar till idrott och motion, bland annat genom att omforma bidragssystem och utforma nya typer av idrotts- och motionsanläggningar.

Möjligheterna till motion och föreningsidrott formas i samspelet mellan statlig och kommunal politik. Ett grundläggande mål i den statliga idrottspolitiken är att idrotten ska vara tillgänglig för alla och att män och kvinnor ska ha lika bra förutsättningar till att utöva motion och idrott. I detta ligger också att individers

möjligheter till idrott och motion inte får begränsas av föreställningar om genus. De flesta kommuner har likartade mål inom idrott och motion.

Sveriges 290 kommuner är tillsammans de överlägset största offentliga bidragsgivarna till idrottande. Kommunerna kan främja jämställda förutsättningar till idrott och motion inom en lång rad områden och sektorer såsom förskolan, skolan, friluftsområden, parker, genom föreningsstöd och via idrottsanläggningar, med flera. Det kommunala engagemanget begränsas således inte till stöd till idrott i idrottsföreningar. Utbudet och utformningen av lokala anläggningar och ytor samt det ekonomiska stödet till aktiviteter och idrottsverksamhet är centrala komponenter för kommunernas möjligheter att bidra till jämställdhet inom idrott och motion.

Detta kapitel behandlar kommunernas möjligheter att uppnå sina politiska idrottsmål genom att främja aktiviteter både inom och utanför idrottsrörelsen. Kapitlet lyfter även fram några konkreta exempel på hur man i två kommuner på olika sätt försökt att utveckla förutsättningarna för idrott, spontanidrott och motion i syfte att inkludera fler individer och grupper i aktiviteterna och verka för ökad jämställdhet i enlighet med uppställda politiska mål. Det handlar dels om att utforma nya anläggningar (Botkyrka), dels om att omforma bidragssystemet (Gävle).

Inom anläggningsområdet har staten en relativt liten roll, även om den periodvis kanaliserar ansevärda medel till bland annat fritidsmiljöer direkt via myndigheter som Boverket eller indirekt via Riksidrottsförbundet (RF) och Allmänna arvsfonden. Men det finns ingen samlad funktion för utveckling av anläggningar och ytor för idrott och motion på nationell nivå som kan svara upp mot de kommunala behoven av att utveckla dessa. Detta kan ha konsekvenser för utvecklingen mot mer jämställda miljöer.

Den statliga politiken med dess resursfördelning har bidragit till en bred idrottsrörelse som engagerar många individer och grupper i Sverige. Men politiken har också bidragit till en snäv definition av idrott som något som bedrivs inom idrottens förbund och föreningar. Denna snäva definition kan även ha påverkat inriktningen på det kommunala stödet och utformningen av anläggningar och ytor – till gagn för idrottsrörelsens aktiviteter, och till nackdel för idrott och motion utanför denna rörelse.

Träning och motion i befolkningen som helhet, och i synnerhet bland tonårsflickor och bland vuxna, bedrivs ofta utanför idrottens regi, och äger inte alltid rum vid traditionella idrottsanläggningar. Kommunerna står därmed inför en utmaning för att nå sina mål inom idrott, folkhälsa och jämställdhet.

Vi vet att den svenska idrottsmodellen ur många synvinklar utgör en viktig förutsättning för att barn och unga ska kunna idrotta och motionera. Detta eftersom en mycket stor andel av våra barn och ungdomar deltar i idrotten någon gång under sin uppväxt. Nyligen genomförda utvärderingar visar också att det är svårt att se entydiga positiva resultat av de drastiskt ökade anslag som idrottsrörelsens fått från staten från 1990-talet till nu när det gäller ökat deltagande och ökad jämställdhet. Det finns en brist på kunskap om effekterna av de ökade statliga stöden till idrott och motion, liksom vad kommunernas satsningar på idrottsanläggningar har åstadkommit. Exempel på detta är en nyligen genomförd genomlysning av effekterna på fysisk aktivitet och motion av ett rikt lokalt anläggningsutbud som visar allmänt på positiva samband, men där nya internationella studier visar även att effekterna av kommunala stöd i form av bidrag och anläggningstillgång i relation till deltagande i idrottsföreningar inte är entydigt.⁹⁹

Aktiviteter och anläggningar

Idrott och motion i kommunal verksamhet

Kapitlet är inriktat på idrott och motion ur ett kommunalt perspektiv. Detta betyder inte att kommunal verksamhet, i denna utredning, ska utvärderas på samma sätt som det statliga stödet till idrottsrörelsen utvärderas av Centrum för idrottsforskning (CIF). Texten har istället som mål att ge en övergripande presentation av hur kommunerna arbetar, och skulle kunna arbeta, för att bidra till en mer jämställd idrott samt att sätta detta i relation till den statliga idrottspolitik.

Det är viktigt att påpeka att det finns avgörande skillnader mellan olika typer av fritidsaktiviteter som får ett kommunalt stöd. Vissa fritidsverksamheter bedrivs i stor utsträckning inom kommunal organisation eller är upphandlad såsom fritidsgårdar, bibliotek, skolbarnomsorg, kulturskolor, verksamheter för äldre eller

⁹⁹ Se Faskunger, Sjöblom för en genomgång av kunskapsläget. I deras genomgång finns inte Maja Pilgaard & Christian Gjersing Nielsen, *Idræt i danske kommuner. Betydningen af facilitetsdækning og kommunale udgifter til idræt for foreningsdeltagelsen*, Idrættens Analyseinstitut, 2017.

verksamheter relaterade till Lagen om särskilt stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS). Inom sådana fritidsverksamheter kan idrott och motion förekomma. Idrottsverksamheter med kommunalt stöd utgörs dock mer sällan av direkta kommunala verksamheter eller upphandlade sådana. Istället möjliggör kommunerna framförallt föreningars idrottsverksamhet via tillgång till lokaler och anläggningar samt via olika typer av ekonomiska stöd. Kommunernas arbete med idrott och motion grundar sig även på det kommunala självstyret vilket i praktiken innebär att det inte finns en enhetlig kommunal idrottspolitik, utan det handlar om 290 olika kommuners idrottspolitik.

Avslutningsvis är det värt att nämna att utredningsuppdraget till CIF är skrivet utifrån en tvåkönsdikotomi, det vill säga, män och kvinnor. Jämställdhet kan även betraktas ur ett bredare perspektiv som inte tar sin utgångspunkt i denna dikotomi. Detta utvecklas till exempel i rapporten *Transpersoner i Sverige Förslag för stärkt ställning och bättre levnadsvillkor*, SOU 2017:92, se särskilt kapitel 9, som behandlar idrott och där denna dikotomi problematiseras.

Statlig och kommunal idrottspolitik

Det går inte att sätta likhetstecken mellan statlig idrottspolitik och kommunala satsningar på ökad fysisk aktivitet, motion och idrott. Den statliga politiken har huvudfokus på anslag till idrottsrörelsen vilket för år 2018 uppgår till 2.15 miljarder kronor. Sveriges kommuner bidrar med ungefär lika mycket i direkt stöd till idrottsföreningar. Det största kommunala stödet är dock relaterat till driftkostnader av anläggningar, olika former av anläggningsrelaterade stöd samt investeringar i nya idrotts- och fritidsanläggningar. Driftkostnaderna uppgick år 2016 till 11.5 miljarder kr för de kommunala idrotts- och fritidsanläggningarna, medan investeringsutgifterna för idrotts- och kulturanläggningar uppgick till 3.6 miljarder kr.¹⁰⁰ De lokala förutsättningarna är avgörande för om idrotten blir den kraft den har potential att vara.

Kommunerna har ett grundläggande intresse av att idrotten och förutsättningarna till motion och fysisk aktivitet utvecklas, även om det inte är ett i lag tvingande arbetsområde. Idrotten är viktig när den utövas inom ramen för idrottsrörelsen men också när den utövas spontant, i privat regi, som friluftaktivitet eller i förskola och skola. En stor andel av Sveriges kommuner saknar officiella idrottspolitiska program eller policyer. I RF:s kommunundersökning från 2017 uppgav cirka en

¹⁰⁰ SCB Räkenskapssammandraget 2016.

fjärdedel av kommunerna att man hade sådana policyer eller program. Ungefär en lika stor andel uppgav att man hade en utvecklingsplan för idrottsanläggningar. Detta betyder inte att tre fjärdedelar av de svenska kommunerna saknar idrottspolitik. Förekomst av policys och program kan vara en strategi för att bedriva politik inom området, men det är en stor andel av kommunerna som valt andra strategier och formaliserar beslut och åtgärder genom andra processer.

Idrott och motion ur ett jämställdhetsperspektiv

Idrotten och dess utmaningar inom jämställdhetsområdet har varit aktuella mycket länge. Trots detta konstaterades det i en artikel i *Svensk idrottsforskning*, 2012 att det fortfarande endast tas ”myrsteg” i riktning mot en jämställd idrott. Var finns de stora möjligheterna för kommunerna att uppnå bättre och större effekter?

Bidrag och jämställdhet

Bidragssystemen till idrotten utgör ett område där utveckling kan ske. I en rapport från SKL 2013 om bidragssystemet till idrott i en svensk storstad (*Idrottsstöd till flickor och pojkar*) konstaterades att i stadens idrottsföreningar redovisades nästan 50 procent fler pojkars än flickors bidragsberättigade aktiviteter. Bidragssystemet i denna kommun var i grunden av samma karaktär som i många andra kommuner, det vill säga, bestod av någon form av organisationsstöd kombinerat med aktivitetsstöd. Det är uppenbart att kommunalt stöd i kombination med de stödsystem som bygger på statliga medel av denna karaktär inte av sig själv bidrar till ökad jämställdhet inom föreningsidrotten. Detta är en av anledningarna till att många kommuner strävar efter att utveckla sina former för bidrag och stöd.

Offentliga idrottsstöd härrör dels från statliga medel som fördelas via idrottens centrala organisationer utifrån deras bidragsregler och dels från kommunala medel kring vilka kommunerna beslutar om själva. Frågan om effekter i förhållande till skillnader och likheter mellan statliga och kommunala medel är inte fullödigt utredda varför det är svårt att bedöma effekterna av förändringar i ett av stödsystemen, men inte i det andra. Vi vet inte heller hur skilda logiker i de olika systemen samverkar eller kanske till och med motverkar varandra rörande uppfyllande av olika politiska mål. Forskning och djupare utvärderingar har fram till nu haft en tonvikt på att studera de statliga medlen och dess effekter.

Det är viktigt med tydliga mål kopplade till förändringsprocesser för att öka jämställdheten inom idrotten. Dessa kan formuleras i samband med den reguljära

budgetprocessen i kommunerna och/eller i särskilda idrottspolitiska dokument, program eller handlingsplaner, exempelvis.

Det finns en rad kommuner som sökt att utveckla sina ekonomiska stödsystem till idrott och motionerande för att bättre uppnå de resultat som systemen syftar till, bland annat inom jämställdhetsområdet. Exemplet nedan är inte valt i jämförelse med likartade processer i andra kommuner, utan på grund av dess aktualitet, på grund av dess lättillgängliga dokumentation samt på grund av att det tjänar som ett gott exempel på vilka principiella överväganden som en kommun har att göra. Det för tidigt att utvärdera effekterna av dess införande eftersom det infördes under hösten 2017.

I Gävle kommun har det genomförts ett omfattande översynsarbete av de stödsystem som finns till föreningslivet. Denna översyn är särskilt intressant i detta sammanhang eftersom den haft en tydlig jämställdhetsprofil.

Processen har sett ut som följer. Kommunfullmäktige i Gävle antog år 2014 det idrottspolitiska programmet *Hållbar idrott för perioden 2014–2016*. I detta ingick att skapa jämställda taxor och stöd. Efter detta genomfördes en kartläggning av hur kommunens stöd och hyressubventioner fördelades mellan idrottsföreningarna. I kartläggningen identifierades fem olika former av kontantstöd: aktivitetsstöd, driftstöd, underhållsstöd, kartstöd samt så kallat stöd utöver norm. Dessa system konstaterades inte bidra till ökad jämställdhet. Slutsatsen var att kommunen behövde revidera både de ekonomiska stödsystemen till föreningarnas aktiviteter och de stöd som var kopplade till anläggningarna i kommunal eller privat regi.

Det infördes tre nya former av stöd: medlemsstöd, anläggningsstöd och verksamhetsstöd vilka ersatte tidigare stödformer. Man ville uppnå jämställdhetsmål och stimulera en mångfald av fritidsaktiviteter, idrotter och föreningar samt att verksamheter når fler barn och ungdomar i flera olika målgrupper.

Den grundläggande tanken bakom de nya stöden var, enligt kommunen, att undvika system som befäster ojämlikheter eller stimulerar ökad träningsfrekvens. Istället ville man bidra till stödsystem som var rättvisa mellan föreningarna men som också satte den enskilda medlemmen i fokus i enlighet med kommunens idrottspolitik. För att uppnå detta menade man att man var tvungen att ta ett helhetsgrepp över stöden till föreningarna och anläggningarna.

Sammanfattningsvis kan processen i Gävle sammanfattas med att kommunen arbetade fram ett idrottspolitiskt program som bland annat hade tydliga jämställdhetsmål. Utifrån detta analyserade man sina stödsystem och fann att de befintliga systemen befäste strukturer som inte bidrog till jämställdhet. Därefter utarbetade man ett stödsystem som i grunden inte byggde på aktivitetsstöd. Istället har man nu ett system som bygger på aktiva medlemmar i föreningar. Detta är ett exempel på hur en medveten idrottspolitik kopplas till en förändringsprocess i syfte att uppnå effekter. Kunskapen om effekterna om sådana kommunala processer i förhållande till de statligt finansierade bidragssystemen är emellertid inte fullödigt utredda.

Anläggningar

Ovan har berörts ett exempel på en kommun som analyserat och reviderat sina stödsystem till idrottsföreningar. Förutom stödsystemen till idrottsföreningarna är anläggningstillgången också en viktig del i formandet av jämställda förutsättningar till idrott och motion. Detta gäller inte minst det idrottande och motionerande som äger rum utanför idrottsföreningarna, men också till att skapa förutsättningar för idrottsföreningarnas verksamhetsmöjligheter.

Under 2017 presenterade Stockholms stad en rapport som handlar om nyttjande av idrotts- och fritidsanläggningar. Resultaten är bland annat att flickor deltar i mindre utsträckning i det kommunalt stödda fritidsutbudet, till exempel idrottsföreningar eller nyttjande av idrotts- och spontanidrottsanläggningar, jämfört med pojkar. Resultaten visar samtidigt att det finns en variation mellan olika typer av nyttjande av anläggningar. För vissa anläggningar finns inte påvisbara könsskillnader i nyttjandet såsom utegym, simhallar och motionsspår. Det finns till exempel inga skillnader mellan könen avseende att nyttja simhall, motionsspår eller utegym, men stora skillnader avseende nyttjande av vissa andra spontanidrottsanläggningar för BMX-, skateboard-, eller inlinesåkning och klättring. Undersökningen visar också på kopplingen mellan medlemskap i idrottsföreningar och därmed följande nyttjande av anläggningar för föreningsidrott vilket rymmer ojämställda strukturer.¹⁰¹ Det finns idrotter och idrottsanläggningar som är relativt jämställda men mönstret är att flickor och pojkar ofta är aktiva på olika typer av anläggningar och med olika aktiviteter. Detta

¹⁰¹ Blomdahl, U, Elofsson, S., *Jämställd och jämlik - en studie av hälsa och offentligt resursutnyttjande på fritidsområdet bland barn och ungdomar i Stockholm stad i jämförelse med andra kommuner*, Ung Livsstil nr 22, 2017, Stockholms stad/Stockholms universitet.

indikerar att det är just anläggningarnas utformning och vilken typ av aktiviteter som kan bedrivas där som är en viktig förutsättning för ett mer jämställt nyttjande.

Frågor om anläggningarnas utformning och aktiviteter på dessa har studerats och problematiserats i en rad sammanhang, bland annat i en skrift från 2008 från Sveriges Kommuner och Landsting vilken behandlar idrott och fysisk aktivitet i samhällsplaneringen (*Idrott i planering. Idrott för utveckling*). RF har också publicerat ett antal rapporter kring tillgänglighet till anläggningar. Ett exempel är Josef Fahléns och Paul Sjöbloms rapport från 2008, *Idrottens anläggningar, ägande, driftsförhållanden och dess effekter*. I denna problematiseras hur den lokala anläggningsstrukturen påverkar tillgängligheten till idrott, fysisk aktivitet och fritidsutövning för olika grupper. Rapporten visar vidare att anläggningsstrukturen har stor påverkan på det lokala föreningslivet och att den i stor utsträckning påverkar icke-organiserade idrotts-, motions- och friskvårdsaktiviteter.

I ovanstående undersökningar analyseras tillgången till befintliga idrottsanläggningar ur ett jämställdhetsperspektiv. Den stora utmaningen som belyses där består av att öka kunskapen om hur verksamheterna i de befintliga anläggningarna kan göras mer attraktiva för det kön som är underrepresenterat där. Däremot berörs inte hur anläggningarna kan omgestaltas för att bli mer inkluderande.

Statens och kommunernas olika roller relaterat till anläggningsutveckling

Den statliga idrottspolitiken bygger på att staten delar ut anslag till den samlade idrottsrörelsen och ibland genom anpassningar av lagar och regler. Eventuell styrning sker framförallt via nivån på de statliga anslagen och mer sällan genom öronmärkta pengar.

Systemet har fungerat under många år. Det finns dock grundläggande utmaningar med detta som blir tydligt när kunskap om flickor och kvinnors idrottande ska operationaliseras i anläggningsutveckling eftersom idrottens infrastruktur inte rymmer inom den statliga idrottspolitiken.

Den svenska modellen för statlig idrottspolitik särskiljer Sverige i förhållande till de nordiska grannländerna. Våra nordiska grannländer har alla olika typer av stödssystem och anläggningsutvecklingsfunktioner initierade från statlig nivå för att svara upp mot kommunala utvecklingsbehov och idrottsrörelsens

anläggningsbehov, vilket ger dem större möjligheter att främja processer syftande till exempelvis bättre jämställdhet.

Trots att idrotts- och fritidsanläggningarna inte ryms inom den statliga idrottspolitiken i Sverige har staten vissa möjligheter att påverka situationen genom att direkt eller indirekt kanalisera medel till anläggningsutveckling. Periodvis kanaliseras medel till bland annat idrottsanläggningsutveckling via Boverket. Allmänna arvsfonden fördelar också medel till idrottsanläggningar. RF använder delar av sitt anslag till att stödja sina medlemmars anläggningsbehov. Det finns dock ingen samlad utvecklingsfunktion och återkoppling kring de medel som kan kopplas till staten och medlen har ingen direkt koppling till statliga idrottspolitiska mål.

Utvecklingsinsatser för jämställda idrottsmiljöer

Det har inte tagits något större samlat grepp i Sverige kring kunskapsutveckling för jämställda fritids- och idrottsmiljöer. I Danmark har däremot två organisationer, fristående från både stat och idrottsrörelserna, nationella uppdrag inom området. Idrottens analysinstitut och Lokal og Anlaeggningsfonden har sedan år 2005 ägnat särskild uppmärksamhet åt kunskapsutveckling för mer jämställda idrotts- och fritidsmiljöer och anläggningar. Detta har gjorts via studier, forskningsrapporter, stödjande av utvecklandet av mer jämställda miljöer samt aktiv dialog med målgrupperna. Detta har resulterat i kunskapsuppbyggnad samt nya miljöer för idrott och motion.¹⁰²

Ett viktigt budskap från dessa två aktörer är att man i planeringen inte kan utgå från att flickor är en homogen grupp där alla har samma intressen, motiv och preferenser till idrott och motion. Planeringen av ytor och anläggningar för idrott och motion måste till exempel ta hänsyn till deras ålder, geografiska sammanhang och förändringar i deras sociala miljö under uppväxten. Det finns stora skillnader mellan åldersgrupper när det gäller motiv till att ägna sig åt idrott och motion, till exempel om man ägnar sig åt fysiska aktiviteter bara för att det är roligt eller om det finns andra sociala, hälsorelaterade eller utseendemässiga syften. Detta har betydelse för vilka miljöer och platser de använder för att utöva sina aktiviteter; allt från traditionella idrottsanläggningar i lägre åldrar till äldre tonåringar som också söker sig till exempelvis gym och fitnessanläggningar, yogastudios eller utemiljöer.

¹⁰² All dokumentation, rapporter, undersökningar om flickors idrottsvanor samt exempel på miljöer etc. kan hittas via <https://www.loa-fonden.dk/temaer/piger-ungdomsliv-og-idraetsfaciliteter/>

Det anläggningsbestånd som idag präglar de fysiska förutsättningarna för idrottande i både Sverige och Danmark har sin grund i den stora utbyggnaden av idrottsanläggningar under 1960 och 70-talen. Det handlade framförallt om att bygga för manligt präglad idrott med tonvikt på bollspel.

Numera är betydligt större andelar flickor och kvinnor aktiva med träning och idrott och då behöver anläggningsutvecklingen ta hänsyn till när, var och hur flickor och kvinnor vill ägna sig åt aktiviteterna. Det kan till exempel handla om att gestaltningen av anläggningen ska ta hänsyn till skillnader mellan flickor och pojkar i hur man upplever exponeringen inför utomstående personer och grupper vid träning och tävling. Det kan handla om att inte se ytor för omklädning, entréer, och så vidare, som endast biytor, utan som viktiga delar för de syften som deltagarna har för att gå till anläggningen avseende sociala kontakter, möjlighet till rekreation i förhållande till kroppslig integritet.

Alby Folkhälsopark

Det finns en lång rad kommunala initiativ till att utveckla mer jämställd idrott och motion i Sverige. Ofta har dessa handlat om särskilda satsningar på verksamhet, särskilda projektmedel eller utvecklande av kunskapsunderlag. Mer sällan har det handlat om att ta ett helhetsgrepp för att utveckla själva anläggningsbeståndet till att bli mer inkluderande.

Ett aktuellt och väldokumenterat exempel på anläggningsutveckling är Alby Folkhälsopark i Botkyrka kommun, söder om Stockholm som invigdes 2016.¹⁰³ I kommundelen fanns Alby IP som var en relativt sliten och traditionellt utformad anläggning med fotbollsplaner och en idrottshall. Anläggningen nyttjades främst av skolan och idrottsföreningar, föreningar där pojkar var i stor övervikt. Alby är ett socialt utsatt område med ett antal folkhälsoutmaningar. En av utmaningarna ligger i att flickorna där i betydligt lägre utsträckning deltar i idrottsaktiviteter eller motionerar på sin fritid jämfört med pojkar. Vidare hade en genusinriktad budgetanalys som genomfördes i samarbete med SKL visat på ojämlikheter avseende vad de kommunala medlen inom idrotts- och fritidsområdet gick till. Utifrån kommunala idrottspolitiska mål med tydliga jämställdhetsperspektiv gjordes en omgestaltning av anläggningen med syfte att den skulle locka fler flickor och öka den fysiska aktiviteten i gruppen. Därför byggdes Alby IP om till en ”folkhälsopark”, som både med sitt nya namn och gestaltning skulle bli ett uttryck

¹⁰³ För dokumentation av projektet

för en mer öppen och tillgänglig miljö än den tidigare idrottsplatsen och därmed fånga ett bredare syfte än vad som ryms i begreppet "idrottsplats". I arbetsprocessen deltog bland annat invånare och föreningslivet, det vill säga, inte bara idrottsföreningar. Under planeringen efterfrågades en bredare palett av ytor och funktioner än vad en idrottsplats brukar innehålla. Det efterfrågades olika spontanidrottsytor, ytor för dans och uppträdanden, stadsodling, lekplats, bekväma sittplatser samt bättre belysning och trygghet. I den färdiga anläggningen finns också utegym, ytor för parkour, ett stadsmotionsspår och faciliteter för minitennis, streetbasket, kickbike och skateboard. Under dagtid bedrivs även daglig verksamhet inom ramen för LSS på anläggningen till vilken är kopplad en funktion för utlåning av idrottsmateriel.

Anläggningens nyttjande kan också ses i förhållande till de kommunen delar ut till aktiviteter. Kommunen har nämligen också arbetat om sitt bidragssystem till idrottsföreningar. Det nya i systemet är att det finns en form av stöd för spontanidrott. Detta har stimulerat idrottsföreningarna att bredda sina verksamheter och samtidigt bli än mer delaktiga i användandet av anläggningen. En utvärdering av nyttjandet av folkhälsoparken av Croner visar på att helt nya verksamheter nu bedrivs frekvent samt att nyttjandet av anläggningen blivit jämställt. Inte längre skulle enbart den på platsen pojkdominerade föreningsidrotten stå i fokus på anläggningen utan den skulle vara en av delarna i en anläggning som även möjliggör aktiviteter som spänner från föreningsidrottande över till spontant eller semispontant idrotts- och kulturutövande. Det bidrog till ett mer jämställt nyttjande av anläggningen.

Studiens huvudresultat är att en väl genomarbetad utformning av det offentliga rummet stimulerar tjejer till att bli mer fysiskt aktiva. Det handlar om att det skapats en anläggning som erbjuder trygghet, roliga aktiviteter, en variation av aktiviteter, en användbar design och små rumsligheter inom en större yta. Det handlar också om att sammanföra en mångfald av aktiviteter som både är mer manligt eller kvinnligt kodade till en helhet på en plats där de kan bedrivas samtidigt.

Projektet Alby Folkhälsopark beviljades av Boverket 1.5 miljoner kronor från de medel som då var anslagna till *Jämställda offentliga miljöer*. Detta var en statlig satsning under åren 2014–2016 då Boverket hade ett uppdrag att fördela medel till utvecklingsprojekt för att skapa jämställda offentliga miljöer. Stöd gavs för fysiska och strategiska åtgärder eller en kombination av dessa. Vidare beviljade RF via sitt

anläggningsutvecklingsstöd en motsvarande summa uppdelat på 700 000 kronor till folkhälsoparken i dess helhet och 500 000 kronor till en så kallad portabel isbana som används på anläggningen.

Folkhälsoparken var ett av tre projekt inom kultur och fritidsområdet som kommunen genomförde och dessa vägledades av tron på att delaktighetsarbete med barn och unga möjliggör för kommunens invånare att påverka och därmed stärka relationen till sin plats. Tanken var att skapa förutsättningar för dem att, på olika sätt, göra avtryck i sin närmiljö och att kommunens tjänstepersoner kan främja och fånga upp lokalt engagemang och därigenom skapa platser och verksamheter som är relevanta.

Alby Folkhälsopark är ett exempel på hur en kommun sökt att uppnå jämställdhets- och sociala mål via idrott och motion, där en omgestaltning av en traditionell idrottsplats till en jämställd folkhälsopark varit medlet. Centrala aspekter i detta har varit en strukturerad dialog med målgrupperna, en nära samverkan med det lokala föreningslivet på anläggningen, en formulerad lokal idrottspolitik och anläggningsstrategi och att de kommunala ekonomiska satsningarna i anläggningen fick synergi effekter med både statliga och idrottsrörelsens anläggningsutvecklingsmedel. Detta visar att denna typ av medel kan vara viktiga för lokala utvecklingsprojekt om dessa stöder en redan etablerad lokal utvecklingsprocess.

Framåtblick

Oavsett hur det offentliga samhällets stöd till idrottande ser ut är de största offentliga satsningarna till idrott och motion relaterade till ekonomiskt stöd till idrottsföreningar eller via tillhandahållande av anläggningar.

Idrottsrörelsen formar en stor del av idrotten, men motion och idrott äger också rum i många andra sammanhang. Förutsättningarna ges av staten och kommunerna. Av staten, i huvudsak, via sitt anslag till idrottsrörelsen och av kommunerna dels via ekonomiskt stöd till idrottsrörelsen och dels via tillhandahållandet av anläggningar. För idrott och motion utanför idrottsföreningar spelar kommunerna en betydligt större roll än staten.

Fortfarande finns stora jämställdhetsutmaningar inom idrotten. Utmaningarna blir än tydligare om de sätts i relation till ålder, ursprung och socioekonomiska faktorer. Det går att lösa utmaningarna med mer medvetet utvecklingsarbete kring miljöer

för idrott och kring stödformer till idrott och motion. Men det behövs också mer kunskap kring hur den statliga idrottspolitiken fungerar i förhållande till kommunal idrottspolitik. Detta kunskapsbehov finns både rörande utvecklandet av och effekterna av olika ekonomiska stödsystem eller hur samverkan mellan stat, kommuner och civilsamhället kan stödja innovativ utveckling av miljöer och anläggningar för att stimulera både ett ökat och mer jämlikt deltagande.

Referenser

Blomdahl, U, Elofsson, S., Jämställd och jämlik- en studie av hälsa och offentligt resursutnyttjande på fritidsområdet bland barn och ungdomar i Stockholm stad i jämförelse med andra kommuner, Ung Livsstil nr 22, 2017, Stockholms stad/Stockholms universitet.

Croner, M. (2017). Tjeers villkor på spontanidrottsplatser, Hur man kan stimulera unga tjeers spontana fysiska aktivitet på en idrottsplats – en fallstudie om Alby Folkhälsopark, Sveriges lantbruksuniversitet.

Fahlén, J. & Sjöblom, P. (2008). Idrottens anläggningar, ägande, driftsförhållanden och dess effekter, Riksidrottsförbundet.

Faskunger, J. & Sjöblom, P. (2017). ”Anläggningar och andra miljöer för idrott”, Idrottens samhällsnytta. Riksidrottsförbundet.

Hållbar idrott för perioden 2014-2016. Gävle kommun.

Hållbar idrott Idrottspolitik program 2017-2019, Gävle kommun.

Idrott i planering. Idrott för utveckling (2008). Sveriges Kommuner och Landsting.

Idrottsstöd till flickor och pojkar (2013). Sveriges Kommuner och Landsting.

Pilgaard, M. & Gjersing Nielsen, C. (2017). Idræt i danske kommuner. Betydningen af facilitetsdækning og kommunale udgifter til idræt for foreningsdeltagelsen, Idrættens Analyseinstitut.

Transpersoner i Sverige Förslag för stärkt ställning och bättre levnadsvillkor, SOU 2017:92

Riksidrottsförbundet, Kommunundersökning 2017, www.rf.se.

Statistiska centralbyrån, Räkenskapssammandraget 2016, <http://www.scb.se/OE0107>.

Wickman, K. m.fl., "Myrsteg mot en jämställd idrott", Svensk idrottsforskning, 3, 2012.

Dokumentation om Alby Folkhälsopark, <https://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/stadsutveckling/jamstallda-offentliga-miljoer--lardomar-fran-24-projekt/beviljade-stod2/botkyrka-kommun/>.

Temasida om idrotts- och fritidsanläggningar för flickor, <https://www.loa-fonden.dk/temaer/piger-ungdomsliv-og-idraetsfaciliteter/>

Idrottsrörelsens jämställdhetsarbete

Jenny Svender, Riksidrottsförbundet

Idrottsrörelsen har under många år arbetat med jämställdhetsfrågor. Insatserna har dessutom intensifierats under senare år. I detta kapitel presenteras och analyseras Riksidrottsförbundets arbete för ökad jämställdhet inom idrottsrörelsen.

Inom idrottsrörelsen¹⁰⁴ är jämställdhet sedan länge en angelägen fråga – av flera skäl. Först och främst är det en självklar och grundläggande aspekt av idrottens egen värdegrund om demokrati och allas rätt att vara med. Därtill är det en förutsättning och ett mål för idrottsrörelsens offentliga stöd. Vidare väcker frågor om kvinnor och mäns villkor och förutsättningar inom idrotten stort medialt

¹⁰⁴ I texten alternerar jag mellan begreppen idrottsrörelsen och idrotten, de ska förstås som synonyma.

intresse – särskilt när det uppdagas att villkoren är ojämlika. #metoo-debatten under hösten 2017 visar slutligen att jämställdhet inte enbart handlar om hur resurser och inflytande fördelas mellan kvinnor och män i föreningar och förbund. Det handlar även om sexuella trakasserier och övergrepp. På så sätt har #metoo vidgat den jämställdhetspolitiska spelplanen till att omfatta makt, könsordning, manlighetsnormer och (macho)kulturer inom idrottsrörelsen.

Syftet med den här texten är att översiktligt beskriva vad idrottsrörelsen just nu gör i jämställdhetsfrågan samt att problematisera dessa insatser. Jag skriver från en position som sakansvarig för jämställdhet på Riksidrottsförbundet (RF) och SISU Idrottsutbildarna (SISU), men också som idrottsforskare med särskilt intresse för genus och jämställdhet. Texten behandlar idrottsrörelsens gemensamma övergripande jämställdhetsarbete, lett av RF och SISU Riks och deras distrikt. Specialidrottsförbundens (SF) egna, specifika jämställdhetsarbete kommer inte att beröras.

Olika dimensioner av jämställdhet

Jämställdhet är mångdimensionellt och hänger intimt samman med makt. Statsvetaren Malin Rönnblom har utvecklat en modell som beskriver de olika nivåer på vilka en kan förstå och analysera makt och jämställdhet¹⁰⁵.

Den första nivån är den ytligaste tolkningen av makt, Rönnblom benämner den *öppen makt*. På denna nivå är det jämställt när kvinnor och män utgör vardera hälften av en grupp. Att vara lika många män respektive kvinnor är, i den här tolkningen, detsamma som att de har lika mycket makt. Nivån bortser från att närvaro inte behöver medföra inflytande, och också att det finns normer som präglar sammanhang och producerar en över- och underordning mellan könen.

Den andra nivån, *makt över dagordningen*, innebär att beakta att samma antal kvinnor och män inte per automatik innebär jämställdhet. En måste också ta hänsyn till reell makt; reella förutsättningar till att utöva inflytande, påverka beslut och verksamheten. Är arbets- och mötesformer utformade så att alla kan medverka och delta? Får både män och kvinnor bidra med erfarenheter och få upp sina intresse-frågor på dagordningen?

¹⁰⁵ Rönnblom, M. (1997). "Halva makten? En feministisk granskning av politik". I G. Nordborg (Red.), *Makt och kön*, s. 151–169.

Den tredje nivån är den mest komplexa förståelsen av makt och jämställdhet. Det handlar om *normer och privilegiet att utgöra normen*. Denna dimension inbegriper frågor om normalitet; vad som är självklart och sant, det rätta och det riktiga, vem/vilka som är idealet och har tolkningsföreträde – och därmed vem/vilka som blir avvikande i relation till normen. En verksamhet är jämställd då män och kvinnor har lika stort inflytande över normen. Den här jämställdhetsdimensionen kan vara svårast att få fatt på, just för att maktordningen får kvinnor och mäns olika positioner att verka normal och rimlig.

Om makt och jämställdhet omfattar dessa tre dimensioner bör också ett jämställdhetsarbete, för att vara framgångsrikt, verka på och förändra alla tre nivåerna. Ambitionen med RF och SISU:s jämställdhetsarbete är att det sammantaget ska komma åt alla tre dimensionerna. Jag låter Rönbloms tolkningar av makt utgöra en modell för att resonera kring om idrottsrörelsens jämställdhetsarbete.

Ett intensifierat jämställdhetsarbete

Idrottsrörelsen har arbetat med jämställdhetsfrågorna i fyrtio år. Startskottet som ofta anges är det handlingsprogram för jämställdhet som kom 1977. Drygt ett decennium senare, 1989, fastställde RF-stämman en formell jämställdhetsplan. Här angavs för första gången mål om könsförhållanden i rådgivande och beslutande organ, i valberedningar samt bland tränare och anställda. Därefter har ytterligare tre jämställdhetsplaner/-mål fastställts. I flera delar ser dagens jämställdhetsmål ut ungefärligen på samma sätt i dag som de gjorde 1989.

Ambitioner och formulerade viljeinriktningar har således funnits genom åren. Måluppfyllelsen har dock dröjt. Exempelvis bestod SF:s styrelser 2005 av 73 procent män. År 2011 var andelen män 65 procent. Fyra år senare, 2015, var den fortfarande densamma. Framåtskridandet av övriga representationsmål har varit ungefär detsamma.¹⁰⁶

Den alltför långsamma utvecklingen mot jämställdhetsmålen motiverade riksidsrottsstyrelsen att fatta ett beslut om att intensifiera jämställdhetsarbetet under 2016–2019.

¹⁰⁶ Svender, J. m.fl. (2017). *Vem bestämmer? Jämställdhetsmål, kvotering och könssammansättning*.

Centralt för det intensifierade arbetet är integreringen av jämställdhetsarbetet. Jämställdhetsintegrering skrevs för första gången fram i den jämställdhetsplan som antogs 2005, och är sedan dess den strategi som ska tillämpas idrottsrörelsens jämställdhetsarbete.¹⁰⁷ Den viktiga poängen i jämställdhetsintegrering är att jämställdhetsfrågor ska införlivas i hela organisationen och ordinarie verksamhet, och inte vara sidoordnade. Frågor om jämställdhet ska bäras av nyckelpersoner i organisationen.¹⁰⁸ Jämställdhetsintegrering ska hos RF och SISU förstås i en bred bemärkelse; dels att integrera *jämställdhetsperspektiv* i alla delar av verksamheten, dels att integrera ett *genusperspektiv*, det vill säga att genus utgör en analytisk kategori. Det sistnämnda är viktigt för att jämställdhetsintegrering inte ska reduceras till metoder, verktyg och administration, och *varför* (något är ojämnt och bör förändras, och så vidare) tappas bort och en därigenom missar att genomföra åtgärder som förändrar maktrelationerna mellan män och kvinnor.¹⁰⁹

Det intensifierade jämställdhetsarbetet struktureras utifrån vad beprövad erfarenhet och forskning pekat ut som tre centrala delar för ett framgångsrikt jämställdhetsarbete: a) mål och styrning, b) utbildning och kunskap samt c) uppföljning, utvärdering och forskning. Dessa preciseras nedan.

Mål och styrning

För att främja idrottens jämställdhetsarbete stödjer och styr RF och SISU på olika sätt SF, dels i form av verksamhetsutveckling, dels genom ekonomiska incitament.

Internt hos RF och SISU ska alla styrande dokument och processer, såsom verksamhetsinriktningar, -planer och -berättelser, vara jämställdhetsintegrerade. Ledningsgruppen och övriga chefer har ett särskilt uttalat ansvar för att så sker.

Ett utvecklingsarbete pågår för att säkerställa att ett jämställdhetsperspektiv på ett systematiskt sätt genomsyrar alla underlag RF önskar få in från SF. Det rör sig om planer för utvecklingsarbete, till exempel barn- och ungdomssatsningen *Idrottslyftet*, samt de dialoger och processarbeten som sker med SF. Frågor om kön

¹⁰⁷ RF:s tidigare arbete med jämställdhetsintegrering beskrivs och utvärderas i Åström, G. (2011). *Utvärdering av Riksidrottsförbundets jämställdhetsarbete mellan åren 2005–2010*.

¹⁰⁸ SOU 2007:15. Utredningen om stöd för jämställdhetsintegrering i staten. *Stöd för framtiden – om förutsättningar för jämställdhetsintegrering*, s. 19. Slutbetänkande från JämStöd.

¹⁰⁹ Alnebratt, K. m.fl. (2016). *Feminism som byråkrati*, s. 70; Rönnblom, M. (2011). "Vad är problemet? Konstruktioner av jämställdhet i svensk politik". I *Tidskrift för genusvetenskap*, nr. 2–3, s. 33–35

och jämställdhet bakas alltså in som en parameter, mot vilken SF:s utvecklingsarbete diskuteras och bedöms.

Tre former av styrning tillämpas inom ramen för det intensifierade jämställdhetsarbetet gentemot SF: mål-, regel- och ekonomistyrning. Jag återkommer till mål- och regelstyrning lite längre fram i texten, då jag beskriver strategiska beslut som idrottsrörelsen fattat i syfte att uppnå jämställdhet. Beträffande *ekonomisk styrning* sker detta på två sätt. Det ena är att ett jämställdhetsperspektiv är applicerat på den översyn av ekonomiskt stödsystem som genomförs, och där principerna ska gälla från 2020. Ingenting är ännu fastställt men ett möjligt utfall av översynen skulle exempelvis kunna bli att SF inte erhåller fullt ekonomiskt stöd om de inte uppnår den stadgereglerade könssammansättningen i sina styrelser och valberedningar. Det pågår även diskussioner om att vissa ekonomiska stöd, där det så är befogat, ska krävas utifrån lika resursfördelning till kvinnor och män. Exempelvis att projektstöd eller verksamhetsstöd ska komma lika många män som kvinnor till del, med påföljande återredovisningskrav. Även stödet till distrikt och föreningar kan komma att förändras utifrån tydligare jämställdhetsambitioner.

Den andra formen av ekonomisk styrning är av mer stimulerande karaktär. En del av det ekonomiska stöd SF erhåller från RF 2018–2019 är i form av projektstöd, så kallat stimulansstöd. För att erhålla pengar ska söka projekt ta sin utgångspunkt i idrottsrörelsens strategiarbete och vara kopplade till områden, så kallade utvecklingsresor, som prioriterats som särskilt angelägna. SF kan här söka medel för insatser som bidrar till att nå jämställdhetsmålen. Projekten ska bidra till att a) pojkar och flickor, män och kvinnor ska ha lika möjligheter att delta i idrott samt att träning och tävling anpassas och utformas för att möta olika förutsättningar, eller b) nå ett könsförhållande om minst 40/60 i beslutande och rådgivande organ samt att män och kvinnor får lika stort inflytande och samma makt att forma idrotten. Projektinriktningarna avser att komma åt alla de tre maktdimensioner Rönblom identifierar. Ett femtontal SF har blivit beviljade stöd för jämställdhetsprojekt 2018.

Ekonomisk styrning tillämpas alltså idag i form av stimulans till ökad jämställdhet, men i en relativt snar framtid kan ojämställdhet komma att utgöra en grund för minskat ekonomiskt stöd. Dessutom kan krav ställas på att visst erhållit stöd fördelas på ett likvärdigt sätt mellan män och kvinnor.

Kunskap och utbildning

Inom ramen för det intensifierade jämställdhetsarbetet utvecklar RF och SISU utbildningsverktyg och utbildningar med inriktning på jämställdhet, genus och normkritik, men också de generella tränarutbildningarna genomlyses för att säkerställa att jämställdhet, genus och normkritik genomsyrar dem. Målgruppen för de mer tematiska utbildningarna är SF och deras specialdistriktsidrottsförbund samt RF:s och SISU:s distrikt, och dessa förbund ska stödja föreningarna i deras jämställdhetsarbete. Ett utbildningsverktyg i form av en webbsida har tagits fram.¹¹⁰ Utöver det erbjuder RF och SISU kompetens- och processtöd inom nämnda kunskapsområden. Jämställdhet, genus och normkritik ingår också som ett block i introduktionsutbildningen för nyanställda på RF, SISU och deras distrikt. Även all redan anställd personal i RF, SISU och distrikten får kunskap inom nämnda ämnen.

Innehållet i utbildningarna och utbildningsverktygen baseras på genusvetenskaplig forskning och genusteorier, något som forskare pekat ut som väsentligt för ett framgångsrikt jämställdhetsarbete.¹¹¹ Utbildningarna hämtar näring ur ett normkritiskt perspektiv och syftar till att deltagarna ska bli normmedvetna. Perspektivet beskrivs i avsnittet *Perspektiv på jämställdhetsarbetet*.

Forskare manar emellertid till att inte ha för stor tilltro till kunskap och utbildning. Det är inte så enkelt som att om alla bara har rätt kunskap, kommer förändringar att ske.¹¹² I sig löser kunskap inte jämställdhetsproblemen; det krävs också analyser, styrning och beslutsfattande.

Uppföljning, utvärdering och forskning

RF belyser genom uppföljning, utvärdering och forskning utvecklingen av idrottens jämställdhetsmål samt effekter av de jämställdhetsinsatser idrotten gör.

Ett viktigt verktyg i jämställdhetsarbetet är könsuppdelad statistik.¹¹³ Sådan tillämpas både hos RF och SISU för att följa upp och analysera olika delar av verksamheten. RF:s uppföljande arbete omfattar också kontinuerlig insamling av uppgifter från SF. Exempelvis lämnar SF årligen in uppgifter gällande köns-

¹¹⁰ <http://www.inkluderandeidrott.se>.

¹¹¹ Se exempelvis Amundsdotter, E. (2010). *Att framkalla och förändra ordningen: Aktionsorienterad genusforskning för jämställda organisationer*.

¹¹² Alnebratt, K. m.fl. (2016). *Feminism som byråkrati*.

¹¹³ Johansson, L. (2004). *Könsuppdelad statistik: Ett nödvändigt medel för jämställdhetsanalys*.

fördelningen på olika ledande funktioner, något som utgör delmål för jämställdhet.¹¹⁴ Under 2018 finns också frågor om jämställdhet med i den kontroll av lokalt aktivitetsstöd (LOK) som RF genomför av föreningar. En del av statistiken RF samlar in lämnas till Centrum för idrottsforskning, och ingår i deras uppföljning av statens stöd till idrotten.

Regeringens krav på köns- och jämställdhetsrelaterad information vid redovisning har skärpts de senaste åren. Det syns delvis genom krav på särskild återrapportering, utöver det som enligt förordningen ska redovisas, där mer precisa skrivningar om verksamhetens utfall för flickor/kvinnor och pojkar/män ska anges. Här står uttryckt att all statistik som rör deltagare ska vara uppdelad på kön och ålder om det inte finns särskilda skäl mot detta.¹¹⁵ Förutom rapportering av könsuppdelad statistik ska bidragens användning redovisas utifrån kön. I de särskilda satsningar¹¹⁶ idrotten får som uppdrag är särskilt uttryckt att återrapporteringen ska innehålla information om hur förbunden arbetar med jämställdhet, inriktning samt effekter av arbetet.

De mer kvalitativa aspekterna av jämställdhet är något svårare att följa upp. Ett arbete pågår med att hitta kvantitativa mått som indikerar utveckling (vanligen hur könsfördelningen ser ut i olika kontexter), RF initierar även kvalitativt inriktade forskningsprojekt om genus och jämställdhet inom idrotten. De tre dimensioner av jämställdhet som Rönnbloms maktmodell framhåller ska således bli belysta på lite olika sätt.¹¹⁷

Perspektiv i jämställdhetsarbetet

Idrottens jämställdhetsmål och jämställdhetsarbete bygger på genuskunskap. Denna behövs för att kunna förklara och förstå (o)jämställdhet inom idrotten. Genuskunskapens kritiska förhållningssätt kan synliggöra och diskutera frågor om kön och den betydelse kön har och får inom idrotten. Den kan sätta frågor om *varför* det är ojämnt i fokus och beskriva de problem som ligger till grund för

¹¹⁴ Senast publicerad rapport är Svender, J. m.fl. (2017).

¹¹⁵ Riktlinjer för budgetåret 2018 avseende statens bidrag till idrotten. Regeringsbeslut 2017-12-13 S2017/07245/FS.

¹¹⁶ Ett exempel på särskild satsning är den på nyanlända att engagera sig i idrottsrörelsen, där flickor och pojkar, kvinnor och män, särskilt framhålls.

¹¹⁷ Rönnblom, M. (1997).

genusordningen inom idrotten. Maktperspektivet är ett väsentligt inslag i frågor om genus, vilket är bärande för att förändra diskriminerande strukturer.

Makt är nära kopplat till normer. Eftersom normer kan skapa och upprätthålla maktobalanser, vilka begränsar, marginaliserar och diskriminerar olika grupper av människor, är det relevant för idrotten att identifiera, skärskåda och ifrågasätta normerna. I syfte att skapa en mer jämställd och jämlik idrott har RF och SISU därför anammat en normkritisk och normmedveten ansats på de insatser som görs.¹¹⁸

En poäng med ett normkritiskt perspektiv är att det i sina utgångspunkter väver samman kön med andra sociala kategoriseringar som skapar en människas erfarenheter och livsvillkor, så som etnicitet, funktionsförmåga, klass och sexuell läggning. Detta raster benämns intersektionellt perspektiv.¹¹⁹ Kombinationen av kategoriseringarna ger människor olika handlingsutrymme och förutsättningar, exempelvis i relation till idrott och idrottsutövande. Idrotten har så här långt till stor del gynnat vita, heterosexuella och män utan funktionsnedsättningar. För att idrotten ska beakta, analysera och förstå dessa aspekter tillämpas också ett intersektionellt perspektiv på idrottens jämställdhetsarbete.

Även om en del forskare och jämställdhetsexperter förespråkar att en intersektionell ansats riskerar undergräva jämställdhetsarbetet,¹²⁰ med en kritik som uttrycker farhågan ”när allt ska med blir inget kvar”, har idrotten mer att vinna än att förlora på det. En kan vända på kritiken om att kön riskerar försvinna bland andra mångfaldsaspekter; om vi bara ägnar oss åt kön och ser män och kvinnor som homogena grupper förbiser vi andra sociala positioner av betydelse för idrottsdeltagande, vilket inte överensstämmer med idrottsrörelsens värdegrund eller ambitioner.

¹¹⁸ För läsning om normer och normkritik rekommenderas Martinsson, L. m.fl. (Red.). (2014). *Skola i normer*; Martinsson, L. (2014). *Intersektionell normkritik: Om jämställdhet, arbetsliv och omvandlingar av makt*; Bromseth, J. m.fl. (Red.). (2010). *Normkritisk pedagogik: Makt, lärande och strategier för förändring*.

¹¹⁹ Lykke, N. (2005). ”Nya perspektiv på intersektionalitet: Problem och möjligheter”. I *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, nr 2–3, s. 7–17; de los Reyes, P. ”Introduktion – Inte bara jämställdhet”. I SOU 2014:34. Forskningsrapport till Delegationen för jämställdhet i arbetslivet. *Inte bara jämställdhet: Intersektionella perspektiv på hinder och möjligheter i arbetslivet*.

¹²⁰ Lykke, N. (2003). ”Intersektionalitet – ett användbart begrepp för genusforskningen”. I *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, nr 1, s. 47–56.

Strategiska beslut för en jämställd idrott

Under åren 2015–2017 har flera strategiska beslut av betydelse för idrottsrörelsens jämställdhetsarbete fattats. Mest väsentliga är nya jämställdhetsmål, stadgeändring gällande könsfördelning i SF-organ och idrottsrörelsens strategiarbete.

Idrottens jämställdhetsmål

Som en del av styrningen mot jämställdhet, beskriven ovan, ingår att formulera mål för verksamheten – *målstyrning*. Vid RF-stämman 2017 fastställdes nya jämställdhetsmål för idrottsrörelsen, att vara uppfyllda 2025.¹²¹ Ett beslut fattat vid idrottsrörelsens högsta organ innebär att alla medlemmar förväntas stå bakom beslutet.

En förändring jämfört med tidigare jämställdhetsmål är att det övergripande målet¹²² skrivits om så att det är i linje med regeringens jämställdhetspolitiska mål. En annan justering är att de nya målen tydligare än tidigare också omfattar ledare och ledarskap. Utgångspunkten i föregående jämställdhetsmål har varit idrottsutövare och idrottsutövande. Förändringarna är annars till större delen av redaktionell art, där text förtydligats och/eller stramats upp.

Målen innehåller både kvantitativa och kvalitativa nivåer av jämställdhet. Delmålen, som anger önskad könsfördelning i idrottens beslutande och rådgivande organ samt på olika ledarpositioner, avser att utjämna numerären mellan kvinnor och män – vad Rönnblom benämner öppen makt.¹²³ Varför könsförhållandet ska vara minst 40/60 får vi ibland frågor om. Det huvudsakliga skälet hämtas från forskning som säger att en viss andel, så kallad ”kritisk massa”, av den underrepresenterade gruppen är nödvändig för att förhindra att den blir marginaliserad, utan reellt inflytande och reducerad till symboler snarare än individer.¹²⁴ Även om inte forskningsresultaten är helt entydiga gällande exakt hur könsfördelningen behöver se ut, verkar 40/60 vara ett förhållande som ger goda förutsättningar för att en kritisk massa ska uppnås.

De kvalitativa jämställdhetsmålen knyter an till Rönnbloms andra och tredje maktnivå. Mest uttalat om makt över dagordningen är kanske målet: ”*Fördelning*

¹²¹ <http://www.rf.se/jamstalldhet/jamstalldhetsmal>.

¹²² Det nya målet lyder: ”Det övergripande målet för idrottens jämställdhetsarbete är att kvinnor och män ska ha samma makt att forma idrotten och sitt deltagande i idrottsrörelsen.”

¹²³ Rönnblom, M. (1997).

¹²⁴ Kanter, R. M. (1977). ”Some effects of proportions on group life: Skewed sex ratios and responses to token women”. I *The American Journal of Sociology*, vol. 82, nr 5, s. 695–990.

av uppdrag, arbetsformer och villkor för beslutsfattande utformas så att kvinnor och män får lika stora möjligheter att medverka och påverka.” Målet vill komma åt att både kvinnor och män ska ha reella möjligheter att påverka och förändra verksamheten samt kunna bidra med de erfarenheter, kunskaper, kompetens och värderingar de erhållit.

Även Rönnbloms tredje nivå av makt och jämställdhet är inbegripen i målen, om än inte lika uttalat, genom antagandet att det finns underliggande normer inom idrotten. Jämställdhetsmålen har en genusteoretisk botten. Den handlar om maktförhållande mellan män och kvinnor, som att utgöra normen. Målen syftar till att förändra maktbalansen mellan män och kvinnor inom idrotten. Ett kön ska inte stå mall för det normala och det självklara eftersom den maktordningen gör det möjligt – och rent av logiskt – att ett kön värderas och prioriteras högre än det andra.

Idrottens jämställdhetsmål kan alltså sägas omfatta och reglera samtliga tre nivåer av makt, i syfte att förändra maktordningen mellan män och kvinnor.

Stadgeändring som reglerar könsfördelning för SF

Idrottsrörelsen har sedan 1989 haft strävansmål som anger önskad könsfördelning i beslutande organ. Utvecklingen har sedan dess förvisso gått i positiv riktning men alltför långsamt, ansåg riksidrottsstyrelsen, som till RF-stämman 2017 la fram ett förslag som skulle påskynda måluppfyllelsen.¹²⁵ Förslaget – och det efterföljande beslutet – innebär en tvingande regel i RF:s stadgar och är att betrakta som en form av *regelstyrning*. Stadgeändringen går ut på att inget kön i SF:s styrelser ska vara representerat med mindre än 40 procent bland ledamöterna; i SF:s valberedningar ska könsfördelningen vara helt jämn, 50/50.¹²⁶

Förslaget motiverades av att idrotten behöver åstadkomma könsbalans i för idrotten centrala organ. Förhoppningen är att en tvingande regel blir ett medel, en metod, att lösa problemet genom att förbunden i högre grad då behöver identifiera och uppmärksamma de strukturer och normer som orsakar en ojämn könsbalans. På så sätt ska reell skillnad åstadkommas. Det finns stöd för detta i studier från

¹²⁵ Riksidrottsförbundet (2017). 13.16 RS förslag: Nya jämställdhetsmål och stadgeändring gällande könsfördelning i SF-valda organ. RF-stämman i Karlstad 19–21 maj 2017.

¹²⁶ Riksidrottsförbundet (2017). *RF:s stadgar*, 11 kap., 4§.

andra samhällsområden.¹²⁷ Studierna pekar på att kvinnors underrepresentation ofta kan förklaras av strukturer och mekanismer i nominerings- och rekryteringsförfaranden som gynnar män och missgynnar kvinnor.¹²⁸ De olika villkor och förutsättningar män och kvinnor har och ges, innebär att kvinnor i realiteten inte på lika villkor som män kan erhålla ledande positioner. Vidare påminde riksidsrättsstyrelsen om att det sedan Riksidrottsmötet 1995 är fastslaget att RF och SISU, samt deras distrikt, i sina valda organ ska ha jämn (50/50) könsfördelning. En tvingande regel om könsfördelning var alltså ingen ny företeelse inom idrottsrörelsen.

Det poängteras i förslaget att en stadgemässig reglering av kön i styrelse och valberedning är ett av flera instrument för att skapa jämställdhet. Det kommer inte per automatik att lösa andra jämställdhetsproblem. För det krävs andra insatser.

Beslutet om stadgeändring gick igenom på stämman och ska vara genomfört till RF-stämman 2021. Beslutet innebär för många SF ökade krav och att ett större arbete behöver genomföras. Inte sällan brukar ett mer aktivt motstånd infinna sig vid förslag eller åtgärder som ökar pressen på att uppnå jämställdhet,¹²⁹ men förslaget antogs. Kanske var tiden mogen och det uppstod ett inre tryck genom att RF-stämman återigen beslutat om en jämställdhetsplan trots att tidigare mål inte nåtts. Därtill antogs vid samma stämma strategiska dokument som pekade ut jämställdhet som särskilt angeläget. Ökad beslutsamhet och aktivitet var i princip ofrånkomligt.

Strategi 2025

RF-stämman 2015 beslutade, inom ramen för idrottens *Strategi 2025*,¹³⁰ om ett strategiskt dokument som innehöll en ny verksamhetsidé och fyra strategiska områden:

- *Livslångt idrottande,*

¹²⁷ Dahlerup, D. (2007). "Electoral gender quotas: Between equality of opportunity and equality of result". I *Representation*, vol. 43, nr. 2, s. 73–92; Krook, M. L. (2009). *Quotas form women in politics: Gender and candidate selection worldwide*.

¹²⁸ Hovden, J. (2000). "Heavyweight' men and younger women? The gendering of selection processes in Norwegian sport organisations". I *Nordic Journal of Women's Studies*, vol. 8, nr. 1, s. 17–32.

¹²⁹ Amundsdotter, E. m.fl. (2015). *Motstånd och strategier i jämställdhetsarbete*.

¹³⁰ <http://www.strategi2025.se>.

- *Idrottens värdegrund är vår styrka,*
- *Idrott i förening, och*
- *Idrotten gör Sverige starkare.*

Till dessa är fem övergripande mål formulerade¹³¹ Vid påföljande Riksidrottsmöte 2017 antogs en strategisk plan, vilken ska styra verksamhetsinriktningar och -planer. Den strategiska planen för idrottsrörelsen 2018–2021 pekar ut fem så kallade utvecklingsresor, som bedöms vara nödvändiga att genomföra om idrotten ska uppnå de strategiska målen:

- *Den moderna föreningen engagerar,*
- *Inkluderande idrott för alla,*
- *En ny syn på träning och tävling,*
- *Jämställdhet för en framgångsrik idrott, samt*
- *Ett stärkt ledarskap.*

Jämställdhet är alltså utpekat som nödvändigt. En kritisk och i sammanhanget relevant fråga är varför jämställdhet utgör en separat utvecklingsresa, när hela poängen med jämställdhetsintegrering är att inte sidoordna frågan. Tanken är att jämställdhet ska genomsyra samtliga strategiska områden och utvecklingsresor, men också är så angeläget och prioriterat att det bör utgöra en egen utvecklingsresa. Ett exempel på hur jämställdhetsperspektiv vävs in i övriga resor är att kön nämns som ett mål för utvecklingsresan *En ny syn på träning och tävling*: ”2025 har vi en idrottsrörelse där alla får plats att idrotta utifrån sina villkor oavsett ambition, ålder, kön, prestationsnivå eller andra förutsättningar.”¹³² Kön framställs här alltså som en av flera aspekter att förhålla sig till vid utveckling och förändring av idrotten.

En delvis annan ingång står att läsa i utvecklingsresan *Jämställdhet för en framgångsrik idrott*. I beskrivningen av resan står att jämställdhet inte sällan har framställts som en värdegrundsfråga inom idrotten, men att den också borde betraktas som en faktor för idrottsutveckling. Här kan skönjas en viss förskjutning av motiveringen till idrottens jämställdhetsarbete. Sett som en värdegrundsfråga är en idrott där både pojkar och flickor, män och kvinnor får delta och leda på

¹³¹ Se <http://www.strategi2025.se> för dessa mål.

¹³² Riksidrottsförbundet m.fl. (2017). *Strategisk plan för svensk idrott 2018–2021*.

likvärdiga villkor – och alltså praktiserar sin värdegrund om demokrati, delaktighet och allas lika värde – *tecknet på* en framgångsrik idrott.

Benämnd som en idrottsutvecklingsfråga ses jämställdhet som en *förutsättning* för att göra idrotten bättre. Det kan ske genom att med jämställdhet som förevändning anlägga en kritisk blick på idrottens verksamhet och organisation; identifiera och förändra det som i strukturer och kulturer verkar begränsande, exkluderande eller ointressant för andra grupper än de som redan deltar i idrotten som utövare eller ledare, och utifrån det förbättra idrotten till innehåll och form. Jämställdhet knyts på detta sätt till verksamhetens kärnuppdrag – själva idrotten. Ett sådant grepp har i andra verksamheter visat sig minska motståndet och öka intresset för jämställdhetsfrågor.¹³³

Nära kopplad till jämställdhet är utvecklingsresan *Inkluderande idrott för alla*. Inkluderingsresan uppmärksammar att idrotten i sin nuvarande form och innehåll inte är nog tillgänglig och attraktiv för alla grupper av människor. Denna resa avser samtliga diskrimineringsgrunder samt socioekonomisk position. Benämningen inkludering markerar att det inte handlar om att exkluderade eller marginaliserade individer/grupper ska behöva anpassa sig för att kunna delta i idrotten, utan att det är idrotten som behöver utveckla sin tränings- och tävlingsverksamhet så att fler känner sig välkomna.

Jämställdhets- och inkluderingsresorna delar grundproblematik; det finns strukturer och kulturer inom idrotten som skapar maktförhållanden. Dessa gör vissa människor och grupper av människor mer självklara och ”normala” än andra. Att de maktordningar som råder inom idrotten och samhället, baserade på sociala kategoriseringar, verkar hindrande för vissa grupper av människor och främjande för andra, är något som går stick i stäv med idrottens värdegrund om *allas rätt att vara med*. Med utgångspunkt från genusperspektiv och med ett intersektionellt raster på inkluderings- och jämställdhetsresorna kan idrotten bli uppmärksam på hur normer interagerar med varandra, skapar (o)jämlighet och ger upphov till skilda förutsättningar och villkor inom idrotten.

Att jämställdhet, det vill säga kön, lyfts ur inkluderingsresan och bildar ett eget område är ett sätt säkerställa att frågan inte tappas bort och undvika att insatser blir könsblinda. Skälen att urskilja jämställdhet är flera. Det finns och har funnits särskilda mål formulerade för området inom idrotten under lång tid. Dessutom

¹³³ Amundsdotter, E. m.fl. (2015).

tilldelas kön stor betydelse inom idrotten. Just det är av relevans för idrottens jämställdhetsarbete, varför några ord ska sägas om det.

Kön, könsidentitet och en könsuppdelad idrott

Det mest konkreta exemplet på den inverkan kön har inom idrotten är att det i stora delar av tränings- och tävlingsverksamheten, omklädningsrum inkluderade, utgör en grund för uppdelning av idrottsutövare.¹³⁴ Vid sidan av ålder, och i vissa avseenden funktionalitet, används ingen annan social kategori som grund för åtskillnad.

Principen om könsåtskillnad, att sortera och särskilja människor i verksamheten utifrån kön, är så stark inom idrotten att det sker könsuppdelning även där det inte är fysiologiskt motiverat. Exempelvis i barnidrotten, men det förekommer också att män och kvinnor delas upp olika tävlingsklasser, trots att fysisk styrka inte är den avgörande egenskapen för prestationen. Könsuppdelningens axiom kan problematiseras och ifrågasättas. Ett skäl är att könsindelade idrottsverksamheter och regelverk som gör skillnader på pojkar/män och flickor/kvinnor bortser från de stora skillnader som finns inom respektive grupp; biologiskt, fysiologiskt och socialt. Uppdelning i pojkar/män och flickor/kvinnor blir alltför statiskt. Ett annat skäl är att könsåtskilda verksamheter riskerar att befästa stereotypa föreställningar om pojkar/män och flickor/kvinnor.¹³⁵ Könsuppdelningar kan därmed i sämsta fall undergräva jämställdhetsambitionerna. Därtill försvårar verksamheter som tillämpar strikta könsuppdelningar deltagandet för individer som inte vill identifiera sig enligt denna tvåkönssystemuppdelning.¹³⁶ Vi konstaterar att allt fler förbund kontakter RF och uttrycker behov av stöd kring dessa frågor. Vanligen handlar förbundens frågor om transpersoners tävlingsdeltagande: hur förbunden ska hantera när personers könsidentitet inte är i analogi med den traditionella könsuppdelning många idrotter tillämpar. Frågan om könsidentitet och transpersoner är aktualiserad i en färsk utredning, vilken föreslår att möjligheterna att

¹³⁴ Larsson, H. m.fl. (2011). *Genus och heteronormativitet inom barn- och ungdomsidrott: Könsmönster i idrottsdeltagande och regelverk inom idrott*.

¹³⁵ Grahn, K. (2017). "Jämställdhet en förutsättning för idrottens samhällsnytta". I J. Faskunger m.fl. (Red.), *Idrottens samhällsnytta: En vetenskaplig översikt av idrottsrörelsens mervärden för individ och samhälle*; Larsson, H. m.fl. (2011); Svender, J. (2012). *Så gör(s) idrottande flickor: Iscensättningar av flickor inom barn- och ungdomsidrotten*.

¹³⁶ Darj, F. m.fl. (2013). *Hbtq och idrott: Ungdomars erfarenheter och villkor inom svensk idrott*; Linghede, E. (2014). *Heteronormativitet och gränsöverskridanden inom elitidrotten*.

införa ett tredje juridiskt kön ska utredas.¹³⁷ Idrotten kommer säkerligen att behöva utvidga sitt arbete avseende kön och könsidentitet.

Sammantaget finns alltså flera skäl till att utmana slentrianmässiga könsuppdelningar inom idrotten och fundera på dess konsekvenser och giltighet, något som med fördel kan ske inom ramen för utvecklingen av en ny syn på träning och tävling. I enlighet med det intersektionella perspektivet kan kön inte heller ses isolerat, som allena maktfördelande kategori, utan är samverkande med andra kategoriseringar. Så länge det finns en stark könsordning inom idrotten och kön har och ges särskild betydelse, är det dock nödvändigt att idrotten fokuserar på kön för att åstadkomma jämställdhet.

Avslutning

Sett utifrån beslut, insatser och aktiviteter är det otvetydigt så att jämställdhetsfrågan är på idrottsrörelsens agenda. Det harmonierar med de från omgivningen allt tydligare förväntningarna på idrotten. När deltagandet i idrotten inte är jämnt fördelat över olika samhällsgrupper, står det i strid med såväl idrottens egen verksamhetsidé och strategiska mål som förväntningarna från staten.

De sista två–tre åren har flera betydelsefulla åtgärder gjorts. Ambitionen med idrottsrörelsens jämställdhetsarbete är att det ska omfatta och förändra alla nivåer av maktbalansen mellan män och kvinnor. Jämställdhetsinsatser som kan knytas till den första nivån i Rönnbloms maktmodell, *öppen makt*, är de kvantitativa delmålen i idrottsrörelsens jämställdhetsmål. Även stämmobeslutet gällande stadgeändring som reglerar könsfördelningen i SF:s styrelser och valberedningar förväntas åtgärda numerär ojämställdhet. På denna nivå sker den större delen av RF och SISU:s uppföljning och återslagrapportering av den idrottsverksamhet staten ger stöd för.

För att komma till rätta med den asymmetriska maktbalansen mellan män och kvinnor när det gäller *makt över dagordningen* finns ett särskilt jämställdhetsmål. Regleringen av könsfördelningen i SF:s styrelser och valberedningar förmodas leda till att SF i större grad än tidigare genomlyser sina nominerings- och rekryteringsprocesser ur ett köns- och jämställdhetsperspektiv samt ser över och förändrar förutsättningarna för ledarskap. Förhoppningarna är att det leder till reella

¹³⁷ SOU 2017:92. Utredningen om stärkt ställning och bättre levnadsvillkor för transpersoner. *Transpersoner i Sverige: Förslag för stärkt ställning och bättre levnadsvillkor*. Betänkande.

möjligheter till delaktighet och inflytande för underrepresenterat kön. Detta är också ett tema i utbildningarna RF och SISU genomför.

För att komma åt den tredje dimensionen av makt, *normer och privilegiet att utgöra normen*, krävs ett djuplodande arbete. De olika insatserna, inte minst utbildningarna, är baserade på genusteoretisk kunskap, vilken är en viktig nyckel för komma åt strukturer och kulturer som hämmar en jämställd idrott. Att förstå varför det inte är jämställt ökar möjligheterna att de insatser och aktiviteter som idrottens olika aktörer gör förändrar själva roten till problemet. I stället för att, som ofta varit fallet, uppehålla sig vid ”Varför är det så få kvinnor som är ledare inom idrotten?”, ifrågasätter det genus- och normkritiska perspektivet för givet tagna normer som gör att män – och dessutom vissa grupper av män – framstår som självklara, ”normala” och ideala som ledare. Att arbeta med denna maktdimension kan – åtminstone initialt – uppfattas som komplicerat, men är vad som krävs för att motsvara den komplexitet som (o)jämställdhet innebär. Utvecklingsresorna som formulerats inom ramen för det strategiska arbetet har också de ansatsen att idrottens struktur, kultur och organisation måste utmanas för att idrotten ska bli jämställd. I förändringsarbetet med vidhäftande stöd och styrning, är jämställdhets- och genusperspektiv integrerat.

Möjligen framstår idrottens jämställdhetsarbete utifrån beskrivningen i det här kapitlet enkelt och rosaskimrande. Så är inte fallet. I likhet med andra förändringsarbeten är den stora utmaningen att få den stora mängden ideella idrottsföreningar att realisera och praktisera vad som är överenskommet och formulerat i övergripande skrivningar och genom de centrala förbunden. Genomströmningen av människor gör att kunskap om genus och jämställdhet ständigt rinner ur förbunden och föreningarna. Mångfalden av idrotter, med på många sätt skiftande förutsättningar, innebär att det inte är *en* jämställdhetsresa som ska göras, utan många olika. Idrottsrörelsens egna ambitioner, liksom statens förväntningar, omfattar fler jämlikhetsfrågor än kön. Idrotten behöver klara att inta flera olika perspektiv samtidigt och manövrera de olika, närliggande frågorna.

Förutsättningarna är likväl goda just nu. Ett större förändringsarbete pågår, där mycket prövas och omprövas. Intresset för jämställdhetsfrågor har stegrats i många delar av rörelsen. Alla förbund och föreningar går kanske inte i takt, men en förflyttning sker.

Referenser

Alnebratt, K. & Rönnblom, M. (2016). *Feminism som byråkrati*. Stockholm: Leopard förlag.

Amundsdotter, E. (2010). *Att framkalla och förändra ordningen: Aktionsorienterad genusforskning för jämställda organisationer*. 1:a uppl. Stockholm: Gestalthusets förlag.

Amundsdotter, E., Ericson, M., Jansson, U. & Linghag, S. (2015). *Motstånd och strategier i jämställdhetsarbete*. Karlstad universitet: Karlstad University Press.

Bromseth, J. & Darj, F. (Red.) (2010). *Normkritisk pedagogik: Makt, lärande och strategier för förändring*. Uppsala universitet: Centrum för genusvetenskap.

Dahlerup, D. (2007). "Electoral gender quotas: Between equality of opportunity and equality of result". I *Representation*, vol. 43, nr. 2, s. 73–92.

Darj, F., Piehl, M. & Hjelte, F. (2013). *Hbtq och idrott: Ungdomars erfarenheter och villkor inom svensk idrott*. FoU-rapport 2013:1. Stockholm: Riksidrottsförbundet.

Grahn, K. (2017). "Jämställdhet en förutsättning för idrottens samhällsnytta". I J. Faskunger & P. Sjöblom (Red.), *Idrottens samhällsnytta: En vetenskaplig översikt av idrottsrörelsens mervärden för individ och samhälle*. FoU-rapport 2017:1. Stockholm: Riksidrottsförbundet.

Hovden, J. (2000). "'Heavyweight' men and younger women? The gendering of selection processes in Norwegian sport organisations". I *Nordic Journal of Women's Studies*, vol. 8, nr. 1, s. 17–32. <http://www.inkluderandeidrott.se>.

<http://www.rf.se/jamstalldhet/jamstalldhetsmal>.

<http://www.strategi2025.se>.

Johansson, L. (2004). *Könsuppdelad statistik: Ett nödvändigt medel för jämställdhetsanalys*. CBM 2004:1. Stockholm: Statistiska centralbyrån/SCB.

Kanter, R. M. (1977). "Some effects of proportions on group life: Skewed sex ratios and responses to token women". I *The American Journal of Sociology*, vol. 82, nr. 5, s. 695–990.

- Krook, M. L. (2009). *Quotas form women in politics: Gender and candidate selection worldwide*. New York: Palgrave.
- Larsson, H. & Johansson, S. (2011). *Genus och heteronormativitet inom barn- och ungdomsidrott: Könsmönster i idrottsdeltagande och regelverk inom idrott*. Stockholm: Riksidrottsförbundet.
- Linghede, E. (2014). *Heteronormativitet och gränsöverskridanden inom elitidrotten*. FoU-rapport 2014:5. Stockholm: Riksidrottsförbundet.
- Lykke, N. (2003). "Intersektionalitet – ett användbart begrepp för genusforskningen". I *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, nr 1, s. 47–56.
- Lykke, N. (2005). "Nya perspektiv på intersektionalitet: Problem och möjligheter". I *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, nr 2–3, s. 7–17.
- Martinsson, L. & Reimers, E. (Red.) (2014). *Skola i normer*. 2:a upplagan. Malmö: Gleerups.
- Martinsson, L. (2014). "Intersektionell normkritik: Om jämställdhet, arbetsliv och omvandlingar av makt". I SOU 2014:34, *Inte bara jämställdhet: Intersektionella perspektiv på hinder och möjligheter i arbetslivet*, s. 247–272, Stockholm: Fritzes förlag.
- Norrbin, C. & Olsson, A. (2010). *Forskning saknas: En kunskapsöversikt över forskningsfältet jämställdhetsintegrering*. Göteborg: Nationella sekretariatet för genusforskning.
- de los Reyes, P., Molina, I. & Mulinari, D. (Red.) (2003). *Maktens (o)lika förklädnader: Kön, klass & etnicitet i det postkoloniala Sverige*. Stockholm: Bokförlaget Atlas.
- de los Reyes, P. (2014). "Introduktion – Inte bara jämställdhet". I SOU 2014:34. Forskningsrapport till Delegationen för jämställdhet i arbetslivet. *Inte bara jämställdhet: Intersektionella perspektiv på hinder och möjligheter i arbetslivet*.
- Riksidrottsförbundet (2017). *RF:s stadgar*, 11 kap., 4§: I lydelse efter RF-stämman 2017.
- http://www.rf.se/globalassets/riksidrottsforbundet/dokument/dokumentbank/stadgar-och-regelverk/rf_s-stadgar.pdf?w=900&h=900. (Hämtad 9 februari 2018.)

Riksidrottsförbundet (2017). 13.16 RS förslag: Nya jämställdhetsmål och stadgeändring gällande könsfördelning i SF-valda organ. RF-stämman i Karlstad 19–21 maj 2017. http://www.svenskidrott.se/globalassets/svenskidrott-riksidrottsmotet/dokument/moteshandlingar-2017/13.16-proposition_nya-jamstalldhetsmal-och-formell-reglering-i-stadgar_v1.0.pdf. (Hämtad 9 februari 2018.)

Riksidrottsförbundet & SISU Idrottsutbildarna (2017). *Strategisk plan för svensk idrott 2018–2021*.
<http://www.strategi2025.se/globalassets/riksidrottsforbundet-2025/dokument/verktyg/strategisk-plan-2018-21.pdf>. (Hämtad 9 februari 2018.)

Riktlinjer för budgetåret 2018 avseende statens bidrag till idrotten.
Regeringsbeslut 2017-12-13 S2017/07245/FS.

Rönblom, M. (1997). "Halva makten? En feministisk granskning av politik". I G. Nordborg (Red.), *Makt och kön*. Stockholm: Brutus Östlings bokförlag Symposion.

Rönblom, M. (2011). "Vad är problemet? Konstruktioner av jämställdhet i svensk politik". I *Tidskrift för genusvetenskap*, nr. 2–3, s. 33–35.

SOU 2007:15. Utredningen om stöd för jämställdhetsintegrering i staten. *Stöd för framtiden – om förutsättningar för jämställdhetsintegrering*. Slutbetänkande från JämStöd. Stockholm: Fritzes förlag.

SOU 2017:92. Utredningen om stärkt ställning och bättre levnadsvillkor för transpersoner. *Transpersoner i Sverige: Förslag för stärkt ställning och bättre levnadsvillkor*. Betänkande. Stockholm: Wolters Kluwer.

Svender, J. (2012). *Så gör(s) idrottande flickor: Iscensättningar av flickor inom barn- och ungdomsidrotten*. Diss., Stockholm: Stockholms universitet.

Svender, J. & Nordensky, J. (2017). *Vem bestämmer? Jämställdhetsmål, kvotering och könssammansättning*. FoU-rapport 2017:2. Stockholm: Riksidrottsförbundet.

Åström, G. (2011). *Utvärdering av Riksidrottsförbundets jämställdhetsarbete mellan åren 2005–2010*. FoU-rapport 2011:1. Stockholm: Riksidrottsförbundet.